

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV LINGVISTIKY A UGROFINISTIKY

Diplomová práce

Eliška Pospíšilová

Příbuzenská terminologie v jazycích světa
Srovnávací studie

Kinship Terminology in Languages of the World
A Comparative Study

Praha 2009

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Příbuzenská terminologie v jazycích světa napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.
Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 30. dubna 2009

Eliška Pospíšilová

Bibliografická citace

Příbuzenská terminologie v jazycích světa [rukopis]: srovnávací studie: diplomová práce / Eliška Pospíšilová; vedoucí práce: Viktor Elšík. – Praha, 2008.–98 s.

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na diagramatičnost (ikonicitu), resp. vzájemnou „motivaci“ příbuzenských termínů a na strukturu jejich sítě v různých jazycích světa. Cílem práce není popis kulturních souvislostí, ač i tyto aspekty mohou zakládat „motivační“ souvislosti mezi jednotlivými vrcholy terminologické sítě příbuzenských vztahů toho kterého jazyka.

Klíčová slova

příbuzenství, terminologie, příbuzenské systémy

Summary

Kinship Terminology in Languages of the World – A Comparative Study

This diploma thesis is concerned to the iconicity or relative “motivation“ of the kiship terminology and the structure of its networks in different systems in the world. The aim of the thesis is not the description of cultural connection even though these aspects can base the “motivation“ connections between different vertices of the terminology network of kiship relations of the respective language.

Keywords

kinship, terminology, descent systems

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem konzultantům a rodilým mluvčím, bez nichž by tato práce vůbec nemohla vzniknout. Jsou to zejména:

Diákon Grzegorz Cebulski z Wrocławu (polština)

Vincent Rigot z Paříže (francouzština)

Jan Sławiński z Českého Těšína (polština)

Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc. z ÚRS FF UK (baskičtina)

Jakub Maršálek, Ph.D. z ÚDLV FF UK (čínština)

Virág Szentandrás a Tibor Szentandrás z Galánty (maďarština)

Pedro Joao Macaxi z Prahy (Kikongo)

Mgr. Michael Beníšek z FF UK (hindština)

Mgr. Viktor Elšík, Ph.D. z ÚLUG FF UK (selická romština)

Magda Kocandová (perština)

PhDr. Lucie Hlavatá z ÚDLV FF UK (vietnamština)

PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D. z ÚRS FF UK (japonština)

Selenge Damdingraha z Ulánbátaru (mongolština)

Ing. Tomáš Vrba, Ph.D. z KDAIZ FJFI ČVUT (statistika)

Obsah

Úvod.....	7
Úvod do studia příbuzenství	8
1.1 Příbuzenské systémy	8
1.2 Příbuzenské terminologie	12
2. Vlastní jazyky	15
2.0 Metodologie a struktura jednotlivých jazykových oddílů	15
2.1 Čeština	17
2.2 Polština	19
2.3 Francouzština.....	20
2.4 Baskičtina	21
2.5 Maďarština	23
2.6 Selická romština	25
2.7 Perština	27
2.8 Turečtina.....	29
2.9 Hindština	31
2.10 Nepálština.....	33
2.11 Kašmírština.....	35
2.12 Santali.....	37
2.13 Mongolština.....	38
2.14 Čínština.....	40
2.15 Korejština	43
2.16 Vietnamština.....	46
2.17 Japonština	48
2.18 Penan	51
2.19 Kodi	52
2.20 Siwang.....	54
2.21 Javánština	55
2.22 Dani	57
2.23 Akan	59
2.24 Igbo.....	61
2.25 KiKongo	64
2.26 Ju/'hoan	66
2.27 Yanomámi	68
2.28 Kiowa-Apache.....	71
2.29 Východní Cherokee.....	73
2.30 Arapaho	75
3. Komparace	77
3.1 Vzorek	77
3.2 Teorie.....	77
3.3 Komparace.....	80
3.4 Shrnutí	90
Závěr	92
Seznam literatury	93
Přílohy	97
Poznámky a vysvětlivky k Přílohám	98

Úvod

Lidé se odjakživa zabývali příbuzenskými systémy a terminologií. Ať už z důvodů racionálních, tedy kvůli výhodnému sňatkovému spojení dvou rodin, nebo kvůli hrdosti na slavné předky. I proto příbuzenská terminologie tvoří jednu z nejstarších vrstev slovní zásoby v každém jazyce.

Cílem této práce je poukázat na rozmanitost systémů příbuzenských terminologií. Přináší nejen v češtině ojedinělý soubor třiceti genealogických stromů, které představují zástupce nejrozličnějších areálů a jazykových rodin. Po krátkém úvodu do systémů a typů příbuzenských terminologií jsou jednotlivé jazyky představeny v samostatných oddílech. Přístup k nim se snaží být čistě synchronní na základě morfologické analýzy. Nenajdete zde proto informace o jednotlivých kulturách, etnolingvistických skupinách apod. Na druhé straně byste se však měli dozvědět, jak jsou jednotlivé stromy rozsáhlé, kolik termínů popisuje kolik příbuzných a které příbuzné daný jazyk zohledňuje a které ne.

Po popisu jednotlivých jazyků následuje statistický rozbor případných korelací naznačených již v analýzách. Jednotlivé dvojice morfologických i lexikálních charakteristik jsou porovnávány pomocí statistických testů. Cílem této práce je poukázat na možné existující spojitosti mezi typy příbuzenských terminologií a morfologickými a jinými vlastnostmi jazyků. I když vzorek třiceti jazyků není příliš velký, může napovědět směr, kterým by se v dalších pracích mohla tato komparace ubírat, ideálním výsledkem by pak bylo vytvoření morfologické typologie příbuzenských systémů v jazycích světa.

Úvod do studia příbuzenství

Příbuzenské systémy patří mezi základní principy organizace společnosti, univerzální na jakékoli technologické úrovni (dalšími jsou věk a pohlaví). Určitým způsobem jsou přítomny ve všech kulturách. Nespádají tedy pouze do biologie, jako párování a rozmnožování, ale obsahují i manželství a legitimitu, které již patří do oblasti kultury.

Tato práce se snaží postihnout příbuzenskou terminologii z hlediska lingvistiky, ale před vlastní analýzou je třeba vymežit základní rozdělení příbuzenských systémů a typů [12], [15], [18], [19], [23], [27], [36], [47], [56], [59], [II], [III], [IV], [V].

1.1 Příbuzenské systémy

Pravidla, podle kterých jednoho člověka považujeme za svého příbuzného a jiného nikoliv, jsou vylučující a v jednotlivých kulturách se mohou výrazně lišit. Avšak existují čtyři univerzální rysy, na jejichž základě se ve všech kulturách nějaký příbuzenský systém vyvine [V]:

1. dlouhé dětství člověka, vyžadující péči rodičů
2. existence nějaké formy manželského svazku jako společensky limitované instituce mezi dvěma nebo více lidmi
3. rozdělení práce závislé na pohlaví
4. zákaz svazku blízkých příbuzných a z něj vyplývající vytváření příbuzenské sítě

Příbuzenství by se dalo definovat kombinací sňatků a rodičovství, přičemž se vytvářejí dva základní typy příbuzných – pokrevní a zákonní. Vedle nich mohou v některých kulturách stát ještě tzv. fiktivní příbuzní, jako např. v křesťanské tradici zakázaný incest mezi kmotrem a kmotřenkou, a dále tzv. jmenovití příbuzní, kteří se ke společnému předku hlásí na základě společného jména, jako je tomu u lidu San v poušti Kalahari.

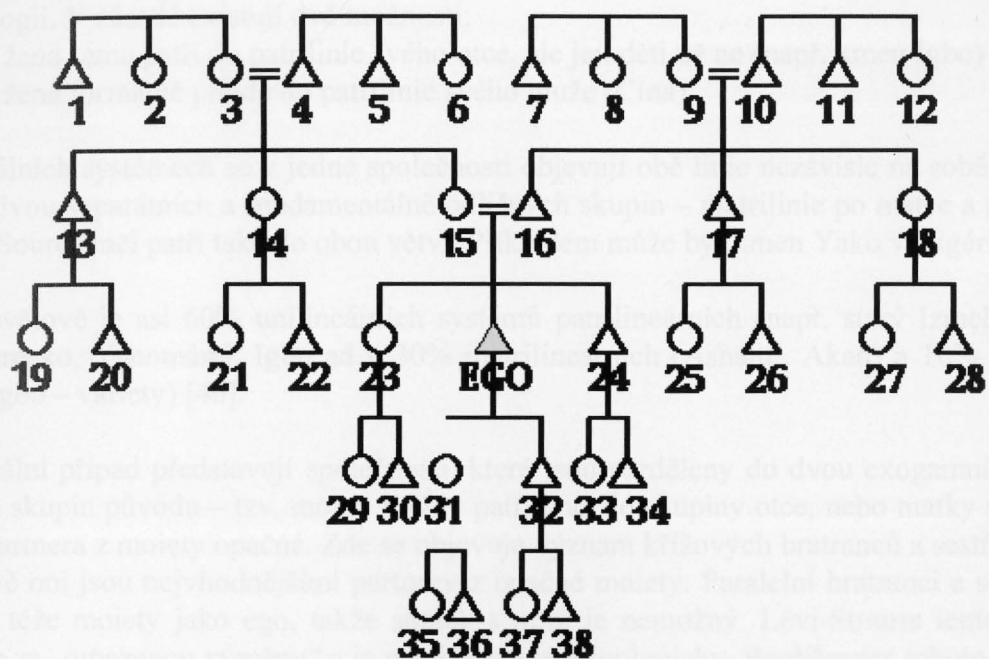
Příbuzenské systémy jsou tedy způsoby, jak lidé definují rodičovství a identifikují příbuzenství. Při studiu příbuzenských systémů je nejvýhodnější egocentrické zobrazení, kde jsou zachyceni všichni nejbližší pokrevní příbuzní a nejvýznamnější zákonní (viz Obr.1). V této práci bude i nejčastěji používán, ale pro některé typy příbuzenských systémů použít nelze, jak bude zmíněno dále.

(Legenda: ○ žena, ▲ muž, – manželství, ⊥ potomek, ⊢ sourozenec)

Zmíníme zde i tři základní typy příbuzenství (příklady viz Obr.1), a to

- a) lineární vs. kolaterální příbuzenství, kde do lineární větve patří všichni přímí předkové a potomci ega a do kolaterální i sourozenci a jejich potomci (lineární např. 3, 4, 9, 10, kolaterální např. 13, 14, 27, 28),
- b) matrilaterální vs. patrilaterální příbuzenství, kam patří buď všichni příbuzní z matčiny strany, nebo všichni příbuzní z otcovy strany (matrilaterální např. 1, 14, 21, patrilaterální např. 7, 17, 28),
- c) matrilineární (uterinní) vs. patrilineární (agnátské) příbuzenství, kde se vyjde od ženského/mužského předka a postupuje se přes všechny ženské, resp. mužské potomky. Vytváří se tím tzv. unilineární konexe.

Zvláštní postavení v těchto pojetích zaujímají tzv. křížoví příbuzní (bratrance a sestřenice), kteří nejsou součástí ani patrilinie, ani matrilinie. Podle obr.1 by se jednalo o příbuzné označené 19, 20, 27 a 28. Ostatní bratrance a sestřenice jsou nazýváni paralelními. Význam těchto křížových příbuzných se projevuje hlavně ve sňatkové politice a v daných společnostech bývají označováni speciálními termíny (viz dále).

Obr.1 Základní egocentrický strom¹

¹ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/image_list/2.html

1.1.1 Unilineární systémy

Unilineární příbuzenské systémy najdeme ve většině kultur. Potomstvo je v nich určováno přes jednoho rodiče a přes předky jednoho pohlaví. Podle převažujícího pravidla se pak dělí na matrilineární a patrilineární, zcela výjimečně na duální.

Problém představuje zařazování ženského ega do patriline, jak uvidíme i v příbuzenské terminologii. V zásadě existují dvě možnosti:

- a) žena sama patří do patriline svého otce, ale její děti už ne (např. kmen Igbo)
- b) žena formálně přejde do patriline svého muže (Čína)

V duálních systémech se v jedné společnosti objevují obě linie nezávisle na sobě a ego je členem dvou separátních a fundamentálně odlišných skupin – matriline po matce a patriline po otci. Sourozenci patří také do obou větví. Příkladem může být kmen Yako v Nigérii.

Celosvětově je asi 60% unilineárních systémů patrilineárních (např. starý Izrael, Řecko, Řím, Turecko, Yanomámi, Igbo ad.), 30% matrilineárních (Ashanti, Akan) a 10% duálních (Yako, Igbo – variety) [46].

Speciální případ představují společnosti, které jsou rozděleny do dvou exogamních unilineárních skupin původu – tzv. moiety. Každý patří buď do skupiny otce, nebo matky a musí si vybrat partnera z moiety opačné. Zde se objevuje význam křížových bratranců a sestřenic, neboť právě oni jsou nejvhodnějšími partnery z opačné moiety. Paralelní bratraci a sestřenice patří do téže moiety jako ego, takže sňatek s nimi je nemožný. Lévi-Strauss tento systém označuje za „omezenou výměnu“ a je postižena i terminologicky. Rozlišování tohoto typu nalezneme např. u kmene Dani (tzv. patrimoiety) a u kmene Yanomámi (viz dále). [36], [47].

1.1.2 Kognátské systémy

Kognátské systémy zahrnují potomstvo přes jednoho nebo oba rodiče a nejvíce charakteristické jsou právě pro Evropu. Ač se nám zdají nejbližší, celosvětově jich je menšina v porovnání se systémy unilineárními. Dělí se na dvě velké skupiny, a to na systémy bilaterální a systémy ambilineární.

Bilaterální systémy zahrnují všechny příbuzné obou rodičů jako rovnocenné a z hlediska perspektivy se rozdělují na:

- a) bilaterální rodokmeny („stocks“), kdy se odvozuje původ rozsáhlé skupiny lidí od jednoho předka (např. u skotských klanů a v Oceánii)
- b) příbuzenstvo – egocentrické pojetí, které zahrnuje příbuzné obou rodičů i děti ega.

Bilaterální systém příbuzenstva je charakteristický pro celou Evropu, zdůrazňuje hlavně příbuzné, které si ego nesmí vzít – což bylo podstatné pro celoevropskou sňatkovou politiku. Má typický tvar rozšiřujícího se kruhu a v nejširších pojetích zahrnuje až sedm stupňů vzdálenosti jednotlivých příbuzných (v češtině upadající výraz *bratranec z prvního – ze sedmého kolene*).

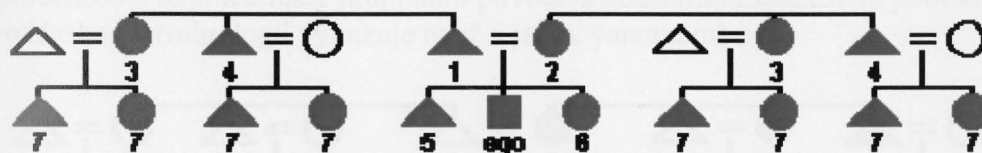
Ambilineární systém připomíná unilineární, ale jde napříč pohlavími. Jeho člen si může jednou za život vybrat, kam se zařadí. Má celkem čtyři možnosti: linii svého otce, své matky, partnerova otce nebo partnerovy matky. Do vybrané linie bude zařazen a již ji nesmí změnit. Tento systém je úzce spjat s pozemkovou politikou a objevuje se hlavně na ostrovech v Oceánii.

1.2 Příbuzenské terminologie

Každý z příbuzenských systémů zmíněných v předchozí kapitole si vybírá svoji terminologii. Zdůrazňuje v ní to, co je pro danou společnost důležité, což se projeví jednak množstvím různých termínů, jednak morfologickou spřízněností jednotlivých slov. Příbuzenská terminologie se může změnit, ale je jedním z nejpomaleji se měnících aspektů společnosti. Různorodost a důležitost příbuzenských termínů poprvé popsal antropolog Lewis Henry Morgan v knize *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* z roku 1871 [36]. Později se ustálilo šest základních typů příbuzenské terminologie, které byly nazvány podle kmene nebo národa, u kterého byly poprvé popsány, nebo které je nejlépe představují. [27], [47], [II], [V].

1.2.1 Typ eskymácký

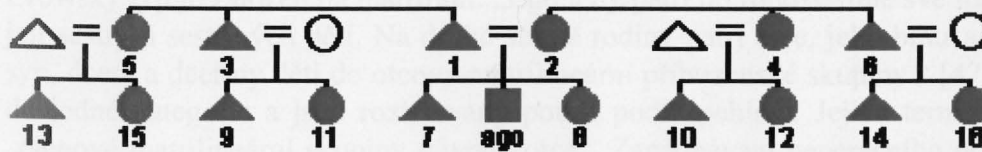
Eskymácká příbuzenská terminologie je striktně bilaterální, nedělá rozdíly mezi matrilineí a patrilineí, rozlišuje blízké a vzdálené příbuzné a silný důraz klade na nukleární rodinu, tzn. jejich termíny jsou značkové, kdežto vzdálenějších příbuzných popisné. „Někdy se též nazývá lineární, protože označení, která daný jedinec používá v rámci své nukleární rodiny a rodové linie, nejsou použitelná pro jeho příbuzné z vedlejší rodové linie.“ [47] Je to terminologický systém založen na bázi kolaterality (viz výše) a je velmi blízký evropským jazykům, např. angličtině (která oproti češtině nerozlišuje rod u termínu pro bratrance a sestřenici), ale např. i jazyku ju'hoan (viz dále).

Obr. 2 Eskymácká příbuzenská terminologie (osoby označené stejným číslem mají i stejný termín)²

1.2.2 Typ súdánský

Súdánská terminologie se dá jednoduše popsat jako kompletně deskriptivní, každý příbuzný má svůj vlastní termín. Netvoří kategorie příbuzných, každý v ní stojí naprosto samostatně popsan. Je hojně rozšířena právě v súdánské oblasti Afriky, v Číně a dříve také v Evropě (např. staroangličtina, latina), kde ovšem ustoupila jednodušší terminologii eskymácké.

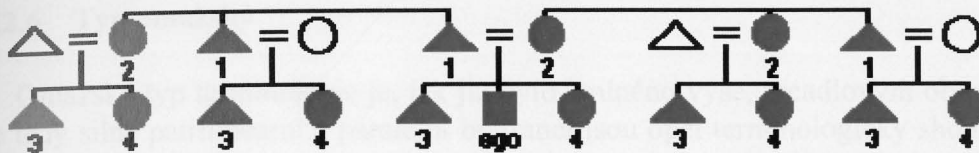
Obr. 3 Súdánská příbuzenská terminologie³

² Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_5.htm [cit. 10.9.2008]

³ Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_5.htm [cit. 10.9.2008]

1.2.3 Typ havajský

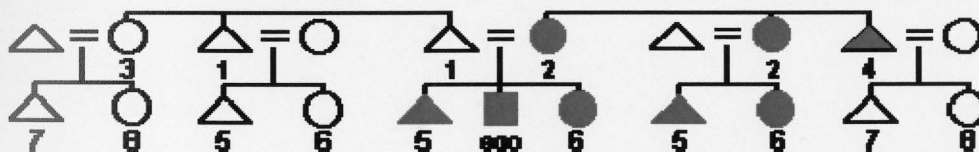
Havajská terminologie rozlišuje příbuzné pouze podle generace a pohlaví. V generaci pod egem se všechny děti nazývají stejně jako jeho vlastní děti atp. S tímto systémem se setkáme právě na tichomořských ostrovech, kde převládá neunilineární příbuzenský systém (ambilineární – viz výše) a kde jedinec není až do své dospělosti pevně zařazen do skupiny – je tedy „neurčitě příbuzný“, jak napovídá i terminologické označení.

Obr.4 Havajská příbuzenská terminologie⁴

1.2.4 Typ irokézský

Irokézský systém příbuzenských termínů se vyznačuje tzv. vidlicovitým rozdělováním – spojuje totiž jedním termínem matku a její sestru, ale odděluje od nich matčina bratra, na druhé straně pak spojuje otce s jeho bratrem, ale terminologicky od nich odděluje jejich sestru. Další termíny logicky vyplývají z tohoto rozdělení; všechny děti „matek“ a „otců“ se nazývají bratři a sestry (tzn. ego, jeho sourozenci a paralelní bratrance a sestřenice) a proti nim stojí terminologicky vydělení křížoví bratrance a sestřenice. Tento systém je charakteristický pro společnosti s unilineárními skupinami původu s podstatnou sňatkovou politikou. Irokézskou terminologii vykazují např. i jazyk yanomámi.

Obr.5 Irokézská příbuzenská terminologie⁵

1.2.5 Typ crowský

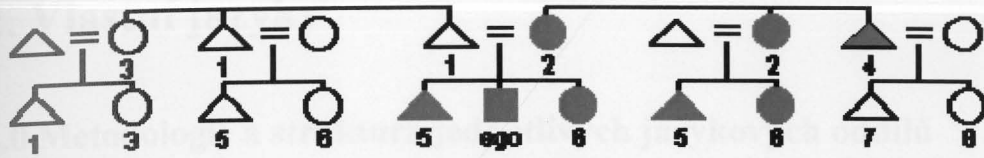
Zbývající dva typy příbuzenské terminologie jsou výrazně menšinové oproti čtyřem předcházejícím. Do určité míry se podobají irokézskému systému, ale vyhýbají se generačnímu rozdělení. Jsou de facto svými zrcadlovými obrazy.

Crowský typ je založen na matrilinei. „Ego tedy patří do rodové linie své matky, jejího bratra, její sestry a sestřiných dětí. Na druhé straně rodiny patří otec, jeho bratr a otcova sestra, její syn, dcera a dceřiny děti do otcovy matrilineární příbuzenské skupiny.“ [47] Tyto osoby patří do jedné kategorie a jsou rozlišovány pouze podle pohlaví. Jejich termíny tedy znamenají „členové matrilineární skupiny původu otce“. Zanedbávání generačního principu je zde tedy znakem silného principu původu.

Z jazyků uvedených v této práci tuto terminologii kopíruje jazyk akan (viz dále).

⁴ Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_5.htm [cit. 10.9.2008]

⁵ Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_6.htm [cit. 10.9.2008]

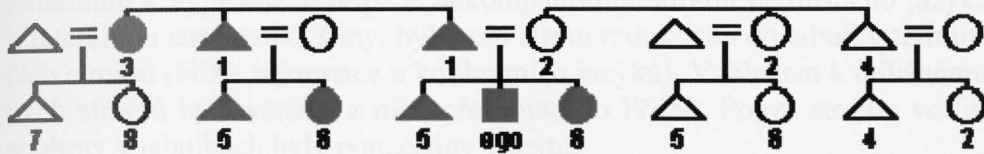

Obr. 6 Crowská příbuzenská terminologie⁶

1.2.6 Typ omažský

Omažský typ terminologie je, jak již bylo zmíněno výše, zrcadlovým obrazem typu Crow. Je tedy silně patrilineární a paralelní bratřenci jsou opět terminologicky shodní se sourozenci ega.

Jedná se o typ poměrně vzácný, příkladem může být např. jazyk dani, v některých rysech i igbo (viz dále).

Obr. 7 Omažská příbuzenská terminologie⁷

Na základě zde vyložené teorie následuje popis příbuzenských systémů vybraných⁸ jazyků světa společně s pokusem o lingvistickou analýzu těchto termínů.

Struktura jednotlivých oddílů je následující:

1. Charakteristika jazyka

Ke každému jazyku je uvedena základní charakteristika pro přesnější zařazení dovaného jazyka. Ujde o počty mluvčích a zařazení pochází ze serveru Ethnologue [1], o základním slovesném a World Atlas of Languages [24], případně doplnění pak v [11], [12] a [45]. Ostatní morfoloické charakteristiky jsou převzaty z jednotlivých gramatik. Dále je proveden pokus o zařazení daného jazyka k jedné z typů příbuzenských systémů i do jednoho z listů terminologických vzorů tak, jak byly zobrazeny v předchozí kapitole. Vzhledem k rozsahu práce a zaměření čistě na příbuzenské termíny související s kulturou idag a daných etnolingvistických skupinách, neboť by práce narostla do neúnosných rozměrů.

1.1 Popis stromu

Následuje popis příbuzenského stromu. Na základě vyplněných dotazníků předložených jednotlivým řečným mluvčím a odborníkům ze daný jazyk popsat pomocí termínů, jejich rozloh a diferencovanost, vzájemné viditelné morfoloické souvislosti mezi příbuzenskými termíny.

⁶ Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_6.htm [cit. 10.9.2008]

⁷ Zdroj obrázku: http://anthro.palomar.edu/kinship/kinship_6.htm [cit. 10.9.2008]

⁸ Jazyky byly vybírány na základě materiálové dostupnosti a areálové a typologické rozrůzněnosti

2. Vlastní jazyky

2.0 Metodologie a struktura jednotlivých jazykových oddílů

Údaje o jednotlivých jazycích pocházejí většinou z konzultací s rodilými mluvčími daných jazyků, případně s odborníky na příslušný jazyk (učitelé FF UK, průvodci ad.). Literatura k tomuto tématu totiž téměř neexistuje, najdou se pouze obecné antropologické úvody, případně kusy genealogických stromů pro ilustraci zajímavých jevů, ale téměř nikdy opravdu celý terminologický strom. Publikace věnované příbuzenství většinou popisují konkrétní osoby pomocí vlastních jmen, nikoli termínů. Ve slovnících tyto údaje hledat nelze, neboť není možné předem odhadnout, jaké bude aktuální terminologické bohatství zkoumaného jazyka.

Vycházím z češtiny, jakožto z rodného jazyka blízkého všem případným čtenářům. Genealogické stromy nakreslené v programu PowerPoint byly předkládány jednotlivým konzultantům k vyplnění, v případě nekompatibility stromu příslušného jazyka s egocentrickým bilaterálním stromem češtiny, byl tento strom redukován do tabulky termínů, případně do dílčích stromů (bližší informace u konkrétních jazyků). Vzhledem k odlišnému formátu jednotlivých stromů byla většina z nich přesunuta do Příloh. Pouze stromy ve formátu gif a menší souhrny v tabulkách byly ponechány v textu.

Jazyky jsou seřazeny podle dvou prostupujících se kritérií – areálové příslušnosti a konkrétní jazykové rodiny. Např. jazyky indoevropské tvoří jednu velkou skupinu, avšak ve výčtu jsou přerušeny baskičtinou, jakožto evropským izolátem, maďarštinou, jako dalším z evropských jazyků, byť ugrofinským, a turečtinou, která představuje areálový přechod mezi Evropou a Asií. Tomuto řazení odpovídá i pořadí příloh s genealogickými stromy na konci práce.

Struktura jednotlivých oddílů je následující:

1. Charakteristika jazyka

Ke každému jazyku je uvedena základní charakteristika pro přesnější zařazení citovaného jazyka. Údaje o počtech mluvčích a zařazení pochází ze serveru *Ethnologue* [1], o základním slovosledu z *World Atlas of Languages* [24], případná doplnění pak z [11], [32] a [45]. Ostatní morfologické charakteristiky jsou převzaty z jednotlivých gramatik. Dále je proveden pokus o zařazení daného jazyka k jednomu z typů příbuzenských systémů i do jednoho z šesti terminologických vzorů tak, jak byly zmíněny v předchozí kapitole. Vzhledem k rozsahu práce a zaměření čistě na příbuzenské termíny neuvádím bližší kulturní údaje o daných etnolingvistických skupinách, neboť by práce narostla do neúnosných rozměrů.

2. Popis stromu

Následuje popis příbuzenského stromu. Na základě vyplněných dotazníků předložených jednotlivým rodilým mluvčím a odborníkům na daný jazyk popisují počet termínů, jejich rozsah a diferencovanost, vzájemné viditelné morfologické souvislosti mezi jednotlivými termíny. Již neuvádím jejich konkrétní fungování v konverzaci, při oslovování apod., neboť tato fakta přesahují rámec vymezený zde předkládanou diplomovou prací.

3. Popis objevených morfologických procesů

Tento odstavec pro každý jazyk popisuje synchronně viditelné morfologické procesy – tzn. zda jsou jednotlivé termíny od sebe navzájem odvozovány, zda jsou jejich kořeny skládány, aby vytvořily další termíny apod., avšak bez konkrétního začlenění do gramatické struktury toho kterého jazyka. Tato morfologická analýza se snaží být pouze „vnějšková“ a synchronní, proto se vyhýbám např. onomaziologickým motivacím jednotlivých termínů, významům konkrétních sufixů apod. Toto konkrétní omezení bylo přijato hlavně proto, že by jednotlivé jazyky nebyly porovnatelné mezi sebou – k některým existuje rozsáhlá bibliografie a spolehlivé deskriptivní gramatiky, jiné byly získány pouze konzultací s rodilým mluvčím a žádná gramatika je nepopisuje. Nechtěla jsem se pouštět do odhadování významů, protože by mohlo dojít k chybné analýze.

Snažila jsem se ovšem vydělit převládající morfologický proces – tzn. zda se jedná o strom složený z čistě značkových termínů, či zda převládá jeden či více morfologických procesů. Mezi nimi jsem rozlišovala reduplikaci, tj. termín vzniklý viditelným opakováním téže slabiky, afixaci, tzn. dvojici termínů lišících se vzájemně pouze sufixem či prefixem (velmi vzácně infixem – ale to musela výslovně zmínit deskriptivní gramatika), derivaci, tj. jiné odvození dvou termínů, ale stále viditelné (např. přechylování u českých termínů tchán – tchyně), a kompozici, neboli složení dvou a více slov, ev. termínů.

Třetí odstavec spolu se základní charakteristikou uvedenou na začátku představení každého jazyka bude sloužit jako východisko ke statistickému zpracování a komparaci (viz kapitola 3). Jsem si vědoma faktu, že tento popis zdaleka není vyčerpávající, avšak cílem práce je následná vzájemná komparace jednotlivých příbuzenských terminologií a případná statistická korelace pouze na základě případných objevených morfologických vlastností.

Uvědomuji si, kolik informací by bylo možné k jednotlivým jazykům dohledat. Tím bych však překročila zaměření této práce na synchronní popis příbuzenského stromu a analýzu motivace jednotlivých termínů. Hlavní přínos této práce vidím ve shromáždění třiceti stromů velmi odlišných jazyků, což je množství, kterému se nevěnuje žádná z antropologických ani lingvistických prací. Rovněž morfologická analýza příbuzenských termínů v komparaci se slovosledem a dalšími charakteristikami nebyla dosud nijak souhrnně zpracována.

2.1 Čeština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 10 005 000 v ČR, ve světě celkem 11,5 mil.⁹

Zařazení: indoevropský, slovanský, západoslovanský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Evropa, střední Evropa, Česká republika

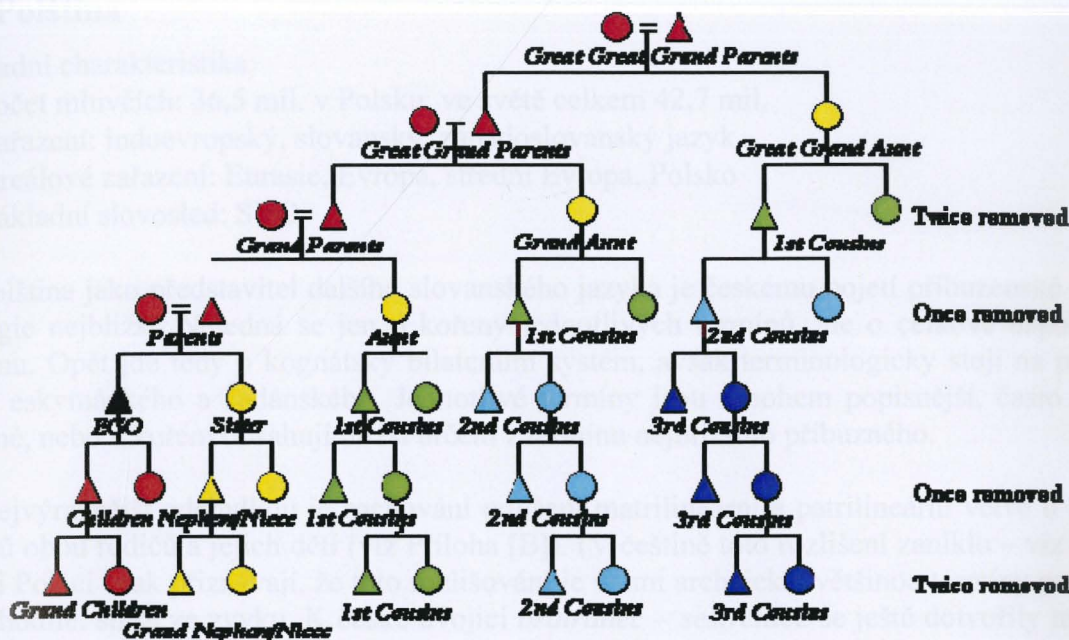
Základní slovosled: SVO

1. Čeština je typickým příkladem kognátského bilaterálního systému příbuzenstva a svou terminologií spadá do typu eskymáckého. Kompletní uspořádání Příloha [A]. Od eskymáckého typu se však lehce liší (a tím např. i od angličtiny), protože rozlišuje pohlaví u *bratranců* a *sestřenic* a nemá pro ně jeden shrnující termín (jako např. termín *sourozenci* pro *sestru* a *bratra*). Tento rozdíl by se dal vysvětlovat flektivní podstatou češtiny (oproti izolační angličtině), kde každé podstatné jméno tíhne k rodovému zařazení, u osob obzvláště silně. Jeden nevyhraněný termín pro *bratrance* a *sestřenici* by nezapadal do systému a dříve nebo později by tíhnul k rozpadu na dva různé [30].

2. Současná čeština disponuje dvaatřiceti různými příbuzenskými termíny. Ty však zdaleka nerozlišují veškeré příbuzné. Tak např. termín *teta* může označovat nejméně čtyři různé lidi: sestru matky ega, sestru otce ega, manželku bratra matky ega a manželku bratra otce ega. Situace v češtině odráží důležitost příbuzenských vztahů pro rodilé mluvčí. Je vhodné zdůraznit, že staročeština měla více termínů pro příbuzné, než má novočeština. Velmi přesně je uvedena ve spise českého bratra Jana Jafeta z roku 1602 *O stupních přátelství krevního* [57]. Termíny *újec*, *potek*, *strejna* či *švegruše* najdeme ještě v některých románech devatenáctého století. Pak zcela vymizely a dnes se s nimi setkáme pouze v archaizujících nářečích [30]. Tento rozdíl by pro současnou společnost neměl význam. Nutno podotknout, že podobným vývojem prošla např. i angličtina a další evropské jazyky.

Zajímavé je, že čeština tvoří termíny pro vzdálenější příbuzné prefixem *pra-* Tak známe *pratetu*, *prastrýce*, *prababičku*, *pradědečka*, *praneteř*, *prasynovce*, *pravnučku* i *pravnuka*. Je zvláštní, že prefix *pra-* evokuje stáří (srv. např. *prastarý*, *prales* apod.), ale používá se i pro příbuzné až o dvě generace mladší (srv. např. s francouzštinou, kde je *grand*, „velký“, pro starší příbuzné a *petit*, „malý“, pro mladší příbuzné). Rozsah termínů je tři generace na obě strany od ega. Jak uvidíme dále, tento rozsah je zcela běžný, je pravděpodobně dán možnostmi setkání jednotlivých příbuzných. Jen málo lidí si pamatuje svoji *prababičku* a jen málokdo se dožije dětí svých *pravnuků*. Chceme-li tedy označit někoho staršího, používáme obecný termín *předek* nebo *prapředek*. Možná je i reiterace prefixu *pra-*, což ale často vede ke zmatkům. Co je ještě pozoruhodné na „*prapříbuzných*“ v češtině je to, že se nevyskytují na jedné generační linii. Podíváme-li se na zobrazení příbuzenského stromu v příloze, můžeme si všimnout, že *prasynovec* (ev. i *praneteř*) stojí na stejné generační rovině jako *vnuk* a *vnučka*, kdežto *pravnuček* je ještě o generaci mladší. Stejně tak *prateta* a *prastrýc* jsou současníky *dědečka* a *babičky*, přičemž *prababička* a *pradědeček* jsou o generaci starší. Je to logické pouze tehdy, pokud uvážíme, že *pra-* značí „o jednu generaci starší/mladší než..“. Ještě pochopitelněji vysvětluje tento zdánlivý nesoulad návrat ke staršímu stavu, kdy se jednotliví příbuzní vypočítávali až „do sedmého kolene“ [57]. Následující obrázek (Obr.8) ukazuje výpočet do čtvrtého stupně („kolene“).

⁹ Všechny údaje v hlavičkách jednotlivých jazyků pocházejí z [1], [11] a [24].

Obr.8 Čtyři stupně vzdálenosti příbuzných¹⁰

Obdobným způsobem dopočítávali naši předkové své příbuzné až do kolene sedmého. Nyní však, dle eskymáckého vzoru, většinu těchto příbuzných nerozlišujeme, zbyla nám pouze nukleární rodina a všechny ostatní příbuzné (na Obr.8 vyznačení zelenou a modrou barvou) zahrnujeme pod prefix *pra-* a jejich přesný vztah k egu nedefinujeme.

3. Pokud bychom měli rozdělit české příbuzenské termíny do kategorií podle motivace, dostaneme čtyři skupiny:

I. termíny základní, deskriptivní, ničím nemotivované (*matka, otec, dcera, syn, manžel, sestra, bratr, švagr, strýc, teta, dědeček, babička, zeť, snacha, neteř, vnuk, tchán*)

II. termíny odvozené sufixem, značící osobu v naprosto odlišném příbuzenském poměru (*bratranec, synovec, sestřenice*)

III. termíny přechýlené, vytvořené pro označení osoby opačného pohlaví, ale ve stejném příbuzenském poměru

a) pomocí sufixu *-ová*: *švagrová*

b) pomocí sufixu *-ka*: *vnučka, pravnučka, manželka*

c) jinak: *tchyně*

IV. termíny odvozené prefixem *pra-* (*prastrýc, prateta, pradědeček, prababička, pravnuk, prasynovec, praneteř*)

¹⁰ Zdroj obrázku:

http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/image_list/30.html [cit. 12.9.2008]

2.2 Polština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 36,5 mil. v Polsku, ve světě celkem 42,7 mil.

Zařazení: indoevropský, slovanský, západoslovanský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Evropa, střední Evropa, Polsko

Základní slovosled: SVO

1. Polština jako představitel dalšího slovanského jazyka je českému pojetí příbuzenské terminologie nejbližší. Nejedná se jen o kořeny jednotlivých termínů, ale o celkové uspořádání stromu. Opět jde tedy o kognátní bilaterální systém, avšak terminologicky stojí na pomezí typu eskymáckého a súdánského. Jednotlivé termíny jsou mnohem popisnější, často dvou-slovné, nebo v kořeni obsahují bližší určení z termínu nejbližšího příbuzného.

2. Nejvýraznější odchylkou je zachování odlišení matrilineární a patrilineární větve u sourozenců obou rodičů a jejich dětí (viz Příloha [B]). (V češtině toto rozlišení zaniklo – viz výše). Sami Poláci však přiznávají, že toto rozlišování je velmi archaické, většinou termíny používají nahodile, spíše ze zvyku. K české dvojici *bratranec – sestřenice* se ještě dotvořily termíny *bratanica a siostrzenec*, kde ovšem kořeny *brat* a *siostr* neindikují rod daného člověka (jako v češtině), ale jsou dány vztahem jednoho z rodičů k rodiči ega (zda jde o bratra či sestru jednoho z rodičů ega). Sourozenci jednoho z rodičů i se svými partnery mají termíny shodné, zde je patrná tendence k typu eskymáckému. I jejich děti jsou označovány shodně s českým *bratranec – sestřenice*, ovšem s dodatkem *stryjeczny – cioteczny*, pro přiřazení na matčinu či otcovu stranu. Tento sklon k popisnosti ovšem v souladu s celoevropskou tendencí mizí u vzdálenějších a „méně důležitých“ příbuzných – všichni partneři sourozenců jsou *szwagier – szwagierka*, jak je tomu i v češtině, vzdálenější bratrance a sestřenice se nijak terminologicky neodlišují.

Další výraznější odlišností je zachování etymologické průhlednosti některých termínů. Oproti českému *snacha* zde stojí termín *synowa*, kde lze jasně dohledat souvislost s termínem syn. Obdobným způsobem vznikl i termín *teściowa* „tchyně“. Sufix *-owa* je zde výrazem posesivity, paralelně k českým ženským příjmením na *-ová* (s dodatečným dloužením koncového vokálu). Zajímavé je, že v češtině tento způsob tvoření vykazuje pouze dvojice *švagr – švagrová*, která v polštině přebírá sufix typu *stryj – stryjenka*. Ostatní termíny a jejich přechylování je velmi podobné češtině, celkově lze ale říci, že rodové dvojice termínů jsou si mnohem bližší, kořen většinou zůstává zachován (např. *stryc – teta* proti polskému *stryj – stryjenka*).

3. Rozdělíme-li tedy polské příbuzenské termíny do skupin analogických češtině, vyplynou rozdíly ještě výrazněji:

I. termíny deskriptivní: *babcia, dziadek, ciotka, wuj, matka, ojciec, teść, stryj, brat, siostra, małzonek, szwagier, zięć, córka, syn, wnuk*

II. termíny odvozené deminutivním sufixem, avšak značící osobu v naprosto odlišném příbuzenském poměru: *bratanek, siostrzenec*

III. termíny přechýlené, vytvořené pro označení osoby opačného pohlaví, ale ve stejném příbuzenském poměru:

a) pomocí sufixu *-owa*: *teściowa, synowa*

b) pomocí sufixu *-ka*: *stryjenka, szwagierka, małzonka, wnuczka*

IV. termíny odvozené skládáním (subst.+adj.): *brat stryjeczny, siostra stryjeczna, brat cioteczny, siostra cioteczna*

2.3 Francouzština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 51 mil. ve Francii, celkem 64,8 mil. ve světě

Zařazení: indoevropský, románský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Evropa, západní Evropa, Francie

Základní slovosled: SVO

1. Francouzština zde zastupuje indoevropskou skupinu románských jazyků. Její pojetí příbuzenské terminologie se nijak výrazně neodlišuje od pojetí českého. Jako většina evropských jazyků, i francouzština kopíruje kognátský bilaterální systém a eskymáckou terminologii. Rozdíly tak jsou hlavně lexikální, přičemž se v mnoha směrech blíží angličtině. Ve svých příbuzenských termínech upouští od morfologického tvoření rodových dvojic, jedinou takovou dvojici je *fil*/*fil*le „syn, dcera“, odpovídající pravidelnému tvoření feminin u substantiv.

2. Nicméně i v terminologické struktuře nějaké rozdíly jsou (v Příloze [C] je znázorněno rozvržení)¹¹. Francouzština došla ve zjednodušování dále než čeština (ale ne tak daleko jako angličtina) – nerozlišuje matrilineární ani patrilineární větev, má mnohem méně deskriptivních termínů – všichni vzdálenější příbuzní se vyjadřují pomocí přidaných adjektiv, která rozlišují generační postavení vůči egu a rod. Tak všechny termíny pro generačně mladší příbuzné ega se tvoří pomocí adjektiv *petit/petite* (doslova „malý/malá“) – např. *petite fille* „vnučka“ (doslova „malá dcera, dívka“). Všichni nepokrevní příbuzní ega mají termíny obsahující adjektivum *beau/belle* (doslova „krásný/krásná“) – např. *belle-soeur* „švagrová“ (doslova „krásná sestra“). Nakonec všichni generačně starší vzdálenější příbuzní ega mají ve svých termínech adjektivum *grand/grande* (doslova „velký/velká“) – např. *grand-oncle* „prastrýc“ (doslova „velký strýc“). Tato adjektiva však není možné hromadit (jako v češtině prefix *pra-*), proto pro ještě vzdálenější příbuzné se k termínům připojuje adjektivum *arrière* (doslova „zadní“) shodné pro oba rody – např. *arrière-grand-oncle* „prastrýc“ ale i *arrière-petite fille* „pravnučka“. Používá se však hlavně pro přímé příbuzné po hlavní rodové linii. Sémantické pole se tak vlastně rozčlenilo na dvě symetrické části – na generačně starší a mladší příbuzné vůči egu.

3. Motivační rozdělení termínů by vypadalo takto:

I. termíny deskriptivní: *épouse, fils, mère, père, oncle, tante, neveu, nièce, cousin, gendre, soeur, frère*

II. termíny přechýlené, vytvořené pro označení osoby opačného pohlaví, ale ve stejném příbuzenském poměru: *fil*le

III. termíny odvozené skládáním (subst.+adj.): *belle-fille, beau-fils, belle-mère, beau-père, belle-soeur, beau-frère, grand-oncle, grande-tante, grand-père, grand-mère, petit-fils, petite-fille, petit-neveu, petite-nièce* + všechny s *grand/petit* mohou přibrat ještě adjektivum *arrière*

Toto uvedení tří blízce příbuzných evropských jazyků si kladlo za cíl ukázat, že

a) i velmi blízké jazyky vykazují nezanedbatelné odchylky v příbuzenských terminologických systémech

b) přiřazení k jednotlivým typům příbuzenských terminologií není zcela jednoznačné – jazyk vykazuje vlastní, zcela specifické deformace.

¹¹ Zdroj: Konzultace s rodilým mluvčím, Vincentem Rigotem

2.4 Baskičtina

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 580 000 ve Španělsku

Zařazení: baskičtina

Areálové zařazení: Eurasie, Evropa, západní Evropa, Španělsko

Základní slovosled: SOV

1. Baskičtina je jedním z evropských izolátů. Ačkoli se lexikálně výrazně odlišuje, její terminologická struktura zas až tak rozdílná není [65]. Přijala také kognátní bilaterální systém a eskymáckou terminologii a stejně jako čeština rozlišuje rod bratrance a sestřenice (jedná se o aglutinační jazyk, kde rod hraje důležitou roli v užívání jednotlivých afixů). Proto ji také uvádím na tomto místě, i když svým zařazením rozbíjí skupinu indoevropských jazyků.

2. Hlavní rozdíl oproti češtině spočívá v důležitosti rodu ega. Jedná-li se o muže, bude pro své sourozence (ale pouze pro ně) užívat jiných termínů, než kdyby se jednalo o ženu. Podle přílohy [D] – stromu baskických příbuzenských termínů můžeme pozorovat, že počet termínů je v podstatě shodný s češtinou, jediná odlišnost nastává pouze u sourozenců. Muž oslovuje svého bratra *anaia* a sestru *arreba*, žena svému bratru říká *neba* a sestře *ahizpa*. Ostatní termíny se sémanticky shodují s českými [55].

Naopak mnohem konzervativněji zachovává baskičtina terminologii pro bratrance a sestřenice až do třetího kolena. Toto rozlišování se již velmi špatně zobrazuje v podobě stromu, proto je za kapitolou o baskičtině připojena souhrnná Tabulka 1, kde jsou termíny vyjmenovány.

Zajímavé je, že se důsledně rozlišuje rod u příbuzných generačně starších nebo rovnocenných (a to buď lexikálně, nebo změnou sufixu *u/a* např. u švagra a švagrové a u bratrance a sestřenice) a u syna a dcery a jejich partnerů, zatímco u termínů pro příbuzné generačně mladší (synovec/neteř, vnuk/vnučka) se rod již nerozlišuje – termín pak existuje pouze jeden.

3. Jen termíny nejužší rodiny jsou značkové – *senar, errain, alaba, suhi, ama, aita...*

Podrobnějším zkoumáním seznamu termínů i konkrétního rozvrstvení v příloze [D] i Tabulce 1 zjistíme některé konkrétní afixy – např. prefix *heren*, značící vzdálenost přes dvě generace či přes dvě kolena. Kořeny *ama* (matka) a *aita* (otec) prostupují i dalšími termíny – tvoří základ termínů pro tchána a tchyni (s přidaným sufixem *-giarreba*) i pro babičku a dědečka (společně se sufixem *-ona*). Stejně tak kořen *-lo-* prostupuje termíny pro mladší vzdálenější příbuzné ega, tzn. vyskytuje se v termínech pro vnuka, synovce i pravnuka (bez rozlišování rodu). Sufix *-ba* se vyskytuje v mnoha různých termínech – ovšem vždy u příbuzných generačně vzdálených – nikdy u příbuzných generačně rovnocenných.

Pozoruhodné je, že analogií k českému prefixu *pra-* jsou v baskičtině tři různé afixy – prefixy *bi-* a *berr-* pro prababičku, pradědečka a pravnuky a sufix *-txiki*, který se používá u prastrýců a pratet. Je to dáno pravděpodobně tím, že prarodiče a pravnucci jsou členy hlavní rodové linie, kdežto prastrýc i prateta stojí mimo tuto linii.

Zajímavé je i pořadí kumulace prefixů – od výrazu pro synovce/neteř *loba* se prefixem *i-* odlišuje výraz pro vnuka/vnučku a dalším prefixem *b-* termín pro pravnuka/pravnučku. Nejkratší termín připadá nejvzdálenějším příbuzným ega.

Dalším výrazným morfologickým procesem je ještě přechylování – najdeme ho u dvojic výrazů *koinata/koinatu, lehengusu/lehengusina* [55], [3].

sestra (bratra) = <i>arriba</i>	strýc (ve všech významech) = <i>osaba</i>	prastrýc = <i>osabatxiki</i>	vnuč = <i>iloba</i>
sestra (sestry) = <i>ahizpa</i>	teta (ve všech významech) = <i>izeba</i>	prateta = <i>izebatxiki</i>	vnučka = <i>iloba</i>
bratr (bratra) = <i>anaia</i>	bratranec = <i>lehengusu</i>	pradědeček = <i>berraitona, aitasaba</i>	pravnuč = <i>biloba,</i> <i>birloba</i>
bratr (sestry) = <i>neba</i>	sestřenice = <i>lehengusina</i>	prababička = <i>berramona, amasaba</i>	pravnučka = <i>biloba,</i> <i>birloba</i>
švagr (ve všech významech) = <i>koinatu</i>	bratranec (2. koleno) = <i>bestelengusu</i>	prapradědeček = <i>herenaitona,</i> <i>asabaheren,</i> <i>tokibilabaso</i>	prappravnuč = <i>hereniloba</i>
švagrová (ve všech významech) = <i>koinata</i>	sestřenice (2. koleno) = <i>bestelehengusina</i>	praprababička = <i>herenamona</i>	prappravnučka = <i>hereniloba</i>
manžel = <i>senar</i>	bratranec (3. koleno) = <i>herengusu</i>	synovec = <i>loba</i>	syn = <i>seme</i>
manželka = <i>emazte</i>	sestřenice (3. koleno) = <i>herengusina</i>	neteř = <i>loba</i>	dcera = <i>alaba</i>
otec = <i>aita</i>	dědeček = <i>aitona</i>	zeť = <i>suhi</i>	tchán = <i>aitagiarreba</i>
matka = <i>ama</i>	babička = <i>amona</i>	snacha = <i>errain</i>	tchyně = <i>amagiarreba</i>

Tab.1 Baskická příbuzenská terminologie¹²

¹² Konzultant: Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc. z ÚRS FF UK, doplňkový zdroj [54]

2.5 Maďarština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 10,3 mil. v Maďarsku, ve světě celkem 13,6 mil.

Zařazení: uralský, ugrofinský, ugrický jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Evropa, střední Evropa, Maďarsko a Slovensko

Základní slovosled: SVO

1. Maďarština představuje jeden z našich sousedních jazyků, a přesto je svou strukturou naprosto odlišná. Patří do rodiny ugrofinských jazyků, ale představuje jeden z areálově blízkých jazyků, a proto je její místo v této práci mezi indoevropskými jazyky. Maďarská příbuzenská terminologie nicméně zachovává typickou evropskou podobu (tedy eskymáckého typu se súdánskými prvky), s drobnými odlišnostmi. Kompletní strom je vyobrazen v příloze [E]. Obdobně jako většina evropských jazyků, i maďarština zachovává bilaterální kognátský systém a její terminologie zohledňuje obě větve.

2. Rozsah příbuzenských termínů je shodný jako v češtině, tedy od praparodičů k pravnučkám. Na rozdíl od češtiny však maďarština u některých termínů zohledňuje relativní věk vzhledem k mluvčímu. Jedná se o sourozence, bratrance a sestřenice. Zatímco staršího mužského příbuzného (bratra, bratrance) charakterizuje mluvčí přidáním výrazu *nővér*, mladšímu přisoudí výraz *öcs*. U ženských příbuzných je to pak dvojice *nővér/húg*.

Maďarština nerozlišuje paralelní a křížové bratrance a sestřenice, ani švagry a švagrové, ani tety a strýce po patrilinii či matrilinei. Jedinou stopou po vlivu patrilinie a matrilinei na příbuzenskou terminologii jsou názvy *pratet* a *prastrýců* – v příloze [E] jsou zobrazeni tito příbuzní pouze z otcovy strany a všichni ve svém názvu nesou morfém *apa*, tedy otec. V případě zobrazení příbuzných z matčiny strany by se tento morfém nutně změnil na *anya*, tedy matka. *Prateta* z matčiny strany by pak tedy byla *az anya nagybátyja* a *prastrýc* z matčiny strany *az anya nagynénje*.

3. Vzhledem k aglutinační povaze maďarštiny nepřekvapí, že mnoho morfémů prostupuje více příbuzenskými termíny. Obzvláště výrazné se jeví morfémy samostatně stojící v termínech pro matku a otce – tedy *anya* a *apa*. Objevíme je v termínech pro prarodiče (*nagyanya*, *nagyapa*), pro praparodiče (*dédanya*, *dédapa*), pro tchána a tchyni (*anyós*, *após*) a ve složených výrazech pro *pratety* a *prastrýce* (*az apa nagybátyja* apod.).

Velmi výrazným jevem je i prefixace – prefix *nagy-* objevíme ve všech termínech rodičovské a prarodičovské generace (kromě termínů pro rodiče jako takové a tchána s tchyní, jejichž termíny jsou přímo odvozeny od rodičovských sufixem *-ós*).

Mnoho termínů je čistě značkových – nenajdeme žádnou souvislost s ostatními, patří mezi ně např. *fiú* (syn), *meny* (snacha), *fivér* (bratr), *lányá* (dcera). Termíny pro bratrance, sestřenice a sourozence jsou pak kompozity (viz výše).

Zcela pozoruhodné je chování výrazu *unoka-*. Tento se vyskytuje v termínech pro bratrance a sestřenice, synovce a neteře, prasynovce a praneteře, vnuky a vnučky a pravnučky a pravnučky. Zajímavé je sledovat, jaké sufixy na sebe tento výraz váže:

- termíny pro bratrance a sestřenici jsou utvořeny z výrazu *unoka-*, výrazu *-fivér-/ -testvér-*, který najdeme v označení bratra a sestry, a sufixu rozlišujícího věk – u muže dvojice sufixů – *báty/-öcs*, u ženy *-nővér*, nebo *-húg*.
- termíny pro synovce a neteř opět obsahují výraz *unoka-*, který se spojuje se sufixy typickými pro rozlišení mladšího bratra, bratrance, sestry či sestřenice. Synovec je tedy *unokaöcs*, neteř *unokahúg*.
- termíny pro vnuky ega zde stojí samostatný termín *unoka* pro vnuka (ev. se zpřesňujícím kořenem *fiú-* odkazujícím k termínu pro syna), vnučka pak v sobě kloubí obligátní výraz *unoka* a část výrazu pro dceru *-lány*. Postavení tohoto zpřesňujícího afixu není zřejmé, může stát i jako prefix, i jako sufix (*lányudoka* i *udokalány*).
- prasnovec a praneteř mají stejné označení jako synovci a neteře, jen je jim předsunut prefix *más-*
- pravnukek a pravnučka odvozují svá označení od vnuků a vnuček, přibírají stejný prefix jako praprarodiče ega, tedy *déd-*

Maďarština, obdobně jako čeština, shrnuje manžele a manželky bratrů a sester pod termín *sógor* (švagr, podobnost slov je nápadná) a jeho ženskou přechýlenou podobu *sógornő*.

2.6 Selická romšтина

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 1400

Zařazení: indoevropský, indo-iránský jazyk

Areálové zařazení: Evropa, Slovensko, ves Selice

Základní slovosled: nepřevažuje (SVO, SOV)

1. Selická romšтина je v této práci zástupcem jednoho z nejmenších uvedených jazyků (menší už je pouze jazyk kodi – viz dále). Jedná se o lokální variantu patřící do severní podskupiny jihocentrální skupiny romských dialektů, které se ovšem od sebe velmi liší – i blízké příbuzné skupiny mají trochu, nebo i velmi odlišnou terminologii (např. v lexikalizaci termínů pro strýce a tetu apod.). I proto stojí selická romšтина v této práci jako samostatný genealogický strom. Kompletní terminologické rozložení najdeme v příloze [F].

V případě zde předkládaného stromu neplatí hypotéza o zachování příbuzenských termínů jako jedné z nejstarších vrstev slovní zásoby. Selická romšтина prošla mnoha jazykovými vlivy – kromě opravdu původních termínů (*dal, pral, phen, me* aj.) v ní najdeme předevropské přejímky (*daj, čhá/čhaj, rom/romni*), předmaďarské evropské přejímky (*baba, papu*) a hlavně přejímky z maďarštiny (*onoka, dédonoka, šógorkiňa* ad.), která představuje hlavní kontaktní jazyk, pod jehož vlivem mizí i původní příbuzenská terminologie – některé termíny používá již jen nejstarší generace mluvčích (proto jsou ve stromu uvedeny dva termíny u výrazů pro tchána, tchyni a snachu).

Selická romšтина svým charakterem příbuzenství spadá pod kognátský bilaterální typ, terminologie se blíží eskymácké a havajské. Vzhledem k tomu, že tato varianta nelexikalizuje termíny pro tety a strýce a všechny je pouze perifrasticky opisuje (např. bratr mého otce, sestra mé matky apod.), nedá se typ terminologie přesně určit.

2. Rozsahem sahá tato romská terminologie od praparodičů k pravňukům. Počet termínů je značně omezen vzhledem k opisnému charakteru výrazů pro tety a strýce. Výrazy pro členy nukleární rodiny jsou striktně odlišné (*daj, dad, phen, pral, čhaj, čhá*). Zákonní příbuzní v generaci ega mají pouze dva termíny, a to *šógori/šógorkiňa*.

U bratranců a sestřenic (*onokateštvíro/onokateštvírkiňa*) je rozlišován pouze rod, příslušnost k dané větvi už ne – i proto se řadí selická romšтина k eskymáckému typu terminologie.

Termíny pro vnuky a pravňuky ega (*onoka, dédonoka*) se zdají být homonymní pro oba rody, avšak tato shoda platí pouze v nominativu. V ostatních pádech se již diferencují.

3. Z morfologického hlediska najdeme následující postupy:

- a) prefixace pomocí předpony *déd-* u praparodičů a pravňuků (*déd-baba, dédpapu, dédonoka*), tato předpona je maďarskou přejímkou
- b) reduplikace u evropských přejímek *baba, papu*
- c) přechylování pomocí derivace (*rom/romni, čhá/čhaj*), přechylování pomocí shodného procesu najdeme u dvojice termínů *šógori/šógorkiňa, onokateštvíro/onokateštvírkiňa* (sufix *-kiň-* je produktivní femininní sufix přejatý ze srbochorvatštiny)

d) kompozice u termínů *onokateštvíro/onokateštvírkiňa*, kde najdeme termín *onoka* pro vnuka + výraz *teštvíro*, se kterým jsme se již setkali v maďarštině ve výrazech pro bratrance a sourozence *ega*.

Ostatní termíny zůstávají značkové, nemotivované.

2.7 Perština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 22 mil. v Íránu, 24,3 mil. ve světě celkem

Zařazení: indoevropský, íránský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Írán

Základní slovosled: SOV

1. Perština je zde představitelkou íránské větve indoevropských jazyků. Patří mezi velké a staré jazyky, jejichž slovní zásoba a gramatika ovlivnila mnoho sousedních menších jazyků. Peršské přejímky najdeme např. v selické romštině, hindštině apod. (viz příslušné jazyky). Perština sama je však pod silným vlivem arabštiny, která však nezasáhla do příbuzenské terminologie [40], [41].

Svým typem příbuzenství patří perština mezi unilineární patrilineární typy, terminologie by se pak řadila do typu súdánského. Téměř každý termín je striktně vymezen, rozlišují se bratrance a sestřenice podle příslušnosti k danému strýci či tetě a podle přirozeného rodu. Přesto tato terminologie není nijak rozsáhlá, protože téměř nezohledňuje zákonné příbuzné. Kompletní rozložení najdeme v příloze [G]¹³.

2. Z hlediska rozsahu tohoto terminologického stromu sahá perština od praparodičů k vnukům. Většina termínů nukleární rodiny je nemotivovaná, značková. Vzdálenější a zákonní příbuzní již mají své termíny viditelně odvozené z jiných, nejčastěji kompozicí. Některé termíny ve stromu nejsou uvedeny kvůli nedostatku místa, jsou však utvořeny pravidelně níže popsanými způsoby.

Ačkoli se jednotlivé termíny liší, jejich struktura zůstává průhledná. Výrazy pro matku a otce prostupují většinou termínů pro starší generace od ega – v případě termínů pro praparodiče dochází dokonce k jejich reduplikaci. Výraz pro dědečka (z obou stran) je tedy *pedar bozorg*, pradědeček je pak *pedare pedar bozorg*. Obdobně vznikají i termíny pro babičku a prababičku. Výraz pro matku a otce se objeví i v jedné z mála dvojic termínů pro zákonné příbuzné – tchán a tchyně odvozují své termíny kompozicí termínů pro matku a otce a termínu pro partnera ega, *zan/šouhan*.

Strýcové a tety ega mají své značkové termíny, jejich partneři vůbec jmenováni nejsou.

Termíny pro bratrance a sestřenice ega vznikají opět kompozicí, tentokrát pomocí příslušného termínu pro sourozence jednoho z rodičů + jednoho z výrazů dvojice *pesar/dochtar*, tedy syn, nebo dcera. Vzniká tak osm různých termínů, z nichž v genealogickém stromu jsou uvedeny pouze čtyři z otcovy strany. Odpovídající termíny z matčiny strany jsou *pesar chále*, *dochtar chále*, *pesar dájí* a *dochtar dájí*.

Obdobným způsobem se tvoří i termíny pro děti sourozenců ega, tzn. přidáním příslušného sourozeneckého termínu za jeden z výrazů z dvojice *pesar/dochtar*. Vznikají tak čtyři distinktivní termíny, z nichž dva, *pesar cháhar* a *dochtar cháhar*, tedy sestřiny děti, se nevešly do zobrazeného genealogického stromu.

¹³ Zdroj genealogického stromu: konzultace s Magdou Kocandovou, průvodkyní po Íránu a studentkou univerzity v Teheránu, a jejími íránskými přáteli

Tato průhledná kompozice je narušena až v případě vnuků ega, kteří již mají jen jeden homonymní termín *nave*.

3. Z morfologického hlediska můžeme konstatovat, že v perštině při tvoření jednotlivých příbuzenských termínů jasně převažuje kompozice. Z ostatních postupů najdeme ještě derivaci u přechylování dvojic výrazů pro strýce a tety z příslušné větve – tedy *chálú/chále* a *amú/amme*. Kompozice je zde dvou druhů – čistě substantivní (u bratranců, sestřenic, tchánů, potomků sourozenců atd.), nebo typu substantivum + adjektivum u prarodičů a praprarodičů [40], [41]. U posledně zmiňovaných termínů pro praprarodiče dochází navíc ještě k substantivní reduplikaci.

2.8 Turečtina

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 46,2 mil. v Turecku, ve světě celkem 50,6 mil.

Zařazení: altajský, turkický jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Turecko

Základní slovosled: SOV

1. Turečtina představuje jeden z altajských jazyků s velmi bohatým systémem příbuzenských termínů. Téměř každý příbuzenský vztah má svoje vlastní označení (Obr.13 představuje pouze výšeč základních termínů – ostatní bohužel nemám k dispozici). Je třeba ještě podotknout, že turečtina je jazykem s mnoha dialekty, které ne vždy užívají termíny standardní turečtiny v souladu s jejich původní sémantikou [V], [8], [28].

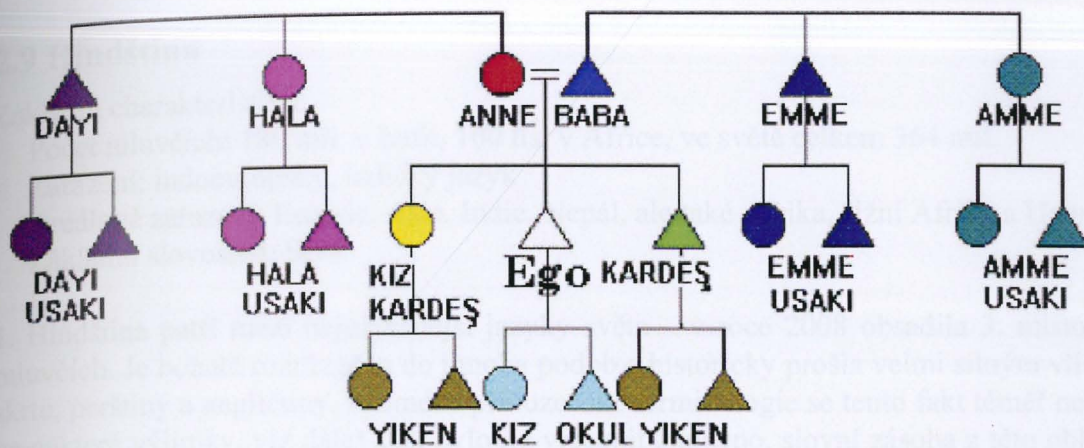
Svým typem terminologie se turečtina řadí mezi kognátské bilaterální systémy. Termíny z generace rodičů ega vykazují příslušnost k súdánskému typu terminologie – striktně se odlišují matčin a otcův bratr a matčina a otcova sestra, přičemž ani jeden z termínů se neshoduje s termínem pro rodiče. Termíny pro bratrance a sestřenice jsou zde představeny pouze ve svém shrnujícím názvu pro dvojici, dle [28] ovšem existuje osm různých termínů, zcela v souladu se súdánským typem terminologie. Jedinou výjimkou je tak homonymní termín pro synovce/neteř ega, který vybočuje ze systému, kde má každý příbuzný svůj přesný rozlišující termín.

2. Jak již súdánský typ terminologie napovídá, většina představených termínů je značková. Termíny pro otcovy sourozence vykazují jistou podobnost, liší se pouze počátečním vokálem (a velmi připomínají termín pro matku).

Termíny pro bratrance a sestřenice jsou všechny utvořeny analogickým způsobem – kompozicí, tedy podle vzorce: „termín pro rodičova sourozence“ + *kiz* nebo *okul* (tedy syn nebo dcera příslušné tety nebo strýce). Termín *usaki* uvedený ve stromu je souhrnným výrazem pro děti.

Sourozenci ega jsou svými termíny propojeni – opět pomocí kompozice. Základním výrazem je zde termín pro bratra *kardeş*, sestra pak před toto označení přibírá ještě *kiz*. Jejich děti však nejsou rodově odlišovány, všichni získávají jediný termín *yiken*. Tato skutečnost vybočuje ze systému súdánské terminologie, kde nedochází k žádné homonymii termínů a všichni příbuzní jsou přesně odlišováni.

Oproti tomu jsou vlastní děti ega rozlišeny termíny *kiz* a *okul*, s jejichž termíny jsme se již setkali u tvoření termínů pro bratrance a sestřenice ega.

Obr. 13 Turecká příbuzenská terminologie (neúplná, pouze základní strom)¹⁴

¹⁴ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/case_studies/turkish/turkterm.html [cit. 27.1.2009]

2.9 Hindština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 180 mil. v Indii, 100 tis. v Africe, ve světě celkem 364 mil.

Zařazení: indoevropský, indický jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Indie, Nepál, ale také Afrika, Jižní Afrika a Uganda

Základní slovosled: SOV

:

1. Hindština patří mezi nejužívanější jazyky světa – v roce 2008 obsadila 3. místo v počtu mluvčích. Je bohatě rozrůzněna do mnoha podob a historicky prošla velmi silným vlivem sanskrtu, perštiny a angličtiny. Nicméně příbuzenské terminologie se tento fakt téměř nedotkl (až na některé výjimky, viz dále). Jak bylo již vícekrát zmíněno, slovní zásoba z této oblasti patří k nejstarším vrstvám jazyka a je velmi těžké ji ovlivnit.

Svým založením je hindský příbuzenský systém unilineární, a to po patrilinei. Jak je vidět z přílohy [H], existují dva stromy termínů – z pohledu muže a z pohledu ženy. Je to dáno tím, že po sňatku se žena stává členkou mužovy rodiny, ale nikoli naopak. Žena se tedy naučí i platná označení neteří a synovců svého muže, ale ještě využívá více termínů i pro svou vlastní, původní rodinu, kteréžto termíny muž nepotřebuje (i když čistě teoreticky by je využít mohl).¹⁵

V rodokmenech zobrazeném v příloze [H] chybí následující důležité vztahy:

- děti sestry ega a jejího manžela – tzn. synovec a neteř ega, *bhānjā/bhānjī*
- potomci dcery ega a jejího manžela – tzn. vnuk a vnučka ega, *nāī/nāīn*
- manžel sestry manželky ega, švagr *sāṛhū*
- děti bratra matky ega (křížoví bratrance a sestřenice ega po matrilinei) mají názvy utvořené stejným způsobem jako příslušní bratrance a sestřenice po patrilinei – děti matčina bratra jsou tedy *mamerā bhāī/mamerī bahin*. Rodokmen tak shodně z obou pohledů reflektuje pouze jeden relevantní vztah – děti bratrů obou rodičů ega, děti sester nejsou pojmenovávány žádným konkrétním termínem.
- jména mladšího bratra otce ega a jeho manželky mají i svá synonyma *kākā/kākī*

Většina označení je původních, hindských, kromě termínů pro matku, otce, manžela a manželku, jejichž kořeny jsou sanskrtské, a termínu zeť (nebo manžel vnučky od syna ega), který pochází z perštiny (viz dále). Stejně jako např. v češtině, i zde je pojmenování pro matku a otce honorifické (navíc vyžaduje predikát v plurálu apod.) a existuje mnoho domáckých podob, z nichž nejčastější jsou *mā/bāp*, které jsou také uvedeny v obou stromech.

2. Terminologicky se hindština řadí mezi jazyky súdánského typu, i když je více selektivní – téměř každý příbuzný má svůj přesný a jedinečný termín, na druhé straně je ale mnoho příbuzných opominuto a do stromu nezařazeno (např. křížoví bratrance a sestřenice po patrilinei, paralelní bratrance a sestřenice po matrilinei, vnuci od dcery ega ad.). Existuje pouze několik dvojic splývajících termínů, a to *buā/phūphā*, která označuje otcovu sestru a jejího muže, nebo pratetu ega z otcovy strany a jejího muže; a obdobně fungující dvojice *tāū/tāī*, resp. *cācā/cācī* (se synonymy *kākā/kākī*), pro otcova staršího/mladšího bratra či prastrýce a jejich manželky. V generaci prapotomků ega najdeme shodné termíny *potā/potī* pro vnuky, prasy-

¹⁵ Všechny údaje pochází od Mgr. Michaela Beniška, doktoranda z UJCA FF UK, který dotazník vyplňoval za pomoci dr. Markové z Orientálního ústavu a hindských rodilých mluvčích

novce a praneteře od bratra ega a z ženina pohledu i pro prasynovce a praneteře od syna manželova bratra. Žena pak ještě termíny *bhatījā/bhatījī* označuje jak děti svého bratra, tak děti bratra svého manžela. Samostatně stojí zdvojený termín *dāmād* pro zetě či manžela vnučky od syna ega. Ostatní příbuzní se již striktně rozlišují, včetně prarodičů po patrilinii a matrilinii.

Narozdíl od některých jiných novoindických jazyků hindština nutně nerozlišuje zvláštním tvarem staršího a mladšího bratra ega. Dají se odlišit přívlastky „malý“ a „velký“, lze se však také setkat s označením *dādā* (dědeček z otcovy strany) v jeho sekundárním významu *starší bratr*. Na druhé straně jsou však věkově odděleny termíny pro staršího a mladšího strýce po patrilinii a také pro staršího a mladšího bratra manžela. Názvy pro jejich manželky se pak tvoří z příslušného termínu, vznikají tedy celkem čtyři dvojice, ale věk vůči egu reflektují pouze mužské termíny – názvy manželek pouze odkazují k příslušnosti k danému muži [62].

3. Morfologicky se vyděluje několik typů tvoření. V podstatě každá dvojice termínů, které se liší pouze rodem, je nějakým způsobem navzájem odvozena.

Mezi typickými postupy najdeme následující:

- a) reduplikace kořene – *dādā, nānā, māmā, cācā, phuphā, bhabhī*
- b) přechýlení změnou koncovky $-ā > -ī$ (*māmī, cācī, nānī, dādī*), $-ū > -ī$ (*tātī*)
- c) prefixace pomocí *par-* u pravnuků a praprarodičů (*parpotī, pardādā*)
- d) skládání – *cacera bhāī, mamera bhāī*
- e) sufixace (*sās/sasur, sālā/salhaj, devar/devrānī, jeṭh/jeṭhānī*)

Určité kořeny prostupují několika dvojicemi termínů (např. kořen *bhā-* najdeme v označení sourozenců ega, jejich partnerů i dětí, odvozeně pak i v názvu bratranců a sestřenic a dětí manželova bratra; kořen *sāl-* v názvech manželčinych příbuzných). Ostatní termíny jsou nemotivované, značkové.

2.10 Nepálština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 11 mil. v Nepálu, 17 mil. celkem ve světě

Zařazení: indoevropský, indo-iránský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Nepál, Bhútán, Indie

Základní slovosled: SOV

1. Nepálština zde stojí v těsném sousedství hindštiny a kašmírštiny, svých velmi blízkých sousedů, přesto však přináší velmi originální strom, kterým se od svých dvou blízce příbuzných jazyků liší [5], [20], [43], [63]. Příbuzenská terminologie je velmi rozsáhlá, proto ji najdeme v příloze [I] ve formě excelové tabulky s popisem jednotlivých termínů (viz Poznámky k přílohám)¹⁶.

Typem genealogického stromu by se nepálština zařadila mezi unilineární patrilineární systémy, svou terminologií pak pravděpodobně mezi jazyky súdánského typu. Toto rozlišování však v případě nepálštiny selhává, neboť sestřenice ani bratrance nejsou v terminologii zahrnuti a z matčiny strany je relevantní pouze termín pro matčina bratra.

Strom je i přes vynechání bratrance a sestřenic velmi rozsáhlý, hlavně kvůli rozlišování relativního věku jednotlivých příbuzných vůči relačnímu členu dané generace. Velmi podstatnou roli v něm hrají i zákonní příbuzní partnera či partnerky ega

2. Rozsah stromu je šestigenerační, tzn. od praprarodičů ega až k jeho vnukům. U prarodičů a praprarodičů se nepálština odchyluje od súdánské terminologie, neboť příslušné dvojice termínů jsou homonymní v obou větvích. V termínu pro dědečka je rozlišitelný kořen pro otce *bā*, z tohoto termínu je pak patrně odvozen výraz pro babičku. V termínech generace praprarodičů ega lze vydělit společnou slabiku *-jyū-*, která se objeví i ve specifikaci příslušnosti starších zákonných příbuzných. Ve složeném výrazu pro prababičku se ještě objeví slovo pro matku.

Významnější rozlišování nastává až v generaci rodičů ega. Samozřejmostí jsou značkové termíny pro matku a otce. Následuje šest různých termínů pro příbuzné z otcovy strany – rozlišuje se starší a mladší bratr a jejich manželky a otcova sestra s manželem. Zatímco termín pro staršího strýce z otcovy strany je odvozen kompozicí z termínu pro otce, mladší strýc je označen výrazem *kāhā*, který s předchozími dvěma nijak viditelně nesouvisí. Označení manželek obou strýců je přechýleno z příslušných termínů těchto strýců, v případě termínu pro manželku staršího strýce z otcovy strany se místo slova pro otce objeví na daném místě kompozita termín pro matku (*tḥūlo bā* → *tḥūli āmā*). Teta z otcovy strany je pak nazývána termínem vzniklým reduplikací (*phuphu*), s tímto termínem pak zjevně souvisí derivace na termín *phuphā* pro jejího manžela.

Z matčiny strany najdeme kromě vlastního termínu pro matku *āmā* už jen označení jejího bratra, *māmā*, které je pravděpodobnou prefixací z termínu pro matku odvozen.

V generaci ega se objeví osm termínů pro sourozence a jejich partnery, zcela mimo systém pak i termín pro sestru bratrovy ženy (jde proti převažujícímu patrilineárnímu systému). Tyto

¹⁶ Zdroj termínů: [42]

termíny jsou vesměs značkové, jen u ženy staršího bratra a muže starší sestry lze opět vydělit slabiku *-jyū-*, o které již byla řeč, a konstatovat fakt, že termín pro ženu mladšího bratra je homonymní s termínem pro synovu ženu (viz dále).

V generaci potomků ega najdeme termínů sedm. Vzájemně derivované dvojice termínů pro děti sourozenců ega (odvozované změnou koncovky *o>ī*), související dvojici termínů pro vlastní děti ega (lišící se opět koncovkou, tentokrát *ā>ī*) a posledním v této skupině je již zmíněný termín pro synovu ženu, který je homonymní s výrazem pro ženu mladšího bratra (viz výše).

V generaci vnoučat ega, poslední popsané pokrevní generaci, jsou už jen dva termíny se společným kmenem *nāti-*, který je v případě vnučky prodloužen na *nātiuī*. Zde se již nerozlišuje ani relativní věk, ani příslušnost k určité linii.

Významnou příbuzenskou oblastí je však ještě čtrnáct termínů pro zákonné příbuzné. Nachází se zde ve většině jazyků doložené termíny pro partnery ega a jejich rodiče, s nichž poslední uvedená dvojice má související termíny *sasurā/sāsū*. Méně obvyklé je pak rozlišování deseti zbývajících – totiž sourozenců partnera s ohledem na jejich relativní věk a jejich příslušných partnerů. I zde však dochází ke zřetelné asymetrii vzhledem k patrilineárnímu systému – šest termínů označuje manželovy bratry, jejich ženy a obě manželovy sestry, z manželčiny strany jsou však uvedeny termíny pouze čtyři, a to všech čtyř možných sourozenců s ohledem na relativní věk, avšak bez partnerů. Termíny pro manželova a manželčina staršího bratra jsou homonymní. Oba termíny pro příslušné manželky manželových bratrů jsou derivovány sufixem *-ānī*. V názvu manželovy starší sestry opět objevíme komponent *-jyū-*, se kterým jsme se již setkali v termínech pro partnery starších sourozenců a babičky (která je de facto také partnerkou staršího příbuzného po patrilinii). Označení manželčiny starší sestry je kompozitem vytvořeným obdobně jako termín pro ženu staršího strýce z otcovy strany – tedy mírně pozměněným termínem pro manželčina staršího bratra + slovem označujícím tchyni. Poslední dvojici jsou související názvy manželčinych mladších sourozenců. Jsou odvozeny od kmene *sāl-* dvojicí koncovek *o/ī*, se kterou jsme se již setkali u tvoření termínů pro potomky ega.

3. S přihlédnutím k popisu stromu v předcházejících odstavcích můžeme konstatovat, že v nepálské příbuzenské terminologii najdeme mnoho různých slovtvorných procesů – reduplikaci (*phuphu*), afixaci (*bāje, māmā*), přechylování pomocí dvojic koncovek (*sālo/sālī*) i kompozici (*jijyū āmā*). Asi nejproduktivnějším procesem je koncovkové přechylování souvisejících dvojic termínů.

2.11 Kašmírština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 4,4 mil. v Indii a 100 tisíc v Pákistánu

Zařazení: indoevropský, indo-iránský, dardský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Indie, Kašmír

Základní slovosled: SVO

1. Kašmírština je posledním zástupcem indoevropských jazyků v této práci. I když patří také do rodiny indo-iránských jazyků jako výše uvedená nepálština, přece se od ní liší příslušností ke skupině dardských jazyků. Soudí se, že vývojově stojí mezi starou íránštinou a starou indičinou. Kašmírština je z této skupiny největším jazykem, ostatní jazyky této skupiny nemají více než několik tisíc mluvčích [14], [17], [67]. Na rozdíl od většiny dardských jazyků navíc kašmírština nebyla nikdy zcela izolována od indického jazykového prostředí. V průběhu historie na ni trvale působily vlivy sanskrtu, prákrů, pandžábštiny a dalších indoárijských jazyků.

Typem systému je kašmírština opět unilineární patrilineární, typem terminologie pak čistě súdánská. Narozdíl od nepálštiny nerozlišuje relativní věk jednotlivých příbuzných, zato však do své terminologie zahrnuje všechny bratrance a sestřenice z obou stran. Kompletní rozložení je pak opět ve formě excelové tabulky zachyceno v příloze [J]¹⁷.

2. Svým rozsahem se tento strom nijak výrazně neodlišuje – sahá od praparodičů k vnukům. Vzhledem k patrilineárnímu uspořádání dochází jednotlivých generací k asymetrii v počtu termínů z jednotlivých stran.

Pradědeček a prababička jsou nazýváni shodně po obou větvích, jejich termíny jsou složené z výrazu *baḍi* + termínu pro babičku či dědečka.

V generaci prarodičů najdeme čtyři různé termíny, a to pro babičku a dědečka a prastrýce a jeho ženu (z obou větví). Termíny pro prarodiče jsou značkové, pro prastrýce a jeho manželku se tvoří obdobně jako u praparodičů – výrazem *petri* + výrazem pro babičku či dědečka.

V generaci rodičů ega dojde k obdobné asymetrii jako v předcházející generaci. Z otcovy strany zde vystupuje pět diferencovaných příbuzných – otec, jeho bratr s manželkou a jeho sestra s manželem. Pouze u poslední jmenované dvojice lze vypožorovat vzájemnou derivaci termínů, ostatní jsou značkové. Z matčiny strany jsou termíny pouze čtyři, pro matku, matčina bratra, matčinu sestru a jejího muže. U této dvojice lze konstatovat stejnou derivaci pomocí sufixu *-uv* jako u otcova bratra a jeho ženy. Termín pro manželku matčina bratra neexistuje.

V generaci ega se jako v jediné projeví rozlišování relativního věku. Kromě samostatných, obecných termínů pro bratra a sestru existují i výrazy pro starší a mladší sourozence, které se tvoří od těch obecných předsazením výrazů starší/mladší s ohledem na rod. U sestřenic a bratranců se důraz na patrilinii nijak neprojeví, existuje všech osm distinktivních termínů, kterými

¹⁷ Zdroj termínů: [66]

vždy prostupuje příslušný výraz pro bratra či sestru (podle pohlaví), kterému předchází specifikační výraz odvozený od kořenů pro jednotlivé sourozence rodičů ega.

V generaci potomků ega se rovněž neprojevuje důležitost patrilinie – syn i dcera mají vlastní značkové termíny, výrazy pro synovce i neteře zohledňují obě větve. Tvoří se morfologickou alternací kořene pro bratra či sestru ega (tzn. rodiče příslušného synovce či neteře) + specifickým sufixem rozlišujícím rod.

U prapotomků ega se vyskytují pouze dva termíny, a to pro vnuka a vnučku od syna ega, tedy po patrilinii. Tyto termíny jsou dokonce trojslovné, obsahují výraz pro syna jako otce těchto dětí a termíny pro syna či dceru podle jejich pohlaví. Prostřední složku těchto výrazů nelze identifikovat.

Velkou část příbuzenské terminologie tvoří v kašmírštině nepokrevní příbuzní. Najdeme zde termíny pro partnery ega, partnery jeho sourozenců i pro partnery jeho dětí (morfologie těchto termínů je neprůhledná). Zbylé výrazy pak označují pokrevní příbuzné manžela či manželky ega. Opět zde dojde k asymetrii, z manželovy strany je termínů pět (manželův bratr a jeho žena, manželův otec a matka, manželova sestra), ale z manželčiny pouze čtyři (bratr, sestra, matka a otec). Termíny pro tchána a tchyni se v obou případech shodují, všechny výrazy je možno označit jako značkové, nenajdeme zde žádný výrazný morfologický proces.

3. Morfologické procesy jsou velmi obtížně rozpoznatelné, neboť kašmírština je jazyk s velmi komplexním systémem kmenových alternací v závislosti na daných morfologických operacích (nekonkatenativní morfologie) [67]. Vedle vokálních posunů (snížení, zvýšení nebo centralizace vokálu) tato alternace zasahuje i konsonanty v podobě různého stupně jejich palatalizace.

Zde by bylo třeba zmínit i fakt, že podle [14] a [63] má výraz pro otce stejný etymologický zdroj jako výraz pro matku, který je od něj synchronně odvozen. Jedná se zde o produktivní proces přechylování pomocí palatalizace a kmenové alternace. V uváděném vzorku jazyků je tak kašmírština jediným, kde se produktivně odvozuje termín pro matku od termínu pro otce.

Převážně se však uplatňuje derivace, přechylování pomocí sufixace, hlavně kumulativní, u vzdálenějších příbuzných pak kompozice.

2.12 Santali

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 6 mil. v Indii, 6,1 mil. celkem ve světě

Zařazení: austro-asijský, mundský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Indie, Bangladěš a Nepál

Základní slovosled: SOV

1. Příbuzenský systém těchto indických kmenů je striktně unilineární, a to po patrilinii, která udržuje kmenovou identitu. Kmen je rozdělen na exogamní patrilinie, které praktikují sňatky mezi svými členy. Sňatky s ne-členy nejsou povoleny. Dokonce existuje důležitá kmenová funkce *jog manjhi*, jejíž představitel má zajišťovat správné fungování sňatků a dodržování patrilinie mezi mladými kmene. Patrilinie je zde natolik důležitá, že i žena po sňatku do ní stále patří (viz úvod k příbuzenským systémům)[54], [53], [42].

Příbuzenská terminologie tohoto jediného zástupce mundských jazyků v této práci je omažského typu, tedy silně patrilineární, kde termíny pro děti otceva bratra splývají s termíny pro vlastní sourozence Ega (viz výše).

2. Celkově santali rozlišuje jedenáct příbuzenských termínů (viz Příloha [K]), které ovšem označují většinou dvě, někdy i tři různé osoby. Zajímavé je, že některé členy rodiny tato terminologie úplně vynechává, ačkoli jejich partnery zahrnuje (a vynechanými nejsou jen ženské příbuzné, jak by se v tak silně patrilineárním systému dalo očekávat).

3. Z hlediska tvoření jednotlivých termínů můžeme rozlišit tyto postupy:

- a) značkové termíny – většinou jednoslabičné (*dai*, *go*, *ayo*, *hatom* – významy viz genealogický strom v Příloze [K])
- b) termíny utvořené reduplikací – *baba*, *dada*, *mama*
- c) prarodiče po patrilinii mají termíny pravidelně utvořené podle vzoru: *gorom* + *baba/ayo*, kde *gorom* patrně znamená starý, nebo velký – termíny pro prarodiče mohou fungovat jako apelatium pro libovolného starého člověka
- d) posledními jsou zjevně související termíny *babu/bahu*, které mohou označovat buď manželku ega a jejího bratra, nebo syna ega a jeho ženu. Ve striktně patrilineární společnosti je zařazení těchto zákonných příbuzných do struktury pochopitelné

2.13 Mongolština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 2,3 mil. v Mongolsku, ve světě celkem 3,3 mil.

Zařazení: altajský, mongolský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Čína, Mongolsko, Rusko

Základní slovosled: SOV

1. Mongolština je v této práci jediným zástupcem altajských mongolských jazyků¹⁸. Hlavním dialektem je chalchské nářečí, které je zároveň základem spisovného jazyka [32]. Genealogický strom v příloze [L] je uveden právě v tomto dialektu. Mongolština prošla vlivy turečtiny, tibetštiny, sanskrtu, mandžuštiny, čínštiny a ruštiny. Její slovní zásoba se velmi proměnila, gramatika zjednodušila, ale systém příbuzenské terminologie, jako jeden z nejstarších základů slovní zásoby i kultury, zůstal zachován [58].

Svou příbuzenskou terminologií se mongolština řadí mezi unilineární patrilineární typy. Kromě nukleární rodiny, která je pojmenována celá, z ostatních příbuzných jsou akcentováni pouze mužští příbuzní, jejich partnerky (ne vždy) a potomci – viz příloha [L]¹⁹. Toto pojetí se nejvíce blíží súdánskému typu terminologie, která ovšem selhává např. u pojmenování prarodičů – ti mají jednu dvojici termínů po patrilinei i matrilinei. Nijak se neprojevuje vliv relativního věku sourozenců vůči egu.

2. Genealogický strom mongolštiny sahá od praprarodičů k vnukům. Dochází zde tedy k jisté asymetrii v uspořádání stromu. Termíny jsou jedno- až dvouslovné. Nejuzší rodině patří nejednodušší, značkové termíny – *eedž* (matka), *aaw* (otec), *egu* (sestra), *ang* (bratr), *khüu* (syn), *ökhing* (dcera). Do svého pojetí ovšem mongolština nezahrnuje bratrance a sestřenice, a to ani paralelní, ani křížové. Ze zákonných příbuzných akceptuje partnery obou sourozenců, zetě a snachu, tchána a tchyni, sestru i bratra partnera ega, ovšem z potomků pouze děti bratra ega.

Z ostatních pokrevních příbuzných zde nacházíme již zmiňované prarodiče po obou liniích, jejichž termíny *öwöö/eme* se shodují, další termíny patří již příbuzným pouze po patrilinei – bratr otce ega *magacai* s manželkou *magacegu*, bratr dědečka ega po patrilinei *öwög magacai* s manželkou *öwög magacegu*, praprarodiče po patrilinei *khögšing aaw/khögšing eedž*.

3. Vzhledem k převažujícímu súdánskému typu terminologie mnoho morfologických postupů nenajdeme.

a) z kompozice termínů pro zákonné příbuzné můžeme vyčlenit výraz *khadam*, který najdeme ve výrazech pro tchána a tchyni (v kombinaci s rodově odpovídajícím termínem pro otce či matku) a také v termínu pro sestru partnera ega (v kombinaci s termínem pro vlastní sestru). Bratr partnera ega má vlastní složený termín, jehož první část, *khur*, najdeme i v termínu pro zetě, kde stojí jako prefix.

b) v generaci rodičů ega stojí kromě již zmíněné dvojice termínů pro tchána a tchyni pouze výrazy pro bratra otce ega a jeho manželku. Oba mají shodný prefix *magac-*, u výrazu pro tetu navíc ve viditelné kombinaci s kořenem termínu pro sestru ega. Z této dvojice termínů pak vznikají kompozice s výrazem *öwög* termíny pro prastrýce a pratetu po patrilinei. Je zde zjevná souvislost s termínem pro dědečka ega, *öwöö*.

¹⁸ Veškeré údaje pocházejí od rodilé mluvčí Selenge Damdingrahy z Ulánbátaru, t.č. studentky 3.LF UK

¹⁹ Přepis upravené azbuky, kterou mongolština používá, byl proveden podle [63].

- c) nejvýše v genealogickém stromu stojí dvojice pradědeček/prababička, jejichž pojmenování vzniká kombinací výrazů pro matku a otce s výrazem *khögšing* v obou případech.
- d) termíny pro partnery sourozenců ega jsou taktéž kompozita, ve kterých se vyskytují celé termíny pro sourozence + v případě švagrové i výraz pro snachu *ber*.
- e) zbývají pouze dvě dvojice termínů – synovec a neteř od bratra partnera ega, jejichž termíny jsou rovněž kompozity, přičemž se v nich objevují termíny pro vlastního syna a dceru ega; a termíny pro vnuka a vnučku, kompozita tvořená pomocí výrazu *au* (který mj. stojí i ve výrazu pro synovce) + výrazu *dzee* v případě vnuka (toto slovo se objevuje i jako první část kompozita v termínu pro neteř) a výrazu pro dceru, *ökhing*, v případě vnučky.

2.14 Čínština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 862,7 mil. v Číně, 873 mil. celkem ve světě

Zařazení: sino-tibetský, čínský jazyk

Areálové zařazení: Asie a Oceánie, Asie, Čína

Základní slovosled: SVO, SOV

1. Čínština představuje v současnosti jednu z nejbohatších struktur příbuzenských termínů vůbec. Je jich více než tři sta (viz příloha [M]) a pro nerodilého mluvčího je velmi obtížné do nich proniknout²⁰. V příloze [M] je jich uvedena sotva polovina, každý termín má totiž svoji formální a neformální podobu a samozřejmě mnoho dalších podob nářečních. V tabulce uvádím pouze formální podobu termínů v kantonštině a mandarínštině.

Číňané si bohatosti své příbuzenské terminologie velmi považují a dodnes pečlivě udržují přesná označení jednotlivých členů rodiny [69], [58].

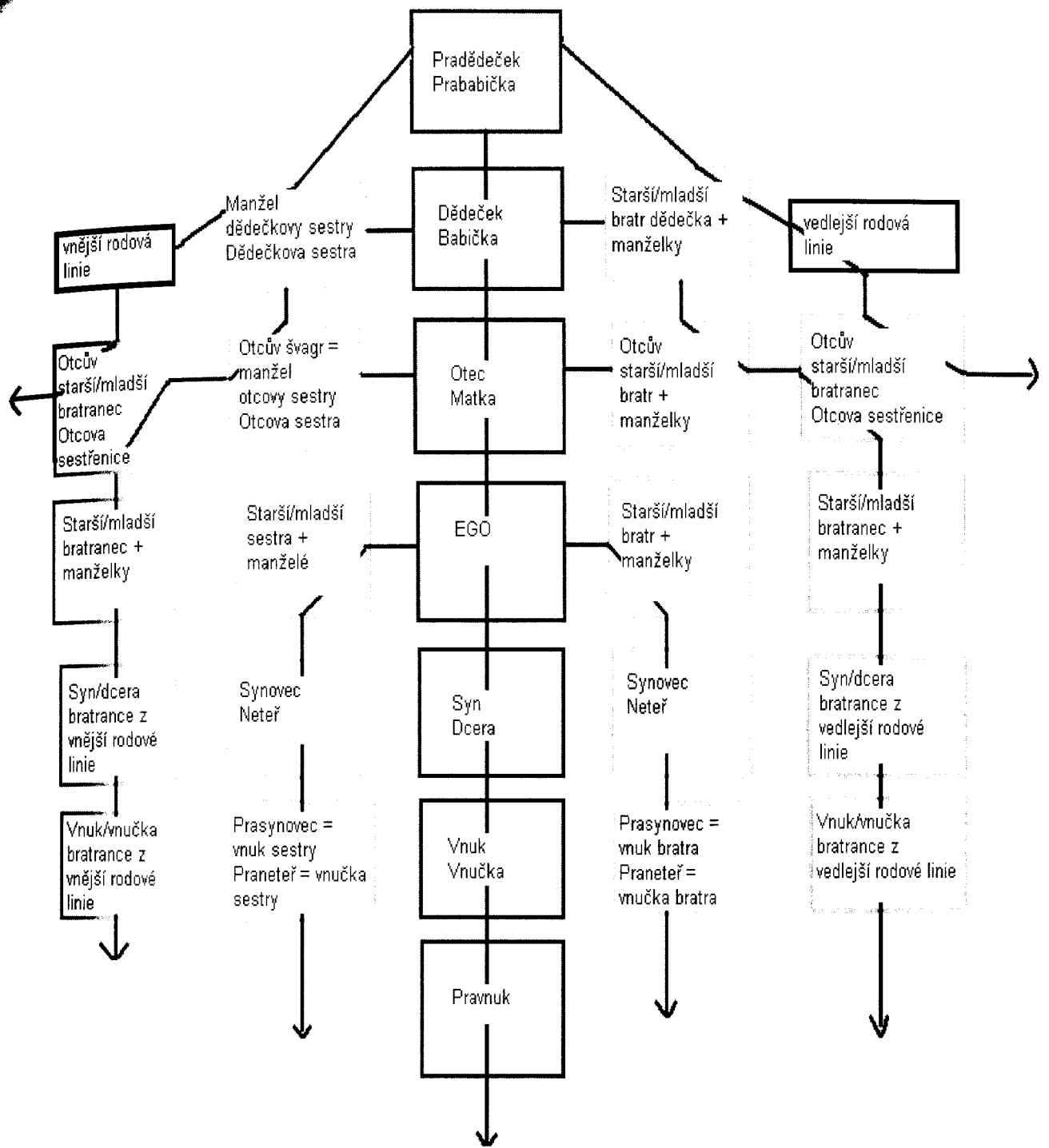
Bohatá rozvětvenost příbuzenské terminologie je dána historicky, důležitostí jednotlivých příbuzných v rodovém klanu. Čínština patří ke kognátským bilaterálním systémům a reprezentuje súdánský typ terminologie. Odlišuje se tak nejen patrilineární a matrilineární větve, ale i relativní stáří jedince vůči svému okolí.

2. Alespoň základní sémantické rozvrstvení termínů ukazuje následující Obr. 9. Jedná se opravdu jenom o stručné schéma, pro představu variability příbuzenských termínů v čínštině. V Příloze [M] jsou potom zachyceni nejdůležitější příbuzní od praprarodičů po praprapravnuky. Je nutno si uvědomit, že všechny vedlejší a vnější větve jsou zde zastoupeny velmi okrajově a počet termínů by se tím ještě znásobil, na což v této práci není místo.

Narozdíl od baskičtiny a jiných (např. korejštiny, která je geograficky blízká) – viz dále), čínština nerozlišuje termíny v závislosti na rodu mluvčího.

3. Co se týče tvoření jednotlivých termínů, uplatňují se snad všechny postupy, včetně časté reduplikace, ale velká část termínů je původní, deskriptivní. Jsou i části znaků, které prostupují většinou znaků jedné rodové linie [29].

²⁰ Proto mé speciální poděkování patří Jakobovi Maršálkovi, PhD. z ÚDLV FF UK – za trpělivost a odhodlání

Obr.9 Základní struktura čínské příbuzenské terminologie²¹

²¹ Zdroj obrázku: Překresleno autorkou práce podle [6]

Velmi obecně se dá říci, že čínština, jakožto převážně izolační jazyk, skládá příbuzenské termíny z jednotlivých morfémů (slov), která označují daný typ příbuzenství. Tedy např. *jang1 jou2 fu6* (pradědeček z otcovy strany v kantonštině) obsahuje morfémy *jang1* (značící vzdálenost o tři generace od ega – stejný morfém nalezneme i u pravnuků), morfém *jou2*, který by se dal vyložit jako příslušnost k otcově straně, a morfém *fu6* objevující se pouze v mužských termínech, jedná se tedy patrně o označení muže (asi staršího – ale např. pradědeček z matčiny strany má na místě tohoto morfému morfém *gung1*, přitom by se podle lingvistické úvahy měly tyto dva termíny lišit pouze příslušností k matrilinii či patrilinei) [4].

Tento princip však zdaleka nelze vystopovat u všech termínů, mnoho morfémů má pouze jeden výskyt a často se mění tóny, které jsou v čínštině významotvorné. Navíc se termíny v kantonštině a mandarínštině liší, ne vždy pouze fonologicky. Uvedený příklad je tedy pouze jedním z mnoha možných používaných principů tvoření příbuzenských termínů.

2.15 Korejšťina

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 62 mil. v Jižní a Severní Koreji, 67 mil. celkem ve světě

Zařazení: korejšťina

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Jižní a Severní Korea

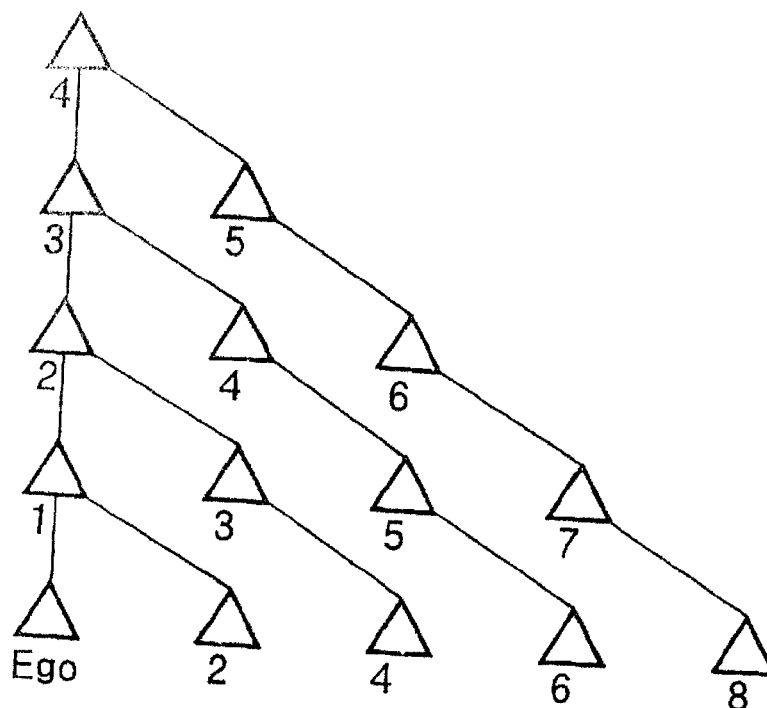
Základní slovosled: SOV

1. Asijský izolát korejšťina patří mezi obtížněji zařaditelné jazyky – do příbuzenstva zahrnuje obě větve, matrilinii i patrilinii, a dokonce i všechny příbuzné manžela/manželky. Jednalo by se tedy o kognátský bilaterální systém. Terminologie ovšem jednoznačně preferuje mužské příbuzné po patrilinii. Pro ženské příbuzenstvo existuje řada hromadných pojmenování, kdežto každý muž má svůj exaktní termín. Např. všichni otcovi bratři jsou rozlišováni podle pořadí, ve kterém se narodili, i podle věku [54]. Všechny otcovy sestry mají hromadný termín *ko-mo*. Obdobně muž nazývá bratry své ženy shodně *ch'õnam*, kdežto ona musí rozlišovat bratry svého muže podle věku i pořadí. Na druhé straně korejšťina rezignovala na odlišování bratranců a sestřenic, všichni (z matrilinie i z patrilinie) jsou nazýváni stejnými termíny jako sourozenci *ega*. Částečně tedy korejšťina spadá do súdánského terminologického typu (pečlivým rozlišováním mužských příbuzných), ale ne důsledně, sjednocováním termínů pro bratrance, sestřenice a sourozence by se blížila typu havajskému.

2. Příbuzní se v korejšťině rozdělují do tří skupin: příbuzní po patrilinii, po matrilinii a z partnerovy strany. Obdobně se vytvořily i tři skupiny termínů – do první patří otcovi pokrevní příbuzní a jejich partneři, do druhé matčini pokrevní příbuzní a jejich partneři a konečně ve třetí jsou pokrevní příbuzní manžela/manželky a jejich partneři. Jak již bylo zmíněno, nejpočetnější je první skupina, rozlišující celkem 28 osob (ovšem termínů je mnohem více, viz Příloha [N], protože závisí na rodu mluvčího a relativním věku). Druhá skupina označuje 8 osob (!) a třetí 18. Celkový souhrn včetně společenských variant ukazuje Příloha [N].

Korejšťina určuje stupně příbuzenství (*ch'on*), podle kterých se pak řídí i užití příslušného termínu:

- Ego má sám k sobě vzdálenost nula
- ke svým rodičům má vzdálenost jedna
- sourozenci jsou od svých rodičů na vzdálenost jedna, tzn. od Ega na vzdálenost dvě
- tímto způsobem lze pokračovat teoreticky do nekonečna, základní vzdálenosti nejbližších příbuzných ukazuje Obr. 13.

Obr. 13 Výpočet vzdálenosti mužských příbuzných v korejštině²²

Dalšími faktory v korejské příbuzenské terminologii jsou relativní věk, pohlaví, stupeň zdvořilosti, společenské postavení a geografické užití. Např. žena nazývá svého staršího bratra *oppa*, kdežto muž by jej nazval *hyōng*. Dívka nazývá jinak své rodiče v soukromí a jinak na veřejnosti. Mladík tituluje svého ženatého strýce odlišně než strýce, který je stále svobodný. Lidé z vyšší společenské třídy oslovují své příbuzné z nižší třídy jinými termíny, než jakými jsou sami nazýváni. V Soulu se užívají termíny mírně odlišným způsobem než na venkově [2].

Z předchozího výčtu faktorů je jasné, že není příliš přehledné uvádět korejské příbuzenské termíny ve stromu, jmenuji je proto v tabulce společně s českými ekvivalenty (viz Příloha [N])²³. V této tabulce jsou uvedeny termíny užívané ve střeně Koreji včetně Soulu. Nejsou zde zahrnuty termíny pro příbuzné z nižších generací od Ega (potomci, vnuci..), protože ačkoli příslušné názvy patrně existují, oni sami bývají oslovováni pouze jménem [33].

3. Při podrobnějším zkoumání tvorby jednotlivých termínů lze stanovit následující tři pravidla:

a) termíny pro každou generaci se odvozují od termínů „základních příbuzných dané generace“ a pomocí číslovek vyjadřujících stupeň vzdálenosti (viz výše, Obr. 13) – např. v generaci matky a otce budou termíny pro „matku“ a „otce“ sloužit jako základ pro tvorbu ostatních termínů – syn dědečkova bratra se bude nazývat *och'on-abōji*, kde *abōji* znamená otec, tedy základní termín dané generace a *och'on* je číslovka pátý – neboť dle výpočtu na Obr. 13 je tento příbuzný vzdálen pět stupňů od Ega (označen číslicí 5).

²² Zdroj obrázku: [32], str. 14

²³ Zdroj: [32], str. 17-19.

- b) *k'ün* / *chagün* (= starší / mladší) vyjadřují relativní věk v dané generaci – např. dědečkova starší sestra bude *k'ün-gomo-halmöni*, jeho mladší sestra potom *chagün-gomo-halmöni*.
- c) číslovka vyjadřující pořadí mezi sourozenci – např. pokud je otec Ega ze tří dětí, jeho starší bratr (ale ne nejstarší) bude Egem nazýván *tultche-aböji*, kde *tultche* je číslovka druhý – tedy doslova „druhý otec“.

2.16 Vietnamština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 66 mil ve Vietnamu, 67 mil. celkem ve světě

Zařazení: austroasijský, monkhmérský jazyk

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, Vietnam

Základní slovosled: SVO²⁴

1. Vietnamština je zde spolu s jazykem siwang zástupcem monkhmérských jazyků. Narozdíl od jazyka siwang je však vietnamská příbuzenská terminologie mnohem komplexnější a rozsáhlejší [38], [39]. Obdobně jako čínština je i vietnamština unilineární patrilineární systém a svou terminologií spadá rovněž mezi jazyky súdánského typu. Kompletní sada termínů je představena v příloze [O]²⁴ – kvůli množství termínů je opět ve formě excelové tabulky se schematizovaným popisem.

Vietnamština zohledňuje společenské postavení mluvčího a adresáta, takže rozlišuje relativní věk vůči mluvčímu a navíc užívá příbuzenské termíny ve funkci osobních zájmen. V promluvě se výběrem daného příbuzenského termínu projeví úcta a respekt mluvčího k posluchači, neutrální či blízký vztah, společenské postavení a věkový rozdíl. Např. výraz pro staršího bratra *anh* se používá pro starší muže ze stejné věkové skupiny jako je mluvčí, výrazem *em* (mladší bratr či sestra) pak mluvčí oslovuje mladší osobu ze stejné věkové skupiny atd. [26]

Na druhé straně, vietnamština nerozlišuje rod, takže morfémy ve funkci adjektiv mají pouze jednu podobu a složené termíny se důsledně liší pouze jedním morfémem odkazujícím k přirozenému rodu dané osoby.

2. Počtem termínů patří vietnamština k bohatým příbuzenským systémům. Sahá od prapraparodičů k prapravnoučatům, což je devět generací. Uvážíme-li, že se důsledně dodržuje rozlišování na matrilinii a patrilineii a ve většině generací i rozlišování relativního věku, dostaneme přes sto různých termínů. Asymetrie mezi matrilinií a patrilineii je zřetelně patrná, např. v generaci prarodičů najdeme osm termínů pro příbuzné z otcovy strany, ale jen dva termíny pro příbuzné ze strany matky.

U prapraparodičů a praparodičů existují vždy jen čtyři termíny – babička a dědeček z matčiny a otcovy strany. Tyto termíny jsou důsledně trojslabičné. Mají vždy jeden společný morfém (*so*, resp. *cu*), který je zařazuje k příslušné generaci, dále morfém rozlišující matrilinii a patrilineii a morfém rozlišující pohlaví.

V generaci prarodičů je opět přítomna obdobná čtveřice termínů, nyní již pouze dvojslabičných, a navíc termíny pro prastrýce a pratety z otcovy strany. U prastrýců je navíc zdůrazněn relativní věk, což se nutně projeví i v termínech pro jejich manželky. Prateta z otcovy strany má termín pouze jeden.

²⁴ Zdroj: konzultace s PhDr. Lucií Hlavatou, PhD. z ÚDLV FF UK a jejími vietnamskými přáteli

U generace rodičů ega se rozlišování relativního věku projevů na obou větvích. Zcela symetricky zde nacházíme – kromě vlastních, značkových termínů pro matku a otce – osm termínů na každé straně (starší/mladší bratr a jejich manželky, starší/mladší sestra a jejich manželé). Obdobně jako v předchozích generacích, i zde můžeme nalézt morfémy prostupující jednotlivé větve či pohlaví.

Ve vlastní generaci ega se počet termínů vzhledem k uvedeným ohledům na relativní věk a patrilinei ještě znásobí. Vedle osmi termínů pro starší/mladší sourozence ega a jejich partnery se zde objeví starší/mladší bratranec a sestřenice od otcova bratra společně s příslušnými partnery a sada homonymních termínů pro starší/mladší potomky otcovy sestry a matčiných sourozenců (bez rozlišování) a jejich partnerů.

U potomků ega se systém opět synchronizuje a uvádí čtyři termíny pro děti a jejich partnery (s charakteristickým morfémem *con*) a čtyři pro synovce a neteře. Tyto jsou opět tříslabičné, tvořené dvěma specifikačními morfémy *chau ruot* a jedním charakterizujícím morfémem (*trai, vo, gai, chong*) stojícím na začátku nebo na konci výrazu.

V generaci vnoučat se symetrie rozpadá příklonem k patrilinei, a to konkrétně existencí termínů pro prasnovce a praneteř od bratrova syna. I u termínů pro vnuky je zde patrná asymetrie – u vnuků od syna ega existují i termíny pro jejich partnery, u vnuků od dcery ega již nikoliv. V každém termínu pro vnoučata nalezneme charakteristický morfém *chau* a dále jeden až dva další specifikační morfémy.

Pro pravnoučata existují již pouze dva homonymní termíny s rozlišením rodu (*chat trai, chat gai*), u praprawnoučat již dokonce jen jeden (*chut*).

3. Naprosto převládajícím morfologickým procesem je ve vietnamštině kompozice. Obdobně jako např. v čínštině, i zde najdeme morfémy prostupující určitou příbuzenskou linii, generaci či pohlaví. Počet morfémů v jednom termínu sahá od jednoho k maximálně třem.

Z jasně vymežitelných morfémů lze jmenovat např. *so* – vyskytuje se ve všech termínech pro prapraprarodiče, *cu* – ve všech termínech pro praprarodiče, dvojice *trai/gai* a *noi/ngoai* rozlišující pohlaví, *con* u potomků, *chau ruot* u bratranců a sestřenic, *chat* u prasnovců a pravnoučat, dvojice *vo/chong* pro manžela/manželku (zákonného partnera) a další, méně výrazné.

Vzhledem k povaze vietnamštiny (neexistence slovních druhů jako takových, změna významu a funkce v závislosti na kontextu) nelze určit, zda jsou uvedené morfémy ve funkci substantiva, adjektiva, pronomina či participia [26].

2.17 Japonština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 121 mil. v Japonsku, 122,4 mil. celkem ve světě

Zařazení: japonština

Areálové zařazení: Eurasie, Asie, východní Asie, Japonsko

Základní slovosled: SOV

1. Japonština představuje další izolátů – vedle baskičtiny, korejštiny a jazyku yanomámi. V historickém vývoji byla pod silným vlivem čínštiny, nicméně příbuzenské termíny obecně představují jednu z nejstarších vrstev jazyka a vlivům podléhají jen minimálně (termíny spíše ubývají, než že by se měnily jejich názvy) [48]. Při porovnání čínštinou (viz výše) nezjistíme žádné podobnosti, ani ve struktuře, ani v terminologii jako takové.

Svou základní terminologickou strukturou by se japonština řadila mezi kognátské bilaterální systémy a do eskymácké terminologie, což představuje výjimku v sousedství typicky súdánských terminologií asijských jazyků (čínština, vietnamština...).

2. Japonština je (vedle javánštiny, hindštiny a romštiny uvedených v této práci) také jedním z jazyků, kde existují dva paralelní stromy termínů – zde konkrétně jejich skromná a zdvořilostní varianta – jsou zobrazeny samostatně v příloze P¹ (skromné výrazy) a P² (zdvořilostní varianta)²⁵. Tyto dvě varianty budou pojednány zvlášť, se zdůrazněním paralel.

2.17.1 Skromnostní podoba příbuzenské terminologie japonštiny

Svým dosahem se skromné výrazy orientují na opačnou stranu než zdvořilostní. Nemají výraz pro praprarodiče, ale oslovují prasynovce, praneteře a pravnučky. Je to dáno společenským užitím této varianty, neboť je vyhrazena hlavně rodině – praprarodiče si zasluhují povinnou úctu, vůči nim je vždy nutné užít zdvořilostní variantu. Naopak malé děti, jimiž pravnučky pro ego zajisté jsou, neočekávají, že by vůči nim někdo používal vyšší formu jazyka [51].

3. Termíny jsou obecně jednodušší, než jak je tomu ve zdvořilostní variantě. Označení rodičů vznikla reduplikací jediné slabiky (*čiči*, *haha*) – z nich jsou odvozovány názvy tchána a tchyně pomocí slov *giri no-* (toto spojení by se i podle užití v dalších termínech dalo vykládat jako „nevlastní“). Prarodiče vlastní příbuzné termíny *sofu/soba* – sufix *-ba* se projevuje i v termínu pro tetu *oba*. Tento má společný prefix s termínem pro strýce *odži*. Jakožto eskymácký terminologický systém, japonština nerozlišuje matrilinei od patrilinei, všichni strýcové a tety mají tentýž název. V této variantě neexistuje označení praprarodičů, avšak prastrýc a prateta mají své termíny vzniklé prefixací *ó-* k termínům pro tetu a strýce.

Všichni bratřenci a sestřenice jsou podle eskymáckého vzoru zahrnuti pod jeden termín *itoko* (bez zjevné souvislosti).

Vzájemně související jsou naopak termíny pro staršího bratra a starší sestru – *ani/ane*. I termíny pro mladší sourozence (*otóto/imóto*) spolu morfologicky souvisí, bohužel se nedá usuzovat na význam jednotlivých morfémů. Pouze tato generační úroveň *ega* (kromě bratran-

²⁵ Zdroj: Konzultace s PhDr. Tomášem Dubědou, PhD. a jeho japonskými studenty češtiny

ců a sestřenic, viz výše) je terminologicky rozdělena na relativně starší a mladší příbuzné. Ni- jak se neodlišují (obdobně jako v češtině) švagři jakožto partneři sourozenců, a švagři jakožto příbuzní manžela/manželky (jejichž termíny jsou jako u většiny dosud popsaných jazyků značkové). Všichni budou označováni stejným způsobem jako tchánové, tzn. předsazením vý- razu *giri no-* (což podporuje teorii o významu tohoto spojení ve smyslu „nevlastní mladší bra- tr, starší sestra...“).

Jak vlastní děti ega (*musuko/musumei*), tak i synovec a neteř jsou terminologicky rozlišeni (*oi/mei*). V případě vlastních potomků je souvislost mezi dvěma termíny zřejmá, sufixy *-me* a *-ko* se patrně vztahují k označení rodu (této hypotéze odporuje souhrnné označení bratranců a sestřenic, které také končí na *-ko*, avšak rod nerozlišuje).

V další generaci dojde k zajímavému štěpení – zatímco prasynovec a praneteř mají každý vlastní termín, pravidelně utvořený prefixem *mata* + termínem pro synovce či neteř (tedy *ma- taoi* a *matamei*), vlastní vnuci ega jsou nazýváni shodným termínem *mago*. Proč k této dichotomii dochází, není zřejmé, neodpovídá ani jednomu ze systémů a nepodobá se žádnému z dosud zmíněných jazyků. Termín pro pravnuky je již také pouze jeden, utvořený prefixem *hi-* (*himago*). Tento prefix se objeví ve zdvořilostní podobě japonštiny při tvoření termínu pro praprarodiče (do jisté míry se podobá českému prefixu *pra-*, který také stojí na obou extrém- mech genealogického stromu).

2.17.2 Zdvořilostní podoba příbuzenské terminologie japonštiny

2. Jak již bylo řečeno, zdvořilostní podoba se používá hlavně při vyjadřování úcty, takže za- sahuje dále do starší generace a nejmladší generaci pomíjí (pravnuke, prasynovec, praneteř) [50]. Japonština rozeznává dvě zdvořilostní předpony *o-* a *go-* a jednu zdvořilostní příponu *-san*. Mohou se vyskytnout i prefix se sufixem v jednom termínu (většinou je prefix obligatorní a sufix *-san* voluntativní, podle míry vyjadřované úcty – v příloze [P] jsou tyto sufixy v závorkách za termíny, u nichž je lze použít). Předpona *go-* se výjimečně mění v příponu, konkrétně v termínech *meigo* (synovec) a *oigo* (neteř). Matoucí může být termín *mago* (vnuk, vnučka ve skromné podobě) – ten k sobě připojuje zdvořilostní prefix *o-* a slabika *-go* je zde součástí kořene, nikoli zdvořilostním afixem.

Přidáváním zdvořilostních afixů však není jedinou odchylkou od stromu skromných výra- zů. V mnoha případech se mění samotný kořen slova a se skromností variantou už tedy nemá vůbec nic společného. Tyto zdvořilostní kořeny vytváří vlastní síť vzájemných odvozenin. V žádném případě se však nezmění terminologická struktura – splývající termíny zůstávají stále tytéž a v základu se tato terminologie blíží eskymáckému systému.

3. Odhlédneme-li od zdvořilostních afixů, změněné kořeny budou následující:

- kořeny *-tó-* a *-ká-* v termínech pro rodiče – z nich se pravidelně jako ve skromné variantě tvoří termíny pro tchána a tchyni vložním *giri no-*
- další termíny z generace rodičů ega zůstávají zachovány, pouze přijímají zdvořilostní sufix *-san* (*odžisan, obasan*)
- z těchto termínů se pravidelně tvoří výraz pro prastrýce a pratetu prefixem *ó-* (*óobasan, óodžisan*)
- termíny pro prarodiče mění své kořeny na *-džii-* (zde je patrné zdvojení vokálu oproti termí- nu pro strýce – od něj se liší právě a pouze touto geminací) a *-bá-* (snad související s kořenem pro matku *-ká-*)

- najdeme zde však i ve skromné variantě neexistující termín pro praparodiče utvořený pravidelně prefixem *hii-* od výše uvedených termínů pro prarodiče (opět si můžeme všimnout souvislosti mezi tímto prefixem s geminací vokálu a prefixem *hi-* pro pravnuky ega ve skromnostní variantě – přikláníla bych se k variantě, že vokálová geminace je jedním z prostředků zdvořilosti v japonštině)
- z dalších změněných kořenů je třeba zmínit termíny pro starší sourozence (označení mladších je pouze zasaženo prefixací). Původní termíny *ani/ane* ve skromné variantě přijímají jak prefix *o-*, tak sufix *-san*. Původní počáteční *a-* těchto termínů mizí a dochází k prodloužení centrálních vokálů na *oniisan/anésan*. To by podporovalo výše zmíněnou teorii o zdvořilostním zdvojování vokálů.
- posledními, zcela změněnými termíny jsou značkové výrazy pro manželku a vlastní děti ega – *okusan, boččan a odžósan*.
- ostatní termíny zachovávají své kořeny a přijímají jeden či více afixů – konkrétně viz příloha [P]

2.18 Penan

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 11 tis. v Malajsii,

Zařazení: austronéský, malajsko-polynéský jazyk

Areálové zařazení: Asie a Oceánie, Malajsie, Brunej

Základní slovosled: SVO

1. Penan je jedním z malajsko-polynéských jazyků [49]. Svou strukturou představuje kognátový bilaterální systém, neboť nezohledňuje ani jednu z větví, a jeho terminologie stojí na pomezí eskymáckého a havajského typu (viz dále).

2. Jakožto představitel eskymácké terminologie, preferuje penan nukleární rodinu. Rodiče mají své zvláštní termíny, prarodiče (z obou stran) také, partnerovi sourozenci jsou diferencováni svými označeními a jejich termíny jsou shodné s výrazy pro partnery sourozenců ega. Nicméně vlastní sourozenci ega již rozlišení nejsou, najdeme zde sice dva termíny, ale ty rozlišují pouze relativní věk vůči egu. A přitom jejich partneri mají každý svůj termín (!). Vlastní děti ega jsou nazvány jedním termínem, pro jejich partnery je zde také jen jeden. Stejná situace panuje u termínů pro synovce, neteře, bratrance, sestřenice, tety a strýce. Každá dvojice příbuzných má pouze jeden termín, viz příloha [Q].

Needham tuto terminologicky nezvyklou situaci vysvětluje složitou sňatkovou politikou těchto pralesních kmenů [49]. Důležitost sňatků potvrzuje i existence termínu *ruai*, označující partnery sourozenců partnera ega (bez ohledu na rod). Jsou totiž podstatnější než vlastní sourozenci, kteří pro ego nepředstavují potenciální partnery. Needham ještě zdůrazňuje, že příslušníci tohoto jazyka se navzájem oslovují příbuzenskými termíny, v případě oslovení pokrevního příbuzného, kterému daný termín opravdu přísluší, se postponuje adjektivum *muun*, „opravdový“.

3. Všechny termíny jsou čistě deskriptivní, morfologickou analýzou neobjevíme žádné souvislosti. Spíše než morfologie je zajímavější rozložení a diferenciací jednotlivých termínů tohoto jazyka, viz příloha [Q].

2.19 Kodi

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 40 tis. v Sumbě

Zařazení: austronéský, malajsko-polynéský jazyk

Areálové zařazení: Asie a Oceánie, jižní Indonésie, Sumba

Základní slovosled: ?

1. Dalším představitelem malajsko-polynéských jazyků je jazyk kodi. I když je úzce příbuzný s přecházejícím jazykem penan, jejich příbuzenské terminologie se podstatně liší. Systémem by jazyk kodi patřil k unilineárním duálním jazykům – společnost se totiž dělí na několik klanů, z nichž některé mají matrilineární a jiné patrilineární společnost. Z toho vyplývá i systém, ve kterém existují rovnocenné termíny na obou stranách, ale každý klan si volí ty, které bude využívat [49].

Terminologií by tento jazyk spadal k irokézskému typu (Needham se ve své studii [49] zabývá velmi složitou sňatkovou politikou, která je typická právě pro společnosti s irokézským typem terminologie) – stejně jako např. jazyk yanomámi (viz výše) se vyznačuje tzv. vidlicovitým rozdělováním – spojuje totiž jedním termínem matku a její sestru, ale odděluje od nich matčina bratra, na druhé straně pak spojuje otce s jeho bratrem, ale terminologicky od nich odděluje jejich sestru. Tyto termíny spolu morfologicky nijak viditelně nesouvisí, jsou základní, a tedy značkové. Označení partnerů tet a strýců není známo. Na stejné generaci stojí ještě tchán a tchyně, kteří mají jeden společný termín *ghera*. Ten ještě navíc může označovat i bratra manžela či manželky ega. Prarodiče z obou stran mají také jen jeden termín bez rozlišení pohlaví, *ambu*. Jak v případě tchánů, tak prarodičů, mluvčí patrně až podle matrilineárního či patrilineárního uspořádání svého klanu označuje jednoho či druhého z dvojice příbuzných.

2. Situace v nazývání bratranců, sestřenic a sourozenců zcela odpovídá irokézskému vzoru. Děti „matek“ a „otců“ se nazývají bratři a sestry (tzn. ego, jeho sourozenci a paralelní bratrance a sestřenice) a proti nim stojí terminologicky vydělení křížoví bratrance a sestřenice. Bratři se navíc terminologicky dělí na starší a mladší. Vznikají tak termíny *ghagha* (zjevně reduplikovaný) a *ari*, sestra a paralelní sestřenice jsou *lavinye* (s velmi slabým náznakem derivace od termínu *inya*, tedy matka) a křížoví bratrance a sestřenice spadají pod jediný termín *anguleba*.

3. Jeden z mála rozpoznatelných slovtvorných procesů (kromě výše zmíněné reduplikace, která je však zcela ojedinělá), který zde najdeme, se týká zákonných příbuzných. Manžel ega je nazýván *laghi*, manžel sestry ega *laghiya*. Vydělitelný sufix *-ya* (v pravděpodobných dalších podobách *-ye* a *-yo* v termínech *kiyo*, *inya*, *lavinye*, *mayia*, *arivyeyo*, *ana kabinye*) nacházíme jinak pouze u ženských příbuzných – zde se jím patrně míní příslušnost k sestře, tedy pokrevní ženské příbuzné ega. V termínech *laghi* a *laghiya* zaznívá ještě slabika *-ghi-*, která by mohla být toutéž jako *-gha-* v termínu pro staršího bratra (a tento stav by odpovídal patrilineárnímu uspořádání a důležitosti sňatkové politiky).

Logicky je utvořen i termín pro sestru manžela ega, *angulaghiya*. O sufixu *-ya* jsme již usoudili, že se vztahuje k ženským příbuzným. Kořen *-laghi-* značí příslušnost k manželu ega a prefix *angu-* nacházíme v termínech pro křížové bratrance a sestřenice ega, *anguleba*. Označení manželky ega, *arivyeyo*, by mohlo vykazovat souvislost s termínem pro mladšího bratra, *ari*, pravděpodobně kvůli zdůraznění nižší významnosti v patrilineární společnosti.

V mladší generaci najdeme pět diferencovaných termínů. *Ana* označuje vlastní děti ega bez ohledu na pohlaví. *Zet'* je nazván stejně jako švagr, tedy *laghiya* (pravděpodobná motivace je vysvětlena výše), snacha má vlastní název *mayia* (tento termín se mírně rozchází s teorií o vydělitelném ženském sufixu, avšak v tomto případě by mohlo jít o vokalickou metatezi podmíněnou výslovností skupiny vokálů). Sestriny děti mají opět jediný termín *ana kabinye*, což je viditelná složenina termínu pro vlastní děti ega a termínu pro sestru se změněným prvním vokálem. Zbývá jediný termín, *ambu*, který označuje vnuky ega bez rozlišení rodu i příslušnosti k matrilinii či patrilinii. S tímto termínem jsme se však již setkali, je totiž naprosto stejný jako označení prarodičů.

2.20 Siwang

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 140 ve střední Malajsii

Zařazení: austroasijský, monkhmérský, aslianský jazyk

Areálové zařazení: Asie a Oceánie, Malajsie, centrální Malajsie

Základní slovosled: ?

1. Siwang představuje nejmenší jazyk z této práce a zároveň druhý monkhmérský jazyk. V roce 1955 měl podle Needhama 140 mluvčích, tzn. jeden malý nomádský kmen žijící v izolaci v centrální Malajsii [49]. Je překvapivé, že si tento izolovaný jazyk zvolil tak typicky evropský kognátský bilaterální systém. Jeho rozložení a odpovídající názvy viz příloha [S].

Příbuzenská terminologie jazyka siwang stojí na pomezí eskymáckého a havajského typu – termíny pro tety a strýce jsou po obou stranách tytéž dvojice, avšak liší se od označení rodičů. Ovšem názvem sourozenců *ega* a bratranců a sestřenic je pouze jediná dvojice rozlišující relativní věk, *to* (relativně starší) a *adi* (relativně mladší). Siwang vyděluje od ostatních podobných uspořádání právě pojetí relativního věku. Vzhledem k malému počtu příslušníků kmene a katastrofám, které jejich počet ještě snížily, nejsou ve skupině zastoupeny všechny generace rovnoměrně [49].

Absolutní věk se pro tuto skupinu stal důležitějším, než příslušnost k určité generaci. I proto se relativní věk vždy vztahuje k mluvčímu (*egu*) a ne jako obvykle k základnímu příbuznému dané generace (*ego*, otec, dědeček apod.). Není neobvyklé, že je strýc mladší než jeho synovec, v tom případě bude od tohoto synovce nazýván *kesya*, zatímco on mu bude říkat *to*. Tento systém tedy nestratifikuje generaci jako takovou, ale celou společnost.

2. Rozsah genealogického stromu sahá od praparodičů až k pravnukům. U příslušníků starších generací (praparodiče = *moyet/coet*, prarodiče = *ta/yak*, rodiče = *bap/moi*) je důsledně rozlišován rod, kromě zákonně příbuzných tchána a tchyně (jediný termín *keleg*). Od generace *ega* níže však již ohled na rod brán není, kromě termínů pro manžela a manželku (*té/je*). Na generační úrovni *ega* najdeme kromě této dvojice jen čtyři další termíny. Dvojici *to/adi* pro sourozence, bratrance a sestřenice bez rozlišení rodu, ale s ohledem na relativní věk, termín *lah* pro sourozence partnera *ega* nebo pro partnery sourozenců a termín *biras* pro partnery sourozenců partnera *ega*.

O úroveň níž už jsou pouze tři termíny – *anég* (synovec, neteř), *wogn* (vlastní potomek *ega*) a *beséu* (partner synovce či neteře nebo dítě sourozence partnera *ega*). Zbývají termíny *cu* (vnuk, vnučka) a *moyet* (pravnuk, pravnučka), kterýžto se shoduje s označením pradědečka.

3. Z hlediska slovo tvorby je většina termínů značkových, jednoslabičných. Motivační souvislost můžeme najít mezi termíny pro pradědečka a prababičku (*moyet – coet*), v případě dvojice mladší strýc – starší teta (*bah – baha*) bychom mohli usuzovat na derivaci. Ostatní termíny zůstávají nemotivované (viz příloha [S]).

2.21 Javánština

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 75,2 mil. v Indonésii, celkem 75,5 mil. ve světě

Zařazení: austronéský, západní malajsko-polynéský, sundský jazyk

Areálové zařazení: Asie a Oceánie, Indonésie, Bali a Jáva

Základní slovosled: SVO

1. Javánština představuje jeden z velkých jazyků prezentovaných v této práci, zcela konkrétně rodinu sundských jazyků. Dodržuje kognátský bilaterální systém, o typu terminologie však viz dále. Největším rozdílem javánštiny oproti češtině je užívání několika zdvořilostních stupňů, které se liší podle sociálních nebo věkových skupin uživatelů jazyka [10], [21], [31], [61]. Toto rozvrstvení znemožňuje zachytit příbuzenskou terminologii javánštiny v genealogickém stromu, všechny získané termíny jsou proto seřazeny v následující Tabulce 2.

2. Javánština stojí na pomezí několika terminologií. Jak již bylo zmíněno, v podstatě dodržuje kognátský bilaterální systém (není upřednostňována žádná z větví), ale v terminologii se vyskytuje několik hlavních tendencí:

- a) samostatné termíny mají rodiče a oba starší sourozenci
- b) mladší sourozenci se označují tímtež termínem, stejně jako potomci ega
- c) tchán a tchýně jsou podstatní, mají obdobný termín jako rodiče
- d) ze vzdálenějších příbuzných jsou uvedeni pouze strýc a dědeček, termíny pro tetu či babičku vůbec uváděny nejsou

Nejdůležitější jsou tři z nich: *krama*, který užívají lidé, kteří se mezi sebou neznají, osoby mladší vůči starším, děti vůči rodičům, ale i služebně podřízení vůči svým představeným. Osoby starší vůči mladším, dlouhodobí přátelé a mladí lidé mezi sebou užívají formu *ngoka*. Existuje ještě způsob *krama inggil* – nejzdvořilejší, používá se např. v hovoru o vlastních rodičích.[13]

Dalo by se usuzovat na fakt, že javánština lpí na nukleární rodině, jejichž termíny jsou naprosto odlišné, v nejužším kruhu rozlišuje i starší a mladší sourozence, ze vzdálenějších příbuzných jsou důležití hlavně mužští jedinci, jak lze usoudit z uvedených termínů strýc a dědeček. Zároveň se ale nezdůrazňuje, zda jsou členy matrilinie či patrilinie.

Rozdíly mezi jednotlivými zdvořilostními stupni jsou hlavně lexikální, což se projevuje i u příbuzenských termínů. V níže uvedené Tabulce 2 najdeme dvě úplné sady termínů a jednu neúplnou. Některé termíny se v obou hlavních stupních shodují. Jsou odlišeni starší a mladší sourozenci ega, ale např. pro mladšího bratra i sestru je pouze jeden termín, stejně jako pro syna nebo dceru, a to ve všech stupních.

Do zdvořilostního stupně *krama inggil* pronikly pouze termíny pro matku a otce, sourozence a děti ega.

Další charakteristikou javánštiny jsou složené termíny. V tabulce příbuzenských termínů najdeme dva – pro rodiče a tchána s tchyní. Jedná se o dvojice slov, která tvoří celek, který označuje jeden pojem, i když jde o dvě slova s původně syntaktickým vztahem.

3. Příbuzenské termíny nevykazují žádnou očividnou morfológickou či jinou spojitost, kromě termínu *sepuh*, který se vyskytuje v označení rodičů i tchána a tchyně dohromady. Označuje dvojici.

<i>česky</i>	<i>krama</i>	<i>ngoku</i>	<i>krama inggil</i>
otec (O)	bapak	bapak	rama
matka (M)	ibu	embok	ibu
starší sestra (StZ)	mbakyu	mbakyu	
rodiče (O+M)	tiyang sepuh	wong tuwa	
mladší bratr nebo sestra (MIB, MIZ)	adhi	adhi	rayi
syn nebo dcera (P)	putra	anak	putri
starší bratr (StB)	kakang	kakang	raka
starší bratr, manžel (StB, U)	kangmas	kangmas	
manžel, ka (U, Ž)	bojo	bojo	
oslovení mladší ženy, též manželky (Ž)	jeng	jeng	
bratr, sestra (R)	sadhèrèk	sadulur	
tchán a tchyně (UM+UO, ŽM+ŽO)	mara sepuh	mara tuwa	
strýc (OB, MB)	paman	paman	
dědeček (OO, MO)		kaki	

Tab.2 Javánská příbuzenská terminologie²⁶

²⁶ Zdroj: [13], zdánlivá neúplnost termínů může být způsobena malým rozsahem učebnice

2.22 Dani

Základní charakteristika:

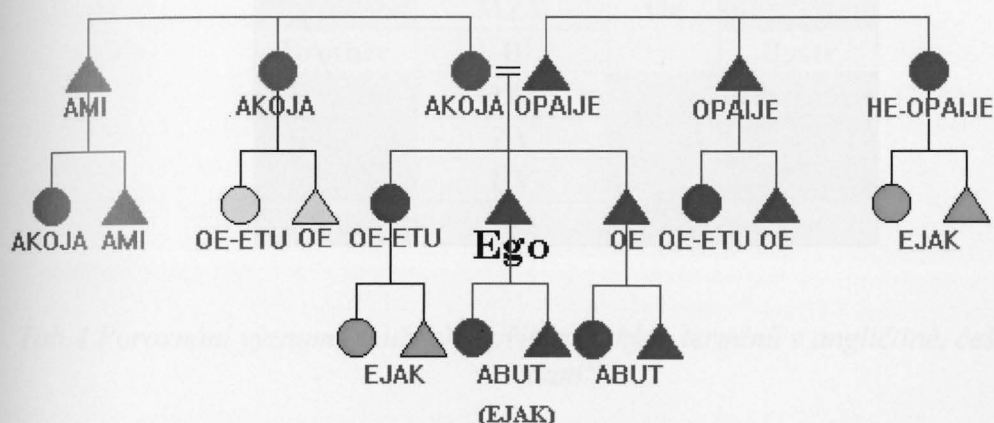
Počet mluvčích: 20 tis. na Nové Guineji

Zařazení: trans-novoguinejský, dani-kwerba, jazyk dani

Areálové zařazení: Austrálie – Nová Guinea, Indonésie, Západní Papua

Základní slovosled: SOV

1. Jazyk dani je v této práci jediným zástupcem papuánských jazyků. Jak již bylo zmíněno v teoretickém úvodu, řadí se tento jazyk k vzácnému typu omažské příbuzenské terminologie. Je tedy silně patrilineární a paralelní bratřenci jsou opět terminologicky shodní se sourozenci ega, což je hlavním rozlišovacím rysem omažské terminologie. Celkové rozložení termínů ukazuje Obr. 15.

Obr. 15 Příbuzenská terminologie jazyka dani²⁷

2. Tento systém je založen na rodových liniích, takže všechny ženy na mateřské linii ega (matka, její sestry a dcery matčiných bratrů) mají stejný termín jako matka ega a všichni muži (křížoví bratřenci ega) na této linii jsou označeni stejným termínem jako matčin bratr. Označení paralelních bratřenců splývá s termíny pro sourozence. Naopak všichni otcovi bratři jsou nazýváni stejně jako otec, paralelní bratřenci a sestřenice stejně jako sourozenci a děti otcovy sestry pouze jedním termínem *ejak* (stejně jsou označovány i děti sestry ega, kdežto děti bratřerovy jsou nazývány stejně jako děti vlastní). V silně patrilineární společnosti totiž nepředstavují významné členy rodu a není na ně brán ohled. [V]

Důsledkem striktního dodržování rodových linií je i fakt, že žena a muž budou každý své společné dítě nazývat různým termínem – muž *abut* a žena *ejak*, tzn. „dítě ženské větve její rodové linie“ (příčemž nezáleží na pohlaví dítěte) [25].

3. Z hlediska tvorby jednotlivých termínů lze vypočítat pouze odvozování termínu pro otcovu sestru z označení otcova bratra (*opaije* – *he-opaije*) a obdobným způsobem utvořené termíny pro bratra a sestru (resp. paralelní bratrance a sestřenice – *oe* – *oe-etu*). Dalo by se předpokládat, že tato rozšíření představují nějakou dodatečnou charakteristiku, specifikující či hodnotící adjektivum (obdobně jako ve francouzštině adjektiva *petit*, *grand* apod., viz výše).

²⁷ Zdroj obrázku: <http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/kinterms/dani.html> [cit. 27.1.2009]

V následující Tabulce 4 můžeme srovnat sémantické rozsahy jednotlivých mužských příbuzenských termínů v jazyce dani, češtině a angličtině.

Srovnání sémantických polí češtiny, angličtiny a jazyku dani			
Angličtina	Typ příbuznosti	Dani	Čeština
Father	O	Opaije	Otec
Uncle	OB		Ami
Cousin	MB	Oe	
	MBY		
	OBY		
Brother	B		Bratr
Cousin	OZY	Ejak	Bratranec
Nephew	ZY		Synovec
Son	BY	Abut	Syn
	S		

Tab.4 Porovnání významů mužských příbuzenských termínů v angličtině, češtině a jazyce dani²⁸

²⁸ Zdroj tabulky: <http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/kinterms/dani.html> [cit. 27.1.2009] – data pro češtinu a úprava zkratk pro jednotlivé příbuzenské termíny provedena autorkou práce (vysvětlení viz Poznámky k přílohám)

2.23 Akan

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 8,3 mil. v Ghaně,

Zařazení: nigero-konžský, kwa, jazyk akan

Areálové zařazení: Afrika, Ghana

Základní slovosled: SVO

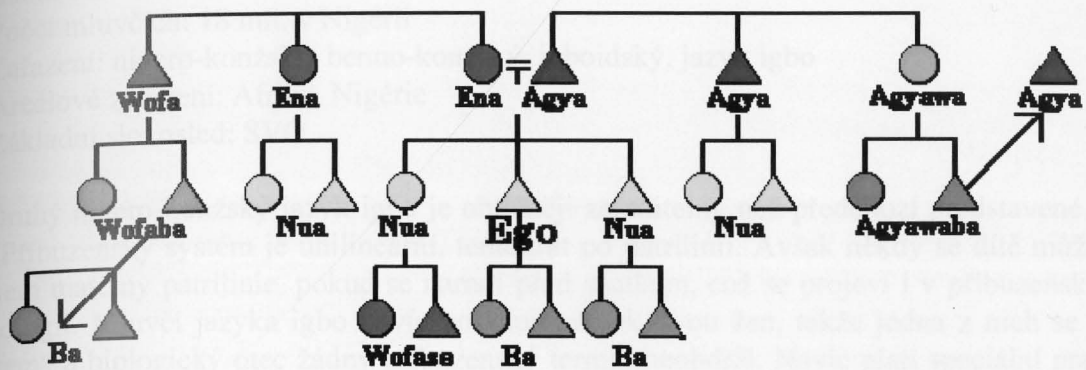
1. Nigero-konžský jazyk akan, první ze skupiny afrických jazyků zastoupených v této práci, byl zmiňován již v teoretickém úvodu, neboť představuje unilineární, konkrétně matrilineární příbuzenský systém. Jeho terminologie je v podstatě irokézská, s jemnou crowskou diferenciací, která vyplývá právě z matrilineárního systému (viz dále).

2. Základním principem (a zároveň zásadním rozdílem oproti českému pojetí) je splývání termínů pro otce a otcova bratra *agya* a pro matku a matčinu sestru *ena*. Na druhou stranu se ale liší termíny pro otcovu sestru (*agyawa*) a matčina bratra (*wofa*). Obdobně i sourozenci, bratrance a sestřenice *ega* jsou rozlišováni podle toho, zda jejich rodiče mají z hlediska *ega* stejný termín jako jeho rodiče. Pokud ano, neliší se nijak termíny pro tyto bratrance a pro sourozence (*nua*). Pokud se však jedná o děti matčina bratra nebo otcovy sestry, termíny se liší. Tvoří se pak sufixem *-ba* k danému termínu jejich rodiče (*wofaba*, *agyawaba*). V další generaci jsou potomci mužského *ega* a jeho bratra označeni stejným termínem stojícím proti termínu pro děti sestry *ega*. Až dosud zachovává jazyk akan čistou irokézskou terminologii, rozložení termínů je znázorněno na Obr.10. Změny nastanou při úmrtí starších členů rodiny – jejich roli (včetně příslušného termínu) zdědí některý z mladších potomků. [V]

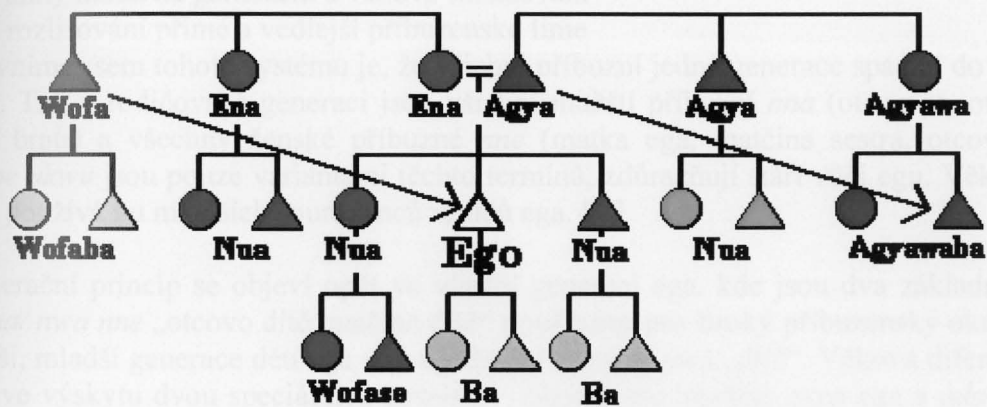
Tento dědičný terminologický systém je naznačen na Obr.11. Šipky naznačují posuny termínů. Zde se totiž projeví vliv crowského systému, který zdůrazňuje matrilineii. Např. *agyawaba* (děti otcovy sestry) zdědí označení *agya* v případě, že otec *ega* zemře. Ego sám (hovoříme o muži) bude nazýván *wofa* (zdědí tento termín po smrti matčina bratra), tedy mužský člen matrilineie, a nazve své křížové bratrance a sestřenice z matčiny strany *ba* – tedy jako své vlastní potomky a přejímá za ně zodpovědnost. Tyto neustálé proměny označení jednotlivých příbuzných jsou ještě komplikovanější, vezmeme-li v úvahu praktikování příbuzenských sňatků, kde nejvýhodnějšími partnery jsou *wofaba* a *agyawaba* – tedy křížoví bratrance a sestřenice *ega* [52].

3. Strukturně se v akanských termínech setkáme s následujícími postupy tvoření jednotlivých termínů:

- a) původní, nesložené – *wofa*, *ena*, *ba* (jako samostatný termín, může fungovat i jako sufix, viz dále), *agya*, *nua*
- b) sufixy *-ba* (ve významu „potomek“ – tj. *wofaba* = potomek *wofy*, samotné *ba* značí potomky *ega* či jeho bratra), *-wa* (ve významu sestra, tj. *agyawa* = sestra *agyi* – lze pak dále rozšířit na *agyawaba* = potomek sestry *agyi*), *-se* (objevující se pouze v termínech *wofase*, tj. děti sestry *ega*, patrně proto, že termín *wofaba* (značící potomka) je již obsazen, ale také může signalizovat vzdálenost dvou generací od *wofy*)

Obr. 10 Základní rozložení akanských příbuzenských termínů²⁹

Obr. 11 Posuny termínů při úmrtí a směr dědičnosti³⁰

²⁹ Zdroj obrázku: <http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/kinterms/akan.html> [cit. 27.1.2009]

³⁰ Zdroj obrázku: <http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/kinterms/akan.html> [cit. 27.1.2009]

2.24 Igbo

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 18 mil. v Nigérii

Zařazení: nigero-konžský, benuo-konžský, igboidský, jazyk igbo

Areálové zařazení: Afrika, Nigérie

Základní slovosled: SVO

1. Druhý nigero-konžský jazyk igbo je obtížněji zařaditelný než předchozí představené jazyky. Příbuzenský systém je unilineární, tentokrát po patrilinii. Avšak někdy se dítě může stát členem matčiny patrilinie, pokud se narodí před sňatkem, což se projeví i v příbuzenské terminologii. Mluvčí jazyka igbo navíc povolují sňatek dvou žen, takže jedna z nich se stává „otcem“ a biologický otec žádný příbuzenský termín neobdrží. Navíc platí speciální pravidla pro patrilinii, do které patří matka ega [22]. Jejich termíny se totiž dědí obdobně jako v jazyce akan (viz výše). Co se týče vlastního terminologického systému, částečně se u něj setkáme s omažskou terminologií, ale silný důraz na věk a generační zařazení nám evokují spíše havajský systém.

2. Nejsilnější jsou dva základní principy:

- o silný důraz na generační a věkové rozlišování
- o rozlišování přímé a vedlejší příbuzenské linie

Hlavním rysem tohoto systému je, že všichni příbuzní jedné generace spadají do jediné kategorie. Tak v rodičovské generaci jsou všichni mužští příbuzní *nna* (otec ega, otcův bratr, matčin bratr) a všechny ženské příbuzné *nne* (matka ega, matčina sestra, otcova sestra). *Nna/nne ukwu* jsou pouze variantami těchto termínů, zdůrazňují stáří vůči egu. Věkové rozlišení se používá i u mladších sourozenců rodičů ega. [V]

Generační princip se objeví opět ve vlastní generaci ega, kde jsou dva základní termíny *nwa nna/ nwa nne* „otcovo dítě/matčino dítě“ používány pro široký příbuzenský okruh. Stejně tak další, mladší generace dětí ega užívá jednoho termínu *nwa* „dítě“. Věková diferenciací se objeví ve výskytu dvou speciálních termínů – *okpara* pro staršího syna ega a *ada* pro starší dceru ega. Toto rozlišování má hlavně sociální podtext, neboť *okpara* je hlavním dědicem ega a oba starší potomci zastávají vůdčí pozice v celé rodině.

Dalšími principy v příbuzenské terminologii jazyka igbo jsou polygamie a komplementární filiace (viz dále), které v kombinaci vytvářejí tři hlavní skupiny:

1. děti narozené z jedné matky (*ummune*) – tato skupina zahrnuje ego a jeho vlastní sourozence
2. otcovská větev ega (*ummuna*) – tato skupina zahrnuje nevlastní sourozence ega, potomky dalších žen jeho otce
3. mateřská větev ega (*umune*) – tato skupina zahrnuje příbuzné matky ega a představuje nejbližší okruh pro ego. *Okele* značí ego samotné – tento termín je používán u všech dětí žen z jeho vlastní rodové linie, tzn. pro dítě jeho sestry i jeho dcery, pro které je ego sám členem skupiny *umune*.

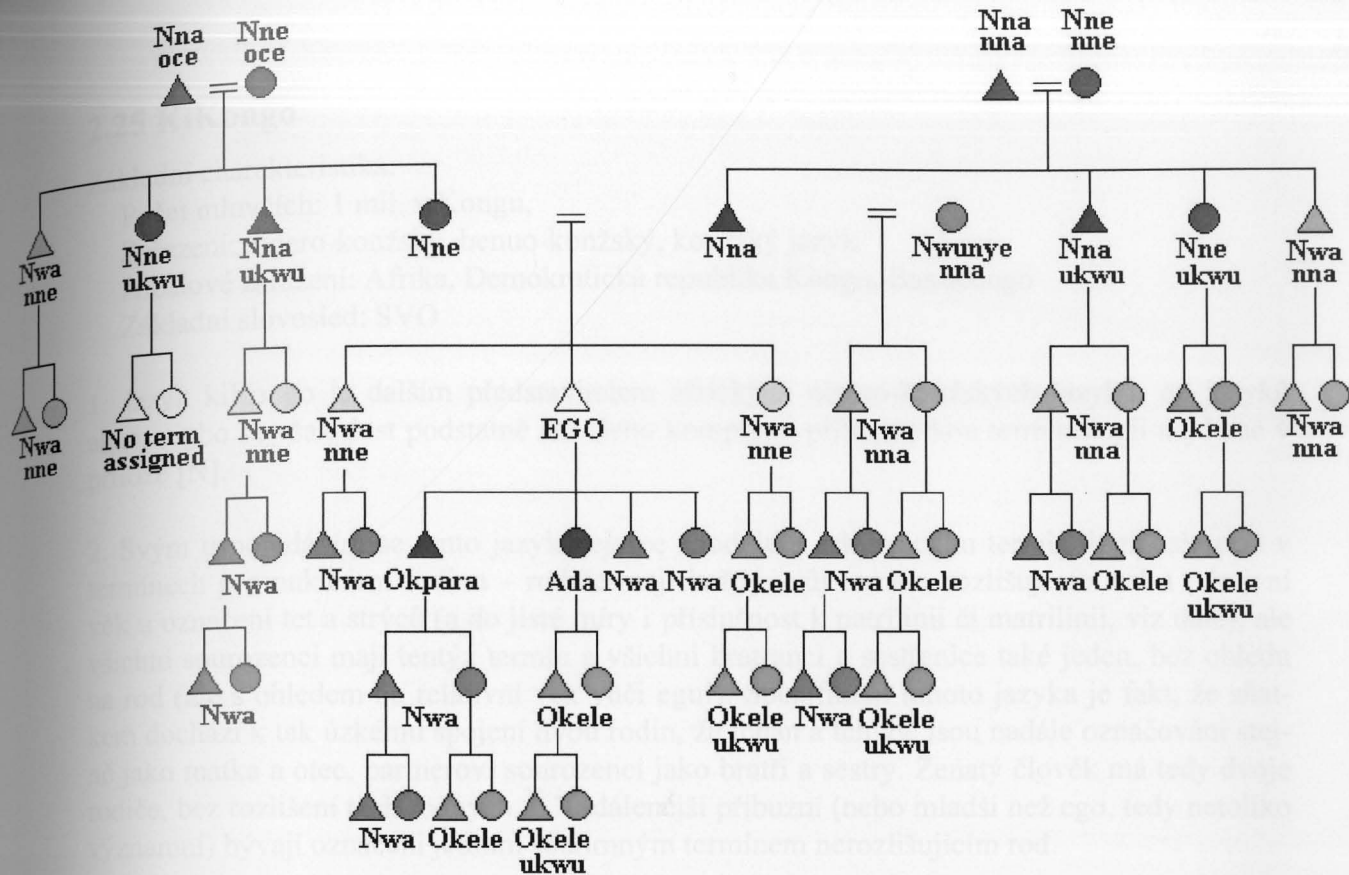
Hlava mateřské linie, tzn. matčin otec, je nazývána *nna oce* a jedná se o termín dědičný, který v případě úmrtí matčina otce přechází na matčina bratra, poté na syna matčina bratra.

Zbývající nevysvětlený termín *nne oce* má opět svoji zvláštní funkci. Původně označuje matčinu matku, ale dědičností se opět posouvá na ženu vedlejší, nikoli přímé rodové

linie, tzn. na tchyni a snachu. Toto je vysvětlováno územním systémem a stěhováním žen za svými manžely.

3. Vezmeme-li příbuzenskou terminologii čistě strukturně, dostaneme následující skupiny:
- a) původní, nesložené termíny – *nna*, *nne*, *ada*, *okpara*, *nwa*, *okele*,
 - b) termíny složené, které pouze zdůrazňují věk – *nne ukwu*, *nna ukwu* ad.
 - c) složeniny vyjadřující příslušnost k otcově či matčině straně pomocí opakování *nna* nebo *nne* – *nwa nne*, *nwa nna*, *nwunye nna* (druhá manželka otce ega)
 - d) reduplikace vyjadřující vzdálenost jedné generace (babička + dědeček) po patrilinii – *nna nna*, *nne nne*
 - e) termíny pro matčiny rodiče jsou vytvořeny přidáním slabiky *oce* – *nna oce*, *nne oce* (o jejich použití viz výše)

Kompletní rozložení ukazuje Obr. 12 na následující straně.

Obr. 12 Příbuzenská terminologie jazyka igbo³¹

³¹ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/kinterms/igbo_terms.html [cit. 27.1.2009]

2.25 KiKongo

Základní charakteristika:

Počet mluvčích: 1 mil. v Kongu,

Zařazení: nigero-konžský, benuo-konžský, konžský jazyk

Areálové zařazení: Afrika, Demokratická republika Kongo, Bas-Kongo

Základní slovosled: SVO

1. Jazyk kiKongo je dalším představitelem afrických nigero-konžských jazyků, od jazyků akan a igbo se však dost podstatně liší. Jeho kompletní příbuzenskou terminologii najdeme v příloze [N].

2. Svým uspořádáním se tento jazyk nejvíce shoduje s eskymáckou terminologií, alespoň v termínech pro nukleární rodinu – rodiče mají každý svůj termín, rozlišuje se rod a relativní věk u označení tet a strýců (a do jisté míry i příslušnost k patrilinii či matrilinii, viz dále), ale všichni sourozenci mají tentýž termín a všichni bratraci a sestřenice také jeden, bez ohledu na rod (ale s ohledem na relativní věk vůči egu!). Specifikem tohoto jazyka je fakt, že sňatkem dochází k tak úzkému spojení dvou rodin, že tchán a tchyně jsou nadále označováni stejně jako matka a otec, partnerovi sourozenci jako bratři a sestry. Ženatý člověk má tedy dvoje rodiče, bez rozlišení těch rodných.³² Vzdálenější příbuzní (nebo mladší než ego, tedy netoliko významní) bývají označeni jedním souhrnným termínem nerozlišujícím rod.

Výrazným zásahem do čistoty eskymácké terminologie tohoto jazyka jsou patrně pozůstatky rozlišování matrilinie a patrilinie u strýců (u tet nikoliv). Otcův bratr (či manžel otcovy sestry – kiKongo v tomto případě nerozlišuje pokrevní a zákonné příbuzné) je nazýván zcela pravidelně utvořeným názvem *papa mbuta* / *papa nleke*, tedy názvem základního generačního příbuzného a specifikujícím adjektivem (doslova tedy starší/mladší otec). Naopak matčin bratr, resp. manžel matčiny sestry, má složený termín vycházející z kořene *ngudi*, tedy termínu pro matku, ke kterému se připojuje kořen *nkasi*, vyskytující se u dvouslovného označení synovců a neteří. Oba tyto kořeny jsou spojeny vokálem *-a-*. Celek, *ngudiankasi*, pak označuje strýce relativně staršího než matka. Chceme-li vyjádřit, že jedná o strýce mladšího než matka, vypouští se slabika *-di-* a vznikne termín *nguankasi*, kde však již původní kořen pro označení matky není patrný. Termín *nguankasi* však pronikl i na opačnou stranu a je zaměnitelný s termínem *papa nleke* (patrně proto, že již v něm není patrný termín pro matku), ale ne obráceně. Termíny *papa mbuta* a *ngudiankasi* si drží svoji přísnou distinkci.

3. Vezmeme-li tuto terminologii čistě formálně, zjistíme, že většina termínů je značkových, nijak nesouvisejících se svým okolím. Shodné jsou pouze doplňující charakteristiky, tzn. relativní věk vůči egu (nebo jeho rodičům). U některých termínů najdeme více možností, protože kiKongo není příliš normovaný jazyk a existuje v něm mnoho regionálních odlišností. Např. dva různé termíny u praparodičů (*nkaka mbuta* nebo *wa nkento*) umožňují mluvčímu vyjádřit rod dané osoby, pokud je to potřeba v kontextu vysvětlit.

Ze specifikačních adjektiv můžeme určit tyto:

a) *mbuta* = starší, užívá se pro rozlišení relativního věku u bratraců a sestřenic (*mpangi mbuta*) a tet a strýců (*mama mbuta*) – zde se vždy spojují s příslušným základním termínem dané generace, tzn. bratraci jsou označováni jako starší (resp. mladší) bratři, strýcové jako

³² Zdroj: konzultace s roditelým mluvčím tohoto jazyka – Pedrem Joao Macaxim z Pobřeží slonoviny

starší (resp. mladší) otcové. Trochu jiná situace panuje u termínů pro pratety, prastrýce a prarodiče – zde se užívá výhradně adjektivum *mbuta* ve spojení s *nkaka*.

b) *nleke* = mladší, rozsah užití je stejný jako u předchozího adjektiva, kromě již zmíněných termínů pro starší generaci.

Dále se rozlišují označení *yakala* a *nkento*, specifikující rod dané osoby. Někdy stojí přímo jako součást termínu (u prarodičů – *nkaka yakala*, *nkaka nkento*), mohou stát samostatně v rozlišování vlastních dětí ega (*yakala* (sam.) = syn, *nkento* (sam.) = dcera – tím se rozliší od splývajícího termínu *muana*, který může označovat i snachu), nebo rozlišovat rod příbuzných ve spojení se slabikou *wa* (*wa yakala* = pradědeček, prastrýc, ale i bratr; *wa nkento* = prababička, prateta, ale i sestra).

Termín pro synovce, neteř, prasynovce a praneteř je shodný (*muana nkasi* – zjevně odvozen od termínu pro sourozence, význam součásti *nkasi* se nedá dost dobře odhadnout, obzvlášť vzhledem k jeho výskytu v označení staršího strýce z matčiny strany), obdobně jako pro vnuky a pravnučky (*ntekelo*).

2.26 Ju/'hoan

Základní charakteristika:

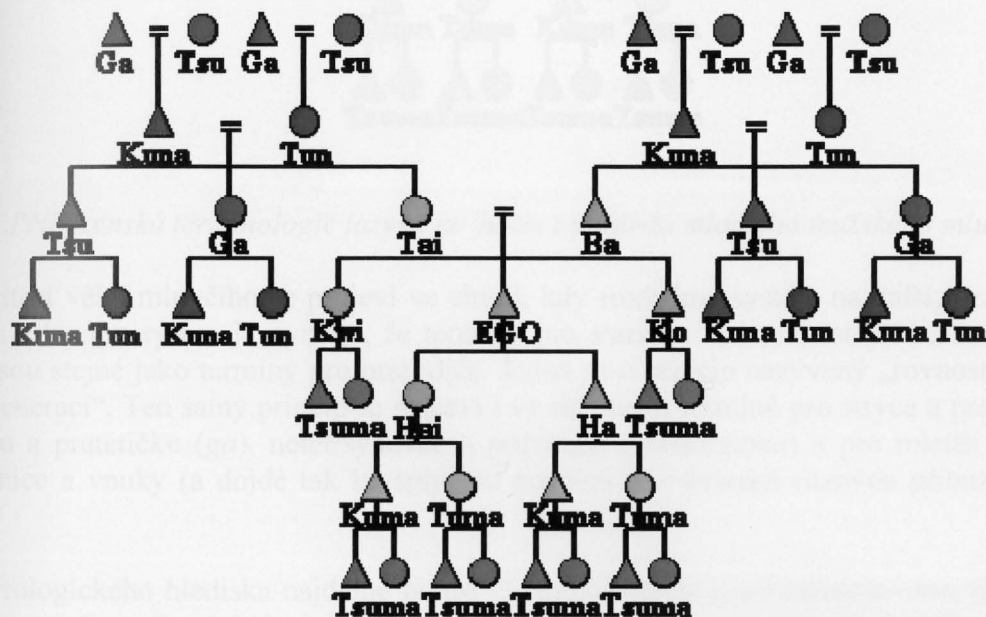
Počet mluvčích: 5 tis. v Botswaně, Angole a Namibii

Zařazení: khoisanský, severní khoisanský jazyk

Areálové zařazení: Afrika, Botswana, Angola a Namibie

Základní slovosled: SVO

1. Jazyk ju/'hoan je v této práci jediným zástupcem khoisanských jazyků. Odráží rodinné uspořádání v klanech afrických domorodců v poušti Kalahari, které, jak by se dalo očekávat, by se mělo výrazně lišit od našeho evropského chápání. Nicméně najdeme zde mnoho překvapivých podobností [35]. Svým uspořádáním by tento jazyk spadal pod eskymácký typ terminologie, kam patří i evropské systémy. Základní rozložení termínů z hlediska mladšího mluvčího (viz dále) ukazuje Obr. 16.

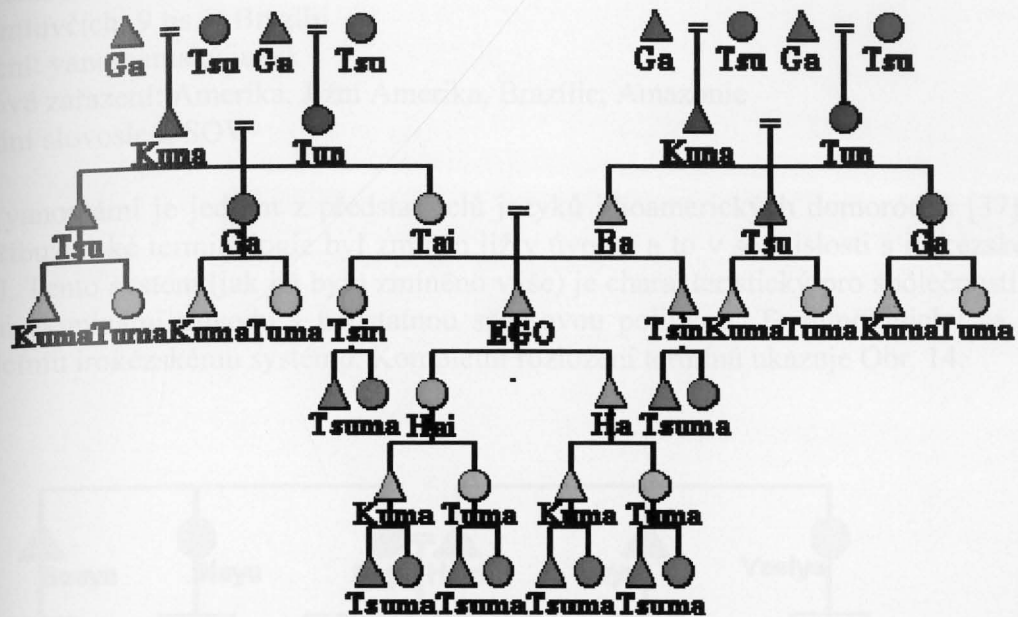
Obr.16 Příbuzenská terminologie jazyka ju/'hoan z pohledu mladšího mužského mluvčího³³

2. Blízkým rodinným příslušníkům jsou vyhrazeny samostatné deskriptivní termíny (vyznačeny zeleně), širší rodinný kruh je dělen obdobně jako v češtině, bez ohledu na rodičovskou rodovou linii. Rozlišujícím faktorem je zde rod daného příbuzného – např. *tsu* „strýc“, *ga* „teta“, *kuna* „bratranec“, *tun* „sestřenice“. Nepochází však už k odlišení synovce a neteře, mají jediný společný termín *tsuma*. Zde však dojde k jinému druhu rozlišení, a to z hlediska rodu mluvčího. Muž označuje své synovce/neteře termínem *tsuma*, zatímco žena termínem *gama*. Je zde patrný sufix *-ma*, přidávaný k termínům pro tetu a strýce (patrně označující potomka).

Důležitý je i relativní věk mluvčího. Jak již bylo zmíněno, Obr.16 zobrazuje termíny užívané relativně mladšími lidmi pro své starší sourozence a bratrance/sestřenice. Relativně starší lidé

³³ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/case_studies/san/san_terms.html [cit. 22.2.2009]

pro své mladší sourozence a bratrance/ sestřenice užívají mírně odlišnou sadu termínů, kterou ukazuje Obr.17.[V]

Obr. 17 Příbuzenská terminologie jazyka ju/'hoan z pohledu mladšího mužského mluvčího³⁴

Důležitost věku mluvčího se projeví ve chvíli, kdy rozšíříme systém na další, vzdálenější generace. Hlavním rysem je nyní to, že termíny pro staršího bratrance/starší sestřenici (*kuna/tun*) jsou stejné jako termíny pro prarodiče. Jedná se o princip nazývaný „rovnost alternativních generací“. Ten samý princip se projeví i ve shodnosti termínů pro strýce a pradědečka (*tsu*), tetu a pratetičku (*ga*), neteř/synovce a pravnuka (*tsuma/gama*) a pro mladší bratrance/sestřenice a vnuky (a dojde tak ke splývání termínů pro dvanáct různých příbuzenských pozic).

3. Z morfologického hlediska najdeme pouze již zmíněnou derivaci sufixem *-ma*, jistou podobnost termínů pro ženské členky rodiny (termíny *ba*, *ha*, *ga*) a souvislost termínů pro otce a syna (*tai*, *hai*).

³⁴ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/case_studies/san/san_terms.html [cit. 22.2.2009]

2.27 Yanomámi

Základní charakteristika:

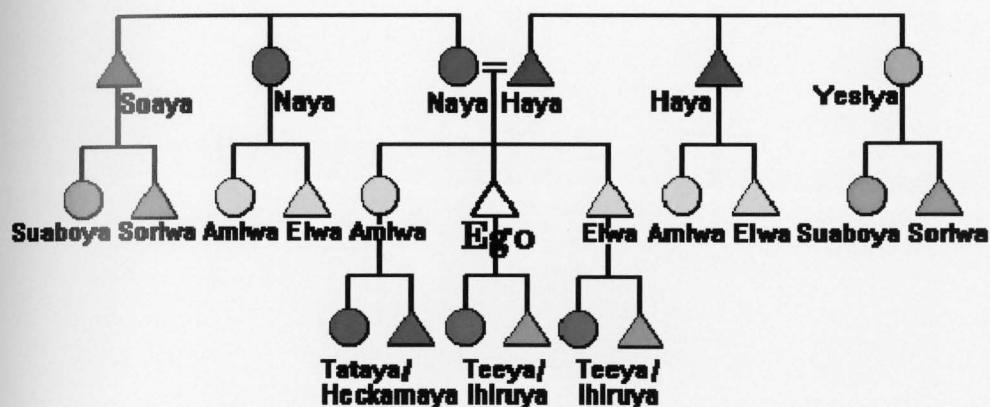
Počet mluvčích: 9 tis. v Brazílii

Zařazení: yanomamský jazyk

Areálové zařazení: Amerika, Jižní Amerika, Brazílie, Amazonie

Základní slovosled: SOV

1. Jazyk yanomámi je jedním z představitelů jazyků jihoamerických domorodců [37]. Jeho systém příbuzenské terminologie byl zmíněn již v úvodu, a to v souvislosti s irokézskou terminologií. Tento systém (jak již bylo zmíněno výše) je charakteristický pro společnosti s unilinéárními skupinami původu s podstatnou sňatkovou politikou. Terminologicky se řadí k převažujícímu irokézskému systému. Kompletní rozložení termínů ukazuje Obr. 14.

Obr. 14 Yanomámská příbuzenská terminologie³⁵

2. Hlavní rysy tohoto systému jsou:

- o užívání vidlicovitého rozdělování, které stanovuje, že otcův bratr a otec jsou označováni jedním termínem, který stojí v opozici k termínu pro matčinu sestru; obdobně matka a matčina sestra mají jeden společný termín, který stojí proti termínu pro otcovu sestru.
- o Další termíny logicky vyplývají z tohoto rozdělení; všechny děti „matek“ a „otců“ se nazývají bratři a sestry (tzn. ego, jeho sourozenci a paralelní bratrance a sestřenice) a proti nim stojí terminologicky vydělení křížoví bratrance a sestřenice. [V]

Tento systém je opět podmíněn sociální strukturou, zvláště sňatkovou politikou – odlišení termínů pro paralelní a křížové bratrance jasně určuje, kteří jsou vhodní kandidáti na sňatek (svazek s paralelním příbuzným je zakázán, s křížovým naopak doporučován). Důležitost sňatku se promítá i do dalších termínů – *suaboya* totiž znamená nejen křížovou sestřenici ega, ale také manželku, stejně tak *soriwa* označuje křížového bratrance ega a zároveň jeho švagra (ve všech významech). Zde se projeví výrazná odlišnost, kterou strom uvedený výše nezachycuje – žena totiž označuje odlišným termínem *heroya* jak svého křížového bratrance, tak manžela a termínem *natohiya* křížovou sestřenici i švagrovou. Toto rozlišování rodu ega není

³⁵ Zdroj obrázku: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/case_studies/yanomamo/yanotrm.html [cit. 27.1.2009]

obsaženo v základní irokézské terminologii a vnáší do yanomámského systému výraznou osobitost.

3. Z hlediska tvoření jednotlivých označení můžeme najít zajímavý systém sufixace. Objevují se zde dva výrazné sufixy, konkrétně *-ya* (vždy ve struktuře s předcházejícím vokálem, ten se však v jednotlivých termínech liší) a *-iwa*. Pozoruhodné je, že sufix *-ya* vykazují všechny termíny v generaci rodičů a potomků ega a křížové sestřenice (a označení manžela a švagrové z pohledu ženy), sufix *-iwa* se objevuje u všech sourozenců a paralelních bratranců a sestřenic ega, ale také u křížových bratranců. Proč se terminologie křížových bratranců a sestřenic takto rozdělila, není jasné.

Další postihnutečné způsoby tvoření tento systém nevykazuje.

Zajímavé je ještě porovnání sémantických polí jednotlivých termínů vůči češtině a angličtině, jak ukazuje následující Tab.3.

Srovnání sémantických polí češtiny, angličtiny a jazyku yanomámi			
Termín v jazyce yanomámi	Typ příbuznosti ³⁶	Anglický termín	Český termín
Haya	O	Father	Otec
	OB	Uncle	Strýc
Soaya	MB		
Eiwa	B	Brother	Bratr
	OBY	Cousin	Bratranec
	MZY		
OZY			
Soriwa	MBY	Brother- in-Law	Švagr
	ŽB		
	ZU		
Teeya	Y	Son	Syn
	BY	Nephew	Synovec
Tataya	ZY		

Tab.3 Porovnání významů termínů pro mužské příbuzné v jazycích yanomámi, v angličtině
a v češtině³⁷

³⁶ Vysvětlení zkratk viz Poznámky k Přílohám

³⁷ Zdroj tabulky: http://www.umanitoba.ca/faculties/arts/anthropology/tutor/case_studies/yanomamo/yanotrm.html [cit. 27.1.2009] + úprava českých zkratk a české termíny jsou dílem autorky práce

2.28 Kiowa-Apache

Základní charakteristika:

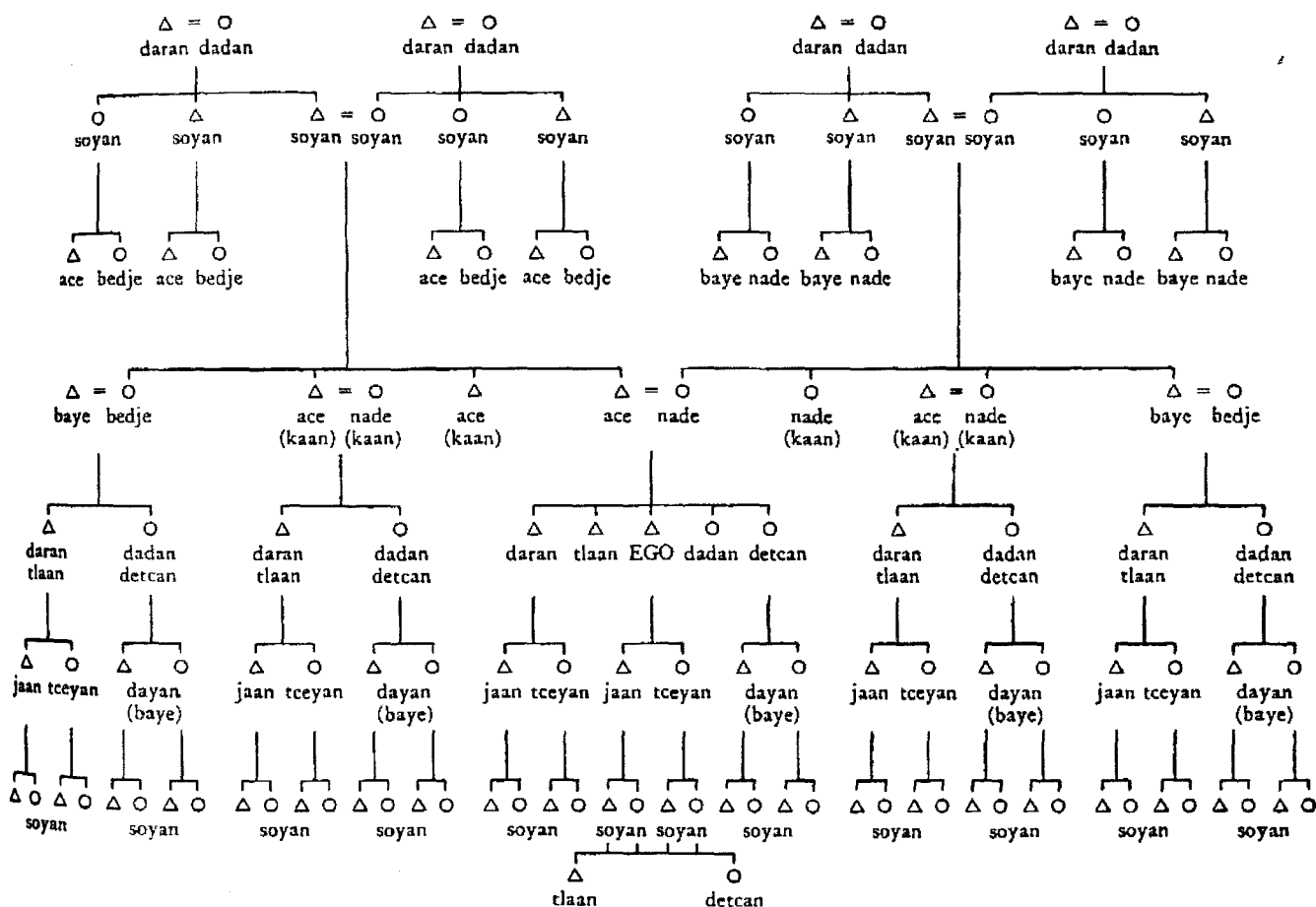
Počet mluvčích: 18 v západní Oklahomě v roce 1990 (možná již vymizelý)

Zařazení: jazyk na-dene, athabaský, apačský

Areálové zařazení: Amerika, Severní Amerika, Oklahoma

Základní slovosled: SOV

1. Poslední skupinou v této práci jsou severoamerické jazyky. První z nich, kiowa-apache, je představitelem velké jazykové rodiny na-dene, specifitější skupiny athabaských apačských jazyků. Je však možné, že v současné době je již tento jazyk vymřelý, neboť v roce 1990 měl pouze 18 posledních žijících rodilých mluvčích. Kompletní terminologii je možno vidět na Obr. 15.

Obr. 15 Příbuzenská terminologie jazyka kiowa-apache³⁸

Svou terminologií představuje kiowa-apache kognátní bilaterální systém, který terminologicky stojí na pomezí několika typů – irokézského a omažského (díky spojování termínů pro otceva bratra s otcem a matčiny sestry s matkou) a eskymáckého a havajského (kvůli roz-

³⁸ Zdroj obrázku: [16], termíny v závorkách jsou sekundární (nepůvodní), žena užívá stejnou sadu termínů, kromě faktu, že spojuje termíny pro své a sestřiny děti a oděluje je od dětí svého bratra.

lišování bratra a bratrance, ale oddělování pohlaví u bratranců a sestřenic a homonymních termínů pro prarodiče a vnuky). Souhrnně vzato, terminologie jazyka kiowa-apache představuje zcela svébytný typ terminologie, nezařaditelný do žádného uvedeného typu.

2. Uvedený genealogický strom sahá tři generace od ega na obě strany, tedy od praparodičů k pravnoučatům.

V generaci rodičů jsou čtyři distinktivní termíny – *ace* pro otce, jeho bratry a manžela otcovy sestry, *nade* pro matku, její sestry a manželku otcova bratra, *bedje* pro otcovu sestru či manželku matčina bratra a *baye* pro matčina bratra či manžela otcovy sestry. Toto rozdělování odpovídá jak irokézskému, tak omažskému typu terminologie.

Pro prarodiče z obou větví je termín pouze jediný, *soyan*. V nejbližší generaci praparodičů se objeví termíny shodné s výrazy pro staršího bratra a starší sestru, *daran/dadan*, které již opět rozlišují přirozený rod.

Ve vlastní generaci ega se tato dvojice objeví znovu, tentokrát se svými protějšky – termíny pro mladšího bratra a sestru ega. Vznikají tak dvojice *daran/tlaan* a *dadan/detcan*. Takto jsou nazýváni i paralelní a křížoví bratranci a sestřenice ega, což je velmi zvláštní, vzhledem k pojmenování rodičů a jejich sourozenců.

V generaci potomků ale znovu dochází k odlišování. Vlastní děti ega a děti sourozence stejného pohlaví jako ego jsou zahrnuti pod jednu dvojici termínů a děti sourozence opačného pohlaví jsou označeni jediným homonymním termínem. Výrazy uvedené v genealogickém stromu na Obr. 15 odpovídají pohledu mužského mluvčího. V případě ženy je dvojice termínů pro vlastní a sestřiny děti stejná jako u muže, ale bratrovy děti rozlišuje podle pohlaví termíny *cindjaan/tetcaan*. Toto je jediný projev odlišení mužského a ženského mluvčího v příbuzenské terminologii kiowa-apache [9].

V další nižší generaci, tedy u vnuků, nacházíme již jen jediný termín *soyan*, se kterým jsme se již setkali v generaci prarodičů. Opět je homonymní, bez rozlišování příslušnosti k větví či přirozenému rodu.

V poslední generaci zahrnuté do tohoto systému – u pravnoučat – se setkáme s obdobnou logikou označování jako u praparodičů. Pravnuci a pravnučky jsou totiž nazýváni *tlaan a detcan*, tedy mladší bratr/sestra. Genealogický strom tak vytváří zvláštní symetrii podle generační osy ega, ale každá generační linie má svůj vlastní typ terminologie [68].

Podle [16] existují termíny i pro zákonné příbuzné, avšak jsou užívány pouze zřídka a nesytematicky.

3. Vzhledem k nízkému počtu termínů (dvanáct u mužského mluvčího, třináct u ženské mluvčí) nenajdeme mnoho morfologických souvislostí. Snad jen tendenci většiny příbuzenských termínů ke stejnému zakončení na *-an*. Jinak zůstávají jednoslovné, značkové.

2.29 Východní Cherokee

Základní charakteristika:

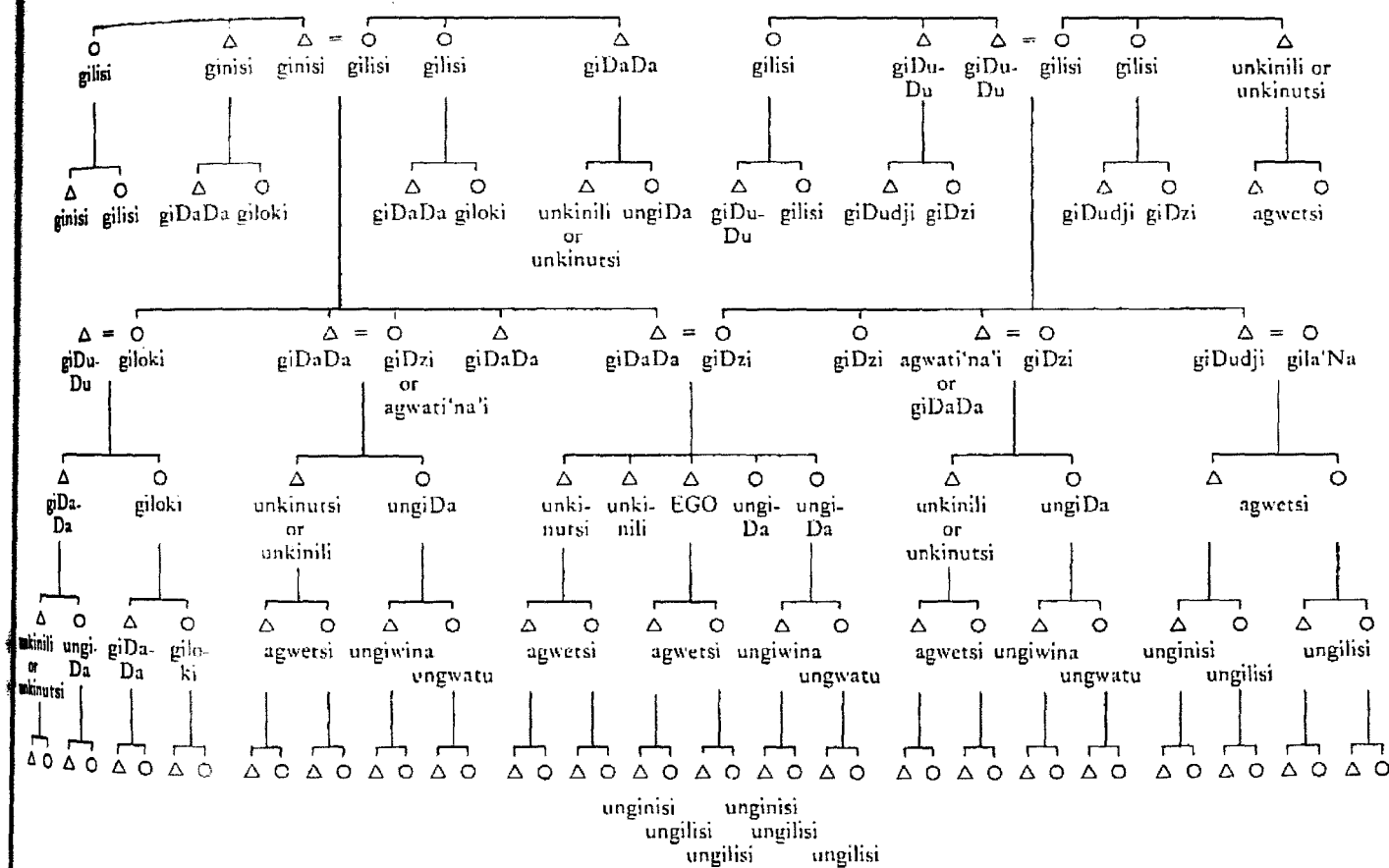
Počet mluvčích: 20 tis. v Severní Americe

Zařazení: irokézský, jižní irokézský jazyk

Areálové zařazení: Amerika, Severní Amerika, Oklahoma a Severní Karolína

Základní slovosled: nepřevládá žádný z typů

1. Východní cherokee je představitelem kdysi velmi početné skupiny irokézských jazyků. I když patří do rodiny jazyků, podle kterých byl nazván celý jeden typ příbuzenské terminologie, samotný jazyk východní cherokee vykazuje čistě unilineární matrilineární systém, a tedy crowskou terminologii. I když podle [16] je současná společnost uspořádána podle klanů, matrilineární terminologie přetrvává. Kompletní strom viz následující Obr. 16.

Obr. 16 Příbuzenská terminologie jazyka východní cherokee³⁹

2. Protože se jedná o unilineární matrilineární systém, štěpí se terminologie na čtyři větve – otcovu matrilinii, matčinu matrilinii, matrilinii matčina otce a matrilinii otcova otce. Pro přiřazení termínu je podstatná jak příslušnost ke konkrétní linii, tak generační a klanové zařaze-

³⁹ Zdroj obrázku: [16], ego=muž, žena užívá shodné termíny, liší jen u sestry a u termínů pro sestřiny a bratrovy děti.

ní. Termíny se mohou lišit, pokud je zákonný příbuzný potomkem téhož klanu, nebo pochází z jiného. Konkrétně v otcově matrilinei jsou všechny ženy nazývané „otcovými sestrami“ (ve stejné generační linii), nebo „babičkami“ (ve vyšší generační linii) a všichni muži téže generace jsou „otcové“. Všichni muži, kteří se do této větve přižení, jsou „dědečkové“, kdežto ženy – pokud jsou z téhož klanu – se stávají „matkami“ (pokud ne, pak „tchýněmi“). Každý potomek z této větve je bratrem či sestrou ega.

V matčíně linii jsou ženy „babičkami“, „matkami“, „sestrami“, „neteřemi“ (pro mužské mluvčí), nebo „dětmi“ (pro ženské mluvčí). Všechny ženy, které si vezmou „bratra“ z této linie, jsou prostě jen „příbuzné“, ale pokud si vezmou „matčina bratra“, získávají specifický termín *agwati 'na 'i*.

V matrilinei matčina otce a otcova otce jsou všichni muži shodně „dědečky“ a ženy „babičkami“, a to včetně zákonných příbuzných [16].

3. Z hlediska morfolgie zde najdeme několik charakteristických postupů. Reduplikaci (*giDaDa*, *giDuDu*) a kumulaci afixů vzhledem k aglutinační povaze tohoto jazyka. Vydělitelné jsou např. *-gi-*, *-ni-*, *-li-*, *-si-*, *-Da-*, *un-*, *-ki-*. Vzájemná souvislost je patrná např. u prarodičů a pravníků (*gilisi – ungilisi*). Všechny termíny jsou jednoslovné, nejdelší dosahuje pěti slabik.

2.30 Arapaho

Základní charakteristika:

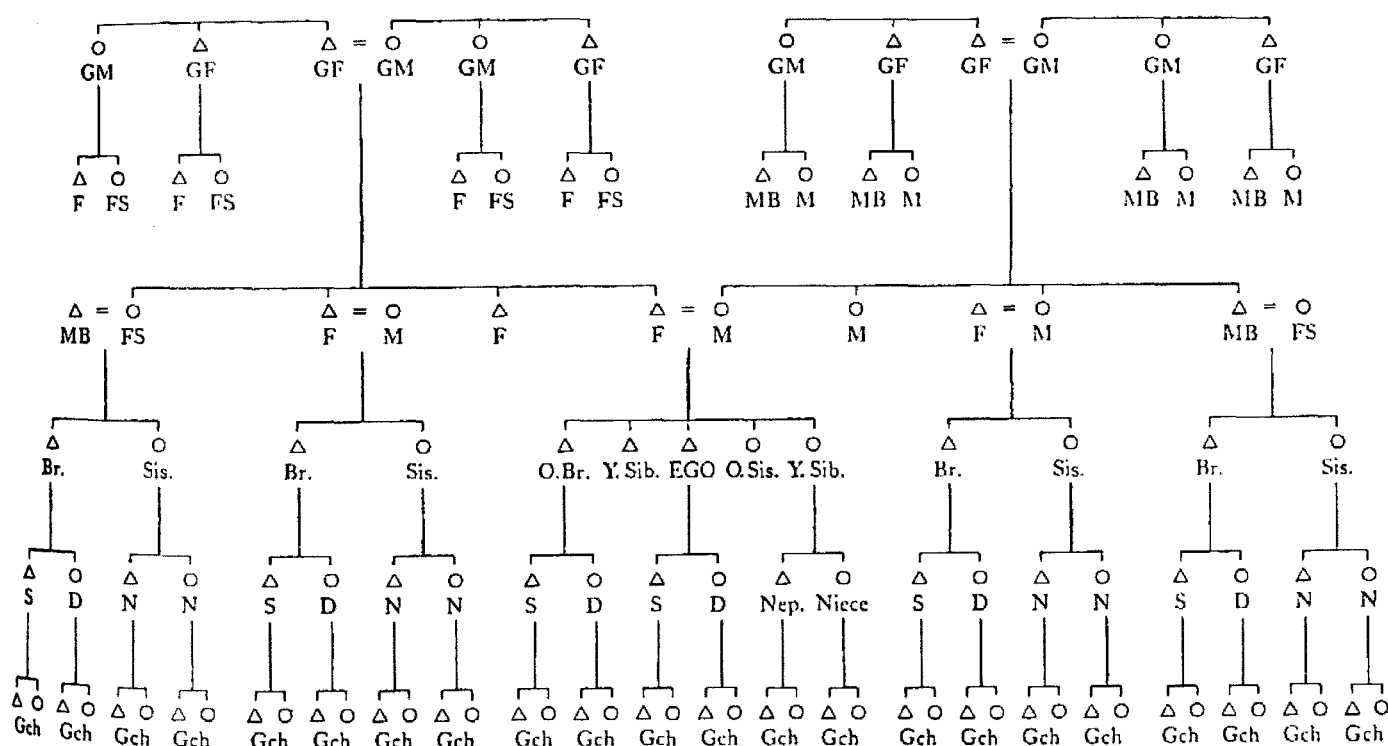
Počet mluvčích: 1000 v roce 1990

Zařazení: alžský, algonkinský, jazyk Plání

Areálové zařazení: Amerika, Severní Amerika, Wyoming, Colorado, Kansas

Základní slovosled:

1. Jazyk arapaho je posledním severoamerickým jazykem a zároveň posledním ze vzorku třiceti jazyků v této práci. Reprezentuje další kdysi velmi početnou skupinu algonkinských jazyků [VII]. Svým systémem spadá pod kognátský bilaterální typ [44]. Příbuzenská terminologie se ovšem opět vymyká výše zavedeným typům. Arapaho totiž rozděluje rodičovskou generaci obdobně jako irokézský systém (tedy matčinu sestru spojuje s matkou a odděluje od nich termín pro bratra, obdobně funguje i otcova strana), ale v generaci ega jsou všichni bratři a sestry, stejně jako v terminologii havajské. Jedinou výjimkou je rozlišování relativního věku u sourozenců, bratranců a sestřenic ega. Kompletní výčet termínů je, s ohledem na fonetickou transkripci jazyka arapaho, v excelové tabulce v příloze [U]. Aby však bylo patrné rozložení jednotlivých termínů, přikládám následující Obr. 17, kde je v anglické terminologii patrné rozložení shodných a diferencovaných termínů.

Obr. 17 Rozložení arapažských příbuzenských termínů⁴⁰

2. Jak je vidět z Obr. 17, arapažský systém nerozlišuje paralelní a křížové příbuzné. Odlišuje však matčina bratra od homonyma pro otce a jeho bratra a otcovu sestru od termínu pro matku

⁴⁰ Zdroj obrázku: [16], ego=muž, u ega=ženy se prohází názvy dětí jejich sourozenců – sestřiny děti budou syn a dcera, bratrovy pak neteř a synovec, odpovídající arapažské výrazy viz příloha [U]

a její sestru. Zákonní příbuzní se ale terminologicky stávají plnohodnotnými členy rodiny – tzn. „otci“, „matkami“, „otcovou sestrou“ či „matčíným bratrem“.

Prarodiče mají pouze jedinou společnou dvojici termínů, jejich sourozenci se terminologicky nijak neodlišují od generace rodičů ega.

V generaci ega se výrazněji diferencují jeho starší sourozenci, mladší jsou nazváni jediným souhrnným termínem pro mladšího sourozence. Bratřanci a sestřenice jsou rozlišováni stejně jako sourozenci.

U potomků dojde k dělení podle rodu ega – u mužského mluvčího jsou jeho a bratrovy děti nazývány shodně syny a dcerami, kdežto sestřiny děti jsou synovec a neteř. U ženské mluvčí je to přesně obráceně.

Všechny děti další generace jsou zahrnuty pod jediný termín „vnouče“.

3. Z morfologického hlediska se opět setkáváme s aglutinačním jazykem, to znamená, že všechny termíny jsou důsledně jednoslovné, vzniklé kumulací jednotlivých morfémů. Vzhledem k dvojí podobě většiny termínů dané jejich mizející podobou je obtížné vydělit nějaké signifikantní [7].

3. Komparace

Tato kapitola se věnuje srovnání jednotlivých jazyků mezi sebou a nalezení případných korelací. Vychází hlavně z knihy G. P. Murdocka *Social Structure* ([46], ale také z reakcí na ni, viz [1], [60], [59], [56]). Murdock se pokusil najít korelace mezi nejrůznějšími etnologickými charakteristikami – typem sociální skupiny, příbuzenskou terminologií, typem příbuzenství, existencí polygamie, exogamním či endogamním společenstvím apod. Celkem uvádí na sto různých více či méně jistých korelací. Pro každou možnou korelaci je zde představena kontingenční tabulka, ke které dopočítává Yuleův asociační koeficient a hodnota chí kvadrátu, které slouží k vyjádření míry statistické významnosti a spolehlivosti dané korelace [34], [66].

Obdobným způsobem jsem se chtěla pokusit porovnat i zde představený vzorek třiceti jazyků. Narozdíl od Murdocka jsem se však zaměřila na srovnání převažujících morfologických charakteristik, tvorbu jednotlivých termínů, typ základního slovosledu apod. Pokud některé korelace však po Murdockovi opakuji, vždy je tento fakt výslovně uveden u dané kontingenční tabulky.

3.1 Vzorek

Celkem je v této práci představeno třicet jazyků. Nejčetnější zastoupenou skupinou je osm indoevropských jazyků, tři nigero-konžské a po dvou malajsko-polynéských a monkhmérských. Ostatní jazyky jsou samostatnými reprezentanty své jazykové rodiny, čtyři z nich jsou pak izoláty. Převažující indoevropské jazyky jsou dány možnostmi při získání materiálu a povahou rodného jazyka autorky této práce. Celková komparace by však touto genealogickou převahou neměla být příliš zasažena, neboť příbuzenské terminologie těchto osmi jazyků se velmi výrazně liší a zastupují tak odlišné kombinace jednotlivých rysů.

Z areálového pohledu je tento vzorek vyhovující, neboť v něm jsou zastoupeny jazyky všech makroareálů víceméně rovnoměrně.

Ze slovosledného hlediska již tak výhodný není, protože některé typy základního slovosledu zde nejsou vůbec přítomny, což se projeví v korelacích základního slovosledu s ostatními charakteristikami.

Pro potřeby této práce je možné považovat tento vzorek za reprezentativní.

3.2 Teorie

3.2.1 Kontingenční tabulka

Pro každou pozorovanou asociaci je sestavena kontingenční tabulka. Ta popisuje zkoumanou situaci spojením dvou hledisek, kde každé hledisko odpovídá jedné proměnné. Nulová hypotéza pro rozložení v této tabulce říká, že jednotlivé hodnoty v tabulce jsou zastoupeny proporčně stejně vzhledem k celkovému zastoupení ve vzorku [66].

Kontingenční tabulka může mít libovolný rozměr, avšak s větším rozměrem se snižuje počet stupňů volnosti, které pak mění tvar rozdělení chí kvadrátu – viz dále.

Ukazatelem významnosti rozložení v kontingenční tabulce je hladina významnosti p . Říká, s jakou pravděpodobností jsou námi získaná data blízko náhodnému rozdělení hodnot v tabulce dané velikosti. Porovnává se získaná hodnota hladiny významnosti s tabulkovou hodnotou pro daný počet stupňů volnosti. Aby byly naměřené hodnoty považovány za statisticky významné, je třeba si předem stanovit hranici, kterou budeme považovat za signifikantní. Obvykle se udává $p = 0,05$, tzn. pravděpodobnost, že předložená kontingenční tabulka připomíná náhodné rozdělení, je menší nebo rovna 5 %.

Protože pracujeme s malým vzorkem, kde některé buňky tabulek jsou obsazeny číslem 0 a zřídka přesahují hodnotu 10, je pro výpočet hladiny významnosti používán exaktní test kontingenčních tabulek pro malé statistiky. Využívá součtu pravděpodobností výskytu tzv. „neobvyklých“ rozdělení a je přesnější než běžný test hladiny významnosti rozdělení v kontingenční tabulce.

3.2.2 Chí kvadrát

Chí kvadrát je jedním z neparametrických testů, který se používá pro testování rozdílů mezi četnostmi výskytu v určitých kategoriích. Je vhodný pro nominální proměnné, kterými jsou zde představované morfologické a jiné charakteristiky příslušných jazyků. Chí kvadrát popisuje rozdíl mezi očekávanou hodnotou buňky v tabulce a její skutečnou získanou hodnotou. Vzorec pro jeho získání je

$$\sum_{i=1}^k \left(\frac{X_i - \mu_i}{\sigma_i} \right)^2$$

kde X_i je pozorovaná hodnota, μ_i a σ_i očekávaná hodnota buňky.

Obecný výpočet pro hodnoty očekávaného výskytu v dané buňce je

$$m_{ij} = \frac{R_i S_j}{N}$$

kde m_{ij} je očekávaná hodnota dané buňky, R součet hodnot v příslušném řádku, S součet hodnot v příslušném sloupci a N součet celé tabulky. Není tedy pravda, že by všechny buňky měly mít stejnou hodnotu, vždy je třeba brát ohled na poměrné zastoupení ve vzorku.

Tvar rozdělení chí kvadrátu se mění podle stupňů volnosti. Musíme proto určit počet stupňů volnosti pro danou tabulku, abychom mohli výslednou hodnotu chí kvadrátu porovnat s hodnotami v matematických tabulkách. Počet stupňů volnosti v kontingenční tabulce se počítá jako součin $(k_1-1) \cdot (k_2-1)$, kde k_1 je počet tříd v první kategorii a k_2 počet tříd v druhé kategorii.[66]

Výsledná hodnota chí kvadrátu při daném počtu stupňů volnosti se následně porovná s tabulkovou hodnotou. Pro hladinu významnosti 0,05 (tzn. pro pravděpodobnost, že dané rozdělení je náhodné, je menší než 5%) by tato hodnota měla dosáhnout alespoň 95.

3.2.3 Yuleův asociační koeficient Q

Pro zjištění, zda jsou dané charakteristiky asociačně závislé, se používá výpočet Yuleova asociačního koeficientu. Asociace je oboustranná závislost mezi alternativními náhodnými veličinami. Pokud hodnoty jedné veličiny ovlivňují hodnoty druhé, jsou tyto dvě veličiny asociačně závislé. Pokud jsou však hodnoty těchto dvou veličin náhodné, jsou asociačně nezávislé. Výpočet koeficientu asociace je možný pouze u dichotomických hodnot, které se navzájem vylučují.

Asociační tabulka vypadá následovně:

	C1	C2	Σ
R1	A	B	R1
R2	C	D	R2
Σ	C1	C2	n

kde A, B, C, D jsou námi získané hodnoty. Výpočet Yuleova koeficientu se pak řídí vzorcem

$$Q = \frac{ad-bc}{ad+bc}$$

Tento koeficient může nabývat hodnot v intervalu $\{-1;+1\}$, kde hodnoty blíží se -1 znamenají úplnou negativní asociaci a hodnoty blíží se $+1$ úplnou pozitivní asociaci.[34]

Protože je však tento koeficient možno použít pouze u kontingenčních tabulek 2×2 , zavádím ještě výpočet kontingenčního koeficientu CC pro kontingenční tabulky většího rozsahu.

3.2.4 Kontingenční koeficient CC

Kontingenční koeficient CC je zvláštním případem výpočtu korelace pro tabulky větší než 2×2 , kterých bude v našem porovnávání většina. Je odvozen od výpočtu chí kvadrátu následujícím způsobem

$$CC = \sqrt{\chi^2 / (\chi^2 + N)}$$

Tento koeficient nabývá hodnot v intervalu $\{0;1\}$, kde hodnota blíží se 0 znamená nulovou závislost a hodnota blíží se jedné silnou závislost. Jediným problémem je, že maximum dosažené hodnoty kontingence se mění podle velikosti tabulky. Pro tabulku 2×2 je maximum 0,707, pro tabulku 3×3 už 0,87, což činí jednotlivé tabulky neporovnatelnými mezi sebou. To však v našem případě nevádí, protože každá kontingenční tabulka zachycuje jinou závislost.

3.3 Komparace

3.3.1 Základní slovosled a typ příbuzenské terminologie

Prvním z realizovaných testů byla komparace základního slovosledu a typů příbuzenské terminologie. Pokud jazyk svým genealogickým stromem vykazoval více vlastností charakteristických pro různé typy, byl počítán do obou (např. arapaho mezi irokézský i havajský typ).

V celém vzorku se vyskytly pouze dva slovosledné typy, u některých jazyků nebylo možné typ slovosledu zjistit, případně žádný z typů nepřevládá. Proto byly zavedeny tři komparační kategorie, vyskytující se slovosledy SVO a SOV a kategorie reziduální, tedy pro nepřevládající či nezjištěný slovosled. Konečné rozvrstvení závislosti viz Tab. 4.

	<i>eskymácký</i>	<i>havajský</i>	<i>súdánský</i>	<i>irokézský</i>	<i>crowský</i>	<i>omažský</i>
<i>SVO</i>	7	2	2	1	0	1
<i>SOV</i>	4	2	7	2	0	3
<i>nezjištěn /nepřevládá</i>	1	2	0	2	1	0

Tab. 4 Komparace základního slovosledu a typu příbuzenské terminologie

Po provedení testu chí kvadrát jsme získali hodnotu 16,4 při deseti stupních volnosti (přičemž požadovaná hodnota při daném počtu stupňů volnosti je 18,31), takže se relativně přiblížil významnému rozdělení, což představuje hladinu významnosti $p = 0,129$. Tento výsledek sice nedosáhl hladiny významnosti 0,05, ale relativně – vzhledem k velikosti vzorku a zastoupení jednotlivých typů – se k ní přiblížil. To potvrzuje i hodnota kontingenčního koeficientu, $CC = 0,55$, která potvrzuje jistou závislost těchto dvou parametrů.

Tato závislost by mohla dosáhnout významnosti korelace při dalším testování s větším vzorkem s opravdu rovnoměrným zastoupením všech typů slovosledu i příbuzenské terminologie. Asi nejpatrnější – s ohledem na počet jazyků ve vzorku a přiřazení k jednotlivým typům slovosledu – se zdá být tendence tíhnutí jazyků súdánského typu příbuzenské terminologie k SOV slovosledu.

3.3.2 Typ příbuzenské terminologie a převažující morfologická operace

Šest typů příbuzenské terminologie bylo vytvořeno na základě lexikálního hlediska – zda jsou křížoví a paralelní bratrance odlišováni a zda jsou termíny pro rodiče a jejich sourozence diferencovány. Tento test se snažil zjistit, zda tomuto rozlišování odpovídá i určitý morfologický proces.

Stejně jako v předchozím testu, i zde, pokud některý z jazyků vzorku vykazoval více než jednu převažující charakteristiku, byl počítán k více typům zároveň – proto je v tabulce celkem 51 položek, protože některé jazyky vykazují jak více typů příbuzenské terminologie, tak více morfologických procesů. Výsledné rozložení viz Tab. 5.

	<i>čistě značkové</i>	<i>derivace</i>	<i>afixace</i>	<i>kompozice</i>	<i>reduplikace</i>
<i>eskymácký</i>	1	5	8	4	0
<i>havajský</i>	1	2	3	0	0
<i>súdánský</i>	0	3	3	6	2
<i>irokézský</i>	0	1	4	0	1
<i>crowský</i>	0	0	1	0	0
<i>omažský</i>	0	0	1	3	2

Tab. 5 Komparace typu příbuzenské terminologie a převažujících morfologických operací

Při propočtu příslušných statistických testů dostaneme hodnotu chí kvadrátu 23,1 při dvaceti stupních volnosti (požadovaná hodnota je 31,41), hladinu významnosti $p = 0,135$ a kongenční koeficient $CC = 0,55$.

Tento výsledek je o něco horší než v předchozím testu, avšak stále ještě nepřekračuje 15 % hranici významnosti, což znamená, že při dostatečně velkém vzorku by se tato slabá závislost mohla s jistou pravděpodobností potvrdit.

Asi nejvýrazněji opět působí tendence jazyků súdánského typu k morfologickému procesu kompozice. Tento jev by se dal vysvětlit tím, že pokud je pro súdánské jazyky charakteristická skutečnost, že každý příbuzný musí mít vlastní, specifický termín, pak je pro jazyk nejjednodušší tvořit tyto termíny vzájemným skládáním charakterizujících částí. Viz např. perština a její tvorbu termínů pro bratrance a sestřenice – kompozicí příslušného termínu pro rodičova sourozence + termínu pro syna či dceru.

Druhou nejvýraznější tendencí by pak byla asociace jazyků irokézského příbuzenského typu a procesu afixace. Tento jev bych vysvětlila faktem, že jazyky irokézské příbuzenské terminologie byly popsány na základě severoamerických indiánských jazyků, které jsou velmi často aglutinační, a tedy afixující. Samozřejmě, že se irokézská příbuzenská terminologie objevila i v jiných částech světa, tato tendence však zůstala patrná.

3.3.3 Základní slovosled a typ systému příbuzenství

Dalším srovnáním byla komparace typů základního slovosledu a typů příbuzenského systému. Stejně jako v předchozích kapitolách, i zde mohl být jeden jazyk zastoupen vícekrát, pokud vykazoval příslušnost k více typům zároveň. U slovosledu jsou opět pouze tři kategorie, SVO, SOV a reziduální typ. Pro zde představovanou statistiku je toto dělení naprosto dostačující, v případě dalšího výzkumu v tomto směru by však bylo třeba najít jazyky všech typů základního slovosledu a zahrnout je do výpočtů. Celkové rozložení viz Tab. 6.

	<i>unilineární matrilinéární</i>	<i>unilineární patrilinéární</i>	<i>unilineární duální</i>	<i>kognátský bilaterální</i>
<i>SVO</i>	1	3	0	9
<i>SOV</i>	0	7	0	7
<i>nezjištěn /nepřevládá</i>	1	0	1	2

Tab. 6 Komparace základního slovosledu a typu příbuzenského systému

Hodnoty chí kvadrátu (13,3 při šesti stupních volnosti) a hladiny významnosti ($p = 0,06$) jsou velmi blízko požadovaným hodnotám statistické významnosti (χ^2 má při šesti stupních volnosti požadovanou hodnotu 12,59, kterou tento výsledek dokonce přesáhl, a hladina významnosti by měla být menší než 0,05). Tuto zdánlivou silnou korelaci však mírně narušuje hodnota kontingenčního koeficientu, $CC = 0,547$, která se svou hodnotou podobá předcházejícím experimentům. To znamená, že rozvrstvení této tabulky je sice velmi nezvyklé, ale při daných stupních volnosti by hodnota kontingenčního koeficientu musela být alespoň o desítku vyšší, abychom mohli mluvit o jisté nalezené korelaci.

Podle prvních testů bychom v tomto případě mohli usuzovat na nalezenou jistou korelaci, avšak po korektuře testem kontingence by bylo nutné rozšířit vzorek a testovat znovu, abychom zdánlivou korelaci mohli potvrdit.

3.3.4 Převládající morfologický proces a typ příbuzenského systému

Po nezdařeném pokusu o nalezení korelace v předchozí kapitole jsem se ještě pokusila o porovnání typu příbuzenského systému a převládajícího morfologického procesu. Zdálo se, že tato tabulka by mohla být signifikantní, protože obsahovala více položek než předcházejících. Je to dáno příslušností jednoho jazyka k více morfologickým typům. Celkové rozložení viz Tab. 7.

	<i>čistě značkový</i>	<i>derivace</i>	<i>afixace</i>	<i>kompozice</i>	<i>reduplikace</i>
<i>unilineární matrilinéární</i>	0	0	2	0	0
<i>unilineární patrilinéární</i>	0	2	4	6	4
<i>unilineární duální</i>	0	1	0	0	1
<i>kognátský bilaterální</i>	1	5	9	8	0

Tab. 7 Komparace převládajících morfologických procesů a typů příbuzenských systémů

Ačkoli tato tabulka vypadala nadějněji než předchozí, statistika neukázala nijak výraznou odlišnost. Chí kvadrát dosáhl hodnoty 15,8 při dvanácti stupních volnosti (požadovaná hodnota 21,03) a hladina významnosti poklesla na 0,081. Obdobně se projevil kontingenční koeficient, který se zastavil hodnotě $CC = 0,51$. I přes tyto hodnoty patří tato statistika k těm významnějším z celého experimentu. Nejsilněji se projevila tendence matrilinéárních systémů k afixaci a kognátských bilaterálních k afixaci a kompozici.

Bylo by třeba potvrdit tuto slabou korelaci větším a rovnoměrnějším vzorkem, který by obsahoval více unilineárních systémů. Nicméně bych tuto souvislost zcela nezavrhovala.

3.3.5 Tvorba termínů pro prarodiče a prapotomky a odlišování starších/mladších sourozenců

Mnohem slibněji se jevila možnost zkoumat procesy uvnitř genealogického stromu. V průběhu popisu jednotlivých jazyků se projevilo několik zajímavých postupů, které jsem chtěla zkusit porovnat. Patří mezi ně i tvorba termínů pro prarodiče a prapotomky – v některých jazycích byly nápadně podobné, často tvořené stejným procesem, nebo dokonce homonymní. Vyjadřuje se tím pak vzdálenost přes jednu generaci, případně pouze vzdálenost. Druhý parametr vstupující do této hledané korelace – zda mužský mluvčí terminologicky odlišuje svou mladší a starší sestru – jsem si vypůjčila přímo od Murdocka [46], který jej považuje za signifikantní.

Problémem tohoto srovnání byla nedostatečná velikost vzorku, protože mnohé, hlavně domorodé jazyky uvádí pouze základní strom a vzdálenější příbuzné nezohledňují. Proto je ve výčtu pouze 22 položek. Kompletní rozložení viz Tab. 8.

	<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího stejné</i>	<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího různé</i>
<i>termíny pro prarodiče a prapotomky stejné, nebo utvořené stejným procesem</i>	6	4
<i>termíny pro prarodiče a prapotomky různé</i>	6	6

Tab. 8 Komparace tvorby termínů pro prarodiče a prapotomky a odlišování termínů pro mladší a starší sestru z pohledu mužského mluvčího

Jak je již patrné z rozložení hodnot v tabulce, tyto dva parametry nevykazují žádnou očividnou spojitost, což potvrzují i číselné hodnoty – chí kvadrát 0,22 při jednom stupni volnosti (požadovaná hodnota minimálně 3,48), hladina významnosti $p = 0,69$. Kontingenční koeficient, $CC = 0,09$, se významně blíží nule, to znamená, že dané dva parametry mají téměř nulovou kontingenci. Protože se jedná o kontingenční tabulku 2x2, bylo možné ověřit asociaci zúčastněných parametrů pomocí Yuleova asociačního koeficientu. Dosažená hodnota činila $Q = 0,2$, tzn. nepotvrdila se asociace těchto dvou parametrů.

I přes zdánlivou možnou spojitost se nepodařilo prokázat souvislost mezi tvorbou termínů pro prarodiče a prapotomky a existencí separátních termínů pro starší a mladší sestru mužského ega.

3.3.6 Tvorba termínů pro prarodiče a prapatomky a převládající morfologický proces

Další provedenou komparací byla možná spojitost mezi převládajícím morfologickým procesem a tvorbou termínů pro prarodiče a prapatomky. Již v průběhu popisu jednotlivých jazyků, jak již bylo zmíněno, byly tyto dvě generace nezřídka terminologicky propojeny.

Do tohoto srovnávání se opět dostalo více prvků, než je jazyků ve vzorku, protože jeden jazyk patří až ke třem morfologickým typům. Výsledné rozvrstvení viz Tab. 9.

	<i>termíny pro prarodiče a prapatomky stejné, nebo utvořené stejným procesem</i>	<i>termíny pro prarodiče a prapatomky různé</i>
<i>čistě značkový</i>	0	1
<i>derivace</i>	6	2
<i>afixace</i>	6	6
<i>kompozice</i>	3	5
<i>reduplikace</i>	2	2

Tab. 9 Komparace tvorby termínů pro prarodiče a prapatomky a převládajících morfologických procesů

Výpočtem statistických testů dojdeme k následujícím hodnotám: chí kvadrát 3,47 při čtyřech stupních volnosti (minimální požadovaná hodnota 9,49), hladina významnosti $p = 0,491$ a kontingenční koeficient $CC = 0,30$. Již z pohledu na dosažené hodnoty je zřejmé, že tato korelace nemá velký statistický význam, a že tedy není nutné se jí dále zabývat.

Dosažený výsledek je mírně překvapující – převládající morfologický typ nemá v daném jazyce žádný významný vliv na tvorbu termínů pro prarodiče a prapatomky. Snad je to dáno možností existence více morfologických procesů v jednom jazyce a také opět velikostí vzorku, neboť u mnoha jazyků nejsou tyto generace v uvedené terminologii vůbec zmiňovány a není příliš zřejmé, zda vůbec neexistují, nebo zda nebyly relevantní pro autory daných terminologických pojednání.

I přes negativní výsledky bych se konkrétně k této asociaci ráda vrátila a ověřila ji na statisticky větším vzorku.

3.3.7 Odlišování starší/mladší sestry z pohledu mužského mluvčího a závislost termínů pro sestru ega a sestru partnera ega

Další porovnávanou dvojicí parametrů bylo odlišování starší a mladší sestry z pohledu mužského mluvčího a vzájemná morfologicky viditelná závislost termínů pro sestru ega a sestru partnera ega. Obdobně jako u předchozích parametrů, i druhý zde představený byl zachycen v průběhu popisu jednotlivých jazyků jako pozoruhodný. Často byl termín pro sestru partnera či partnerky ega odvozen od termínu pro vlastní sestru ega, ať už kompozicí, afixací nebo zjevnou derivací. Proto jsem chtěla zjistit, zda tato závislost nějak souvisí s existencí dvou různých termínů pro mladší a starší sestru mužského ega. Výsledky této komparace zobrazuje Tab. 10.

	<i>termín pro sestru ega a pro sestru partnera ega stejný, nebo odvozen jeden od druhého</i>	<i>termín pro sestru ega a sestru partnera ega různý</i>
<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího stejné</i>	3	7
<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího různé</i>	3	7

Tab. 10 Komparace odlišování starší/mladší sestry z pohledu mužského mluvčího a vzájemné závislosti termínů pro sestru ega a sestru partnera ega

Již na první pohled je bohužel patrné, že se nijak neprojeví korelace mezi těmito dvěma parametry. Tento fakt potvrzují i číselné hodnoty – chí kvadrát $0,00$ při jednom stupni volnosti (požadováno $3,84$), hladina významnosti $1,00$, kontingenční koeficient $CC = 0$ a Yuleův asociační koeficient $Q = 0$. Ze všech porovnávaných dvojic se tato jeví jako nejméně závislá, asociace těchto dvou parametrů jako zcela irelevantní.

Ačkoli se při popisu jazyků mohlo zdát, že dané parametry vykazují určitou spojitost, statistické testy ji zcela rozhodně vyvrátily. Absolutně nemá smysl se touto dvojicí parametrů nadále zabývat.

3.3.8 Typ příbuzenského systému a odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat

Velmi často jsme se u popisu jednotlivých jazyků setkali se skutečností, že zatímco generace ega a starší jsou terminologicky bohaté, mladší generace jsou doslova „odbývány“ jediným, homonymním termínem bez rozlišení rodu i příslušnosti k větvi. Zajímalo mě, zda tento jev nějak souvisí s typem systému. Představená komparace bohužel narážela na mnoho překážek – významně převládající počet kognátských bilaterálních systémů (polovina ze všech představovaných jazyků) a chybějící termíny pro vnoučata u mnoha z genealogických stromů. Nicméně jsem se alespoň pokusila prokázat asociaci těchto dvou parametrů. Výsledek viz Tab. 11.

	<i>u vnoučat a pravnoučat rozlišen rod</i>	<i>u vnoučat a pravnoučat nerozlišen rod</i>
<i>unilineární matrilineární</i>	0	1
<i>unilineární patrilineární</i>	5	2
<i>unilineární duální</i>	0	1
<i>kognátský bilaterální</i>	7	8

Tab. 11 Komparace typů příbuzenských systémů a odlišování rodu u termínů pro vnoučata a pravnoučata

Statistika ukázala tyto směrodatné hodnoty – chí kvadrát 3,35 při třech stupních volnosti (požadovaná hodnota pro $p = 0,05$ je alespoň 7,82), hladina významnosti potom $p = 0,371$ a koeficient kontingence $CC = 0,34$. Tato statistika se sice jeví relativně slabě, avšak v porovnání s předchozími komparacemi nevypadá zdaleka tak beznadějně.

Asociaci typu příbuzenského systému a odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat se sice nepodařilo prokázat, avšak získané statistické hodnoty ještě nejsou natolik nízké, aby nemělo význam pokračovat ve zkoumání tohoto jevu. Opět by bylo nutné zajistit rovnoměrné rozložení jednotlivých typů systémů, což však rozhodně není triviální úkol.

3.3.9 Odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat a odlišování starší/mladší sestry z pohledu mužského mluvčího

Jak již bylo zmíněno při předcházejících testech, často dochází k terminologickému splývání u mladších generací. Zajímalo mě, zda je tato homonymie ovlivňována přítomností dvou různých termínů pro sestru ve vlastní generaci ega. Zcela objektivně by mohla přítomnost této difference předznamenávat rozlišování rodu u vnoučat a dalších nižších generací. Výsledek srovnání ukazuje Tab. 12.

	<i>u vnoučat a pravnoučat rozlišen rod</i>	<i>u vnoučat a pravnoučat nerozlišen rod</i>
<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího stejné</i>	7	5
<i>termíny pro starší a mladší sestru z pohledu mužského mluvčího různé</i>	6	6

Tab. 12 Komparace odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat a odlišování starší/mladší sestry z pohledu mužského mluvčího

Bohužel, ani u této komparace se nepodařilo prokázat jakoukoli souvislost. Je to patrné již na první pohled, potvrzují ji však i hodnoty statistických testů – chí kvadrát $0,168$ při jednom stupni volnosti (požadováno $3,84$), hladina významnosti $p = 0,682$, koeficient kontingence $0,083$ a Yuleův asociační koeficient $Q = 0,16$. Je zřejmé, že tato dvojice parametrů nemá žádnou vzájemnou souvislost.

Odlišování rodu u vnoučat a mladších generací nijak nekoreluje s odlišováním starší a mladší sestry z pohledu mužského mluvčího. Tato dvojice charakteristik již zajisté nebude nadále zkoumána.

3.3.10 Odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat a typ příbuzenské terminologie

Poslední zkoumanou závislostí bylo odlišování rodu u vnoučat a dalších mladších generací a typ příbuzenské terminologie. Kde jinde by se měla projevit důležitost mladších generací pro danou společnost, než právě v příbuzenské terminologii? Podstatné ovšem je, že šest typů terminologie, na kterých stojí tato práce, bylo vyděleno na základě diferenciacce příbuzných ve vlastní generaci ega a v generaci rodičů ega. Mladší generace nebyly do této příbuzenské terminologie zahrnuty jako relevantní. Proto je zajímavé, zda se vliv této typologie projeví i v terminologii mladších generací. Výsledné rozložení viz Tab. 13.

	<i>u vnoučat a pravnoučat rozlišen rod</i>	<i>u vnoučat a pravnoučat nerozlišen rod</i>
<i>eskymácký</i>	6	7
<i>havajský</i>	2	4
<i>súdánský</i>	6	1
<i>irokézský</i>	1	3
<i>crowský</i>	0	1
<i>omažský</i>	1	2

Tab. 13 Komparace odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat a typu příbuzenské terminologie

Na první pohled vypadá tato tabulka celkem indiferentně. Bylo tedy potřeba statistických hodnot, aby se projevila její případná významnost. Dosažené číselné hodnoty jsou následující – chí kvadrát 6,55 při pěti stupních volnosti (požadováno 11,07), hladina významnosti $p = 0,262$ a kontingenční koeficient $CC = 0,40$. Vzhledem k předchozím výsledkům je možné zde konstatovat alespoň velmi slabou pozitivní závislost, bylo by však opět nutné opakovat tuto statistiku na podstatně větším vzorku dat.

Odlišování rodu u vnoučat a pravnoučat s typem příbuzenské terminologie vykazují velmi slabou korelaci, ovšem vzhledem k představeným komparacím ne úplně zanedbatelnou. Tato komparace by mohla být potvrzena na větším vzorku.

3.4 Shrnutí

V Tab. 14 si můžeme souhrnně prohlédnout všechny dosažené statistické výsledky.

	<i>vypočítaný reálný chí kvadrát⁴¹</i>	<i>minimální požadovaný chí kvadrát</i>	<i>hladina významnosti</i>	<i>kontingenční koeficient CC</i>	<i>Yuleův asociační koeficient Q (pouze u tabulek 2x2)</i>	<i>přijatelnost dané komparace pro další výzkum</i>
<i>slovosled/ typ terminologie</i>	16,4 (10)	18,31	0,129	0,55	-	ano
<i>typ terminologie/ morfologický proces</i>	23,1 (20)	31,41	0,135	0,55	-	ano
<i>slovosled/ typ systému</i>	13,3 (6)	12,59	0,06	0,547	-	ano
<i>morfologický proces/ typ systému</i>	15,8 (12)	21,03	0,081	0,51	-	ano
<i>termíny pro prarodiče a prapotomky/ odlišení st. + ml. sestry</i>	0,22 (1)	3,84	0,69	0,09	0,2	ne
<i>termíny pro prarodiče a prapotomky/ morfologický proces</i>	3,47 (4)	9,49	0,491	0,30	-	ne
<i>odlišení st. + ml. sestry/ termíny pro sestru a švagrovou</i>	0 (1)	3,84	1,0	0,00	0	ne
<i>typ systému/ rod u vnoučat</i>	3,35 (3)	7,82	0,371	0,34	-	ano
<i>rod u vnoučat/ odlišení st. + ml. sestry</i>	0,168 (1)	3,84	0,682	0,083	0,16	ne
<i>rod u vnoučat/ typ terminologie</i>	6,55 (5)	11,07	0,262	0,40	-	ano

Tab. 14 Výsledky dosažené v předchozích komparacích

⁴¹ V závorce za hodnotou je uváděn počet stupňů volnosti

Z deseti zkoumaných dvojic charakteristik se šest ukázalo jako závislých, či alespoň slabě závislých. Ostatní čtyři jsou naprosto nesouvislé a není třeba se jimi nadále zabývat. Tyto komparace představují první pokus o analýzu příbuzenské terminologie v jazycích světa na základě převážně morfologických a lexikálních charakteristik.

I když předložený vzorek třiceti jazyků nebyl příliš reprezentativní, některé z nalezených slabých závislostí by se mohly potvrdit při použití většího a rovnoměrnějšího vzorku alespoň padesáti jazyků. Také statistická metoda by měla být patřičně upravena, aby zohledňovala relativně malý počet jazyků a zastoupení jednotlivých typů v poměru k celkovému počtu ve světě. Zde použitá metoda je platná pro malé soubory nominálních prvků, ale myslím, že by bylo třeba ji zdokonalit, případně použít další směrodatné koeficienty, aby byly jednotlivé výsledky porovnatelné mezi sebou.

Závěr

Tato diplomová práce představila třicet příbuzenských terminologií různých jazyků světa. Na základě teoretického úvodu byl každý z jazyků popsán samostatně, jeho příbuzenská terminologie zobrazena v genealogickém stromu nebo excelové tabulce. Snažila jsem se přiřadit každý jazyk k jednomu z typů příbuzenského systému a terminologie. Nicméně často byla použita typologie nevhodná, ani zdaleka neodpovídala charakteru dané příbuzenské terminologie. I z tohoto důvodu by bylo třeba založit typologii novou, nevycházející z existence či neexistence jednotlivých termínů, ale z jejich vzájemné provázanosti lexikální a morfologické.

Z této příčiny byl ve třetí kapitole učiněn pokus o nalezení korelací mezi dosavadní příbuzenskou typologií terminologií a systémů a lexikálními a morfologickými vlastnostmi jednotlivých terminologií konkrétních jazyků. I když žádná ze zkoumaných deseti korelací nedosáhla hladiny statistické významnosti rovné nebo menší 0,05, některé se k ní znatelně přiblížily. Tyto asociace by bylo třeba prověřit větším vzorkem a případně je použít jako základ dalších srovnávání.

Přesto si myslím, že typologie příbuzenských terminologií na základě jejich lexikálních a morfologických vlastností není nerealizovatelná, zároveň poskytuje jedinečný prostor hraničnímu oboru etnolingvistiky.

Seznam literatury

- [1] Aaby, Peter S., 1970. *The Criterion of Polarity*. American Anthropologist, New Series, Vol. 72, No. 2 (Apr., 1970), pp. 349–351.
- [2] Akiba, Takashi, 1957. *A Study on Korean Folkways*. Folklore Studies, Vol. 16 (1957), pp. i-106.
- [3] Aulestia, Gorika, 1992. *Basque-English, English-Basque Dictionary*. Reno: University of Nevada Press.
- [4] Benedict, Paul K., 1942. *Tibetan and Chinese Kinship Terms*. Harvard Journal of Asiatic Studies, Vol. 6, No. 3/4 (Feb., 1942), pp. 313–337.
- [5] Bhanu B. Niraula, S. Philip Morgan, 1996. *Marriage Formation, Post-Marital Contact with Natal Kin and Autonomy of Women: Evidence from Two Nepali Settings*. Population Studies, Vol. 50, No. 1 (Mar., 1996), pp. 35–50.
- [6] Blunden, Caroline, Elvin, Mark, 1997. *Svět Číny*. Praha: Knižní klub.
- [7] Boas, Franz, 1911. *Handbook of American Indian Languages*. Washington: Government Printing Office.
- [8] Bryant, Rebecca, 2002. *The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus*. The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 8, No. 3 (Sep., 2002), pp. 509–530.
- [9] Campbell, Lyle, Kaufman, Terrence, Smith-Stark, Thomas C., 1986. *Meso-America as a Linguistic Area*. Language, Vol. 62, No. 3 (Sep., 1986), pp. 530–570.
- [10] Capell, Arthur, 1962. *Oceanic Linguistics Today*. Current Anthropology, Vol. 3, No. 4 (Oct., 1962), pp. 371–428.
- [11] Comrie, Bernard, Matthews, Stephen, Polinsky, Maria, 2007. *Atlas jazyků*. Praha: Metafora.
- [12] Copans, Jean, 2002. *Základy antropologie a etnologie*. Praha: Portál.
- [13] Dubovská, Zorica, 1974. *Úvod do javánštiny*. Praha: Academia.
- [14] Edelman, Džoj Josifovna, 1983. *The Dardic and Nuristani Languages*. Moscow: Nauka.
- [15] Edmonson, Munro S., 1957. *Kinship Terms and Kinship Concepts*. American Anthropologist, New Series, Vol. 59, No. 3 (Jun., 1957), pp. 393–433.
- [16] Eggan, Fred (ed.), 1970. *Social Anthropology of North American Tribes*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- [17] Emeneau, M. B., 1953. *Dravidian Kinship Terms*. Language, Vol. 29, No. 3 (Jul. – Sep., 1953), pp. 339–353.
- [18] Ferraro, Gary, 1992. *Cultural Anthropology: An Applied Perspective*. West Publishing Company.
- [19] Foley, William, 1997. *Kinship*. In: *Anthropological Linguistics (Language in Society S.)*. Oxford: Blackwell Publishers.
- [20] Fricke, Tom, Teachman, Jay D., 1993. *Writing the Names: Marriage Style, Living Arrangements, and First Birth Interval in a Nepali Society*. Demography, Vol. 30, No. 2 (May, 1993), pp. 175–188.
- [21] Goodenough, Ward, 1955. *A Problem in Malayo-Polynesian Social Organization*. American Anthropologist 57: 71–83.
- [22] Green, M.M., 1964. *Igbo village affairs*. New York: Praeger.
- [23] Harris, Marvin, 1991. *Cultural Anthropology: Third Edition*. Harper Collins Publishers.

- [24] Haspelmath, M., Dryer, M., Comrie, B., Gil, D., 2005. *The World Atlas of Language Structures*. Oxford University Press.
- [25] Heider, Karl, 1996. *The Grand Valley Dani: Peaceful Warriors*. 3rd Edition. Holt, Rhinehart, and Winston.
- [26] Hlavatá, Lucie, Slavická, Binh, 2003. *Praktická vietnamština*. Praha: Fortuna.
- [27] Holy, Ladislav, 1996. *Anthropological Perspectives on Kinship*. London: Pluto Press.
- [28] Hristova, Radka, 2001. *Gramatické prostředky vyjadřování jazykové etikety v tureckém jazyce*. Praha: Karolinum.
- [29] Karlgren, Bernhard, 1974. *Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese*. New York: Dover Publications.
- [30] Karlík, Petr, Nekula, Marek, Pleskalová, Jana (eds.), 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN.
- [31] Keeler, Ward, 1984. *Javanese: a cultural approach*. Athens: Ohio University Center for International Studies.
- [32] Klégr, Aleš, Zima, Petr a kol., 1989. *Světém jazyků*. Praha: Albatros.
- [33] Kwang-kyu, Lee, 1997. *Korean family and kinship*. Seoul: Jipmoondang Publishing Company.
- [34] Lakshmanamurti, M., 1945. *Coefficient of Association between two attributes in statistics*. Guntur: Andhra University.
- [35] Lee, Richard, 2002. *The Dobe Ju/, Hoansi*. 3rd Edition. Wadsworth Thompson Learning.
- [36] Lévi-Strauss, Claude, 1958. *Antropologie structurale*. Paris: Plon.
- [37] Lizot, Jacques, 1971. *Remarques Sur Le Vocabulaire de Parente Yanomami*. L'Homme 11:25–38.
- [38] Luong Van Hy, 1984. "Brother" and "Uncle": *An Analysis of Rules, Structural Contradictions, and Meaning in Vietnamese Kinship*. *American Anthropologist*, New Series, Vol. 86, No. 2 (Jun., 1984), pp. 290–315.
- [39] Luong Van Hy, 1989. *Vietnamese Kinship: Structural Principles and the Socialist Transformation in Northern Vietnam*. *The Journal of Asian Studies*, Vol. 48, No. 4 (Nov., 1989), pp. 741–756.
- [40] Mace, John, 1973. *Modern Persian*. New York: The English Universities Press.
- [41] Mace, John, 2003. *Persian grammar*. Suffolk: St Edmundsbury Press.
- [42] Mahapatra, Sitakant, 1986. *Modernization and Ritual. Identity and Change in Santal Society*. Calcutta: Oxford University Press.
- [43] Matthews, David, 1998. *Course in Nepali*. Curzon.
- [44] Michelson, Truman, 1934. *Some Arapaho Kinship Terms and Social Usages*. *American Anthropologist*, New Series, Vol. 36, No. 1 (Jan. – Mar., 1934), pp. 137–139.
- [45] Muller, Siegfried H., 1964. *The World's Living Languages. Basic Facts of Their Structure, Kinship, Location and Number of Speakers*. New York: Frederick Ungar Publishing.
- [46] Murdock, George Peter, 1965. *Social structure*. New York: The Free Press.
- [47] Murphy, Robert F., 2006. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Slon.
- [48] Nakane, Chie, 1974. *Cultural Anthropology in Japan*. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 3 (1974), pp. 57–72.
- [49] Needham, Rodney, 1974. *Remarks and Inventions. Skeptical essays about kinship*. London: Tavistock Publications.
- [50] Norbeck, Edward, Befu, Harumi, 1958. *Informal Fictive Kinship in Japan*. *American Anthropologist*, New Series, Vol. 60, No. 1, Part 1 (Feb., 1958), pp. 102–117.

- [51] Okada, Yuzuru, 1952. *Kinship Organization in Japan*. Journal of Educational Sociology, Vol. 26, No. 1 (Sep., 1952), pp. 27–31.
- [52] Parkes, Peter, 2003. *Fostering Fealty: A Comparative Analysis of Tributary Allegiances of Adoptive Kinship*. Comparative Studies in Society and History, Vol. 45, No. 4 (Oct., 2003), pp. 741–782.
- [53] Parkin, R. J., 1985. *Munda Kinship Terminologies*. Man, New Series, Vol. 20, No. 4 (Dec., 1985), pp. 705–721.
- [54] Parpola, Asko, Tenhunen, Sirpa (eds.), 1998. *Changing Patterns of Family and Kinship in South Asia*. Helsinki.
- [55] Patrick, Jon David, 2001. *A Student Grammar of Euskara*. München: Lincom Europa.
- [56] Peletz, Michael G., 1995. *Kinship Studies in Late Twentieth-Century Anthropology*. Annual Review of Anthropology, Vol. 24 (1995), pp. 343–372.
- [57] Peterka, Josef, 2006. *Cesta k rodinným kořenům. Praktická příručka občanské genealogie*. Praha: Libri.
- [58] Ramsey, S. Robert, 1987. *The Languages of China*. Princeton: Princeton University Press.
- [59] Rivers, W. H. R., 1968. *Kinship and Social Organization*. New York: Humanities Press.
- [60] Shimizu, Akitoshi, 1991. *On the Notion of Kinship*. Man, New Series, Vol. 26, No. 3 (Sep., 1991), pp. 377–403.
- [61] Schweizer, Thomas, 1988. *Detecting Positions in Networks: A Formal Analysis of Loose Social Structure in Rural Java*. American Anthropologist, New Series, Vol. 90, No. 4 (Dec., 1988), pp. 944–951.
- [62] Strnad, Jaroslav et al. (eds.), 1998. *Hindsko-český slovník*. Praha: Dar Ibn Rushd.
- [63] Turner, Ralph Lilley, 1973. *A Comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. London: Oxford University Press.
- [64] Vacek, Jaroslav, Luvsandordž, Dž., Luvsandžav, Čoj., 1979. *Učebnice mongolštiny*. Praha: SPN.
- [65] Viaut, Alain, Cheval, Jean-Jacques, 1996. *Langues d'Aquitaine: dynamiques institutionnelles et patrimoine*. Talence: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- [66] Volín, Jan, 2007. *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*. Praha: Epoque.
- [67] Wali, Kashi, Koul, Omhar N., 1997. *Kashmiri. A cognitive-descriptive grammar*. London and New York: Routledge.
- [68] Wallace, Anthony F. C., 1970. *A Relational Analysis of American Kinship Terminology*. American Anthropologist, New Series, Vol. 72, No. 4 (Aug., 1970), pp. 841–845.
- [69] Yuen Ren Chao, 1976. *Aspects of Chinese Sociolinguistics*. Stanford: Stanford University Press.

Elektronické zdroje:

- [I] *Ethnologue – Languages of the World* <<http://www.ethnologue.com>> [cit. 29.10.2008]
- [II] O'Neill, Denis: *Kinship. An Introduction to Descent Systems and Family Organization*. <<http://anthro.palomar.edu/kinship>> [cit. 3.12.2008]
- [III] *Kinship terms* <<http://www.mnsu.edu/emuseum/cultural/kinship/terms.html>> [cit. 15.10.2008]
- [IV] *Kinship: The Biological Network*. <<http://www.usd.edu/anth/courses/a110/a110kin.htm>> [cit. 15.10.2008]
- [V] Schwimmer, Brian, 2003. *Kinship and Social Organization*. <<http://www.umanitoba.ca/anthropology/tutor/kinmenu.html>> [cit. 25.2.2009]
- [VI] *A Kwan Family Website*, 2005. <<http://www.kwanfamily.info/familytitles/familytitle.html>> [cit. 2.11.2008]
- [VII] *The Arapaho Project*, 2008. <<http://www.colorado.edu/csilw/newaraproj2.htm>> [cit. 5.3.2009]

Přílohy

- [A] čeština⁴²
- [B] polština⁴³
- [C] francouzština⁴⁴
- [D] baskičtina⁴⁵
- [E] maďarština⁴⁶
- [F] selická romština⁴⁷
- [G] perština⁴⁸
- [H] H¹ – hindština – z pohledu muže⁴⁹
H² – hindština – z pohledu ženy
- [I] nepálština⁵⁰
- [J] kašmírština⁵¹
- [K] santali⁵²
- [L] mongolština⁵³
- [M] čínština⁵⁴
- [N] korejština⁵⁵
- [O] vietnamština⁵⁶
- [P] P¹ – japonština – skromné výrazy⁵⁷
P² – japonština – zdvořilostní výrazy
- [Q] penan⁵⁸
- [R] kodi⁵⁹
- [S] siwang⁶⁰
- [T] KiKongo⁶¹
- [U] arapaho⁶²

⁴² Zdroj: Vlastní zkušenost rodilého mluvčího

⁴³ Zdroj: Konzultace s diakonem Grzegorzem Cebulským z Wroclawi

⁴⁴ Zdroj: Konzultace s Vincentem Rigotem z Paříže

⁴⁵ Zdroj: Konzultace s Prof. PhDr. Bohumilem Zavadilem, CSc. z ÚRS FF UK

⁴⁶ Zdroj: Konzultace s Virág a Tiborem Szentandrásí z Galánty

⁴⁷ Zdroj: Konzultace s Mgr. Víktorem Elšíkem, PhD. z ÚLUG FF UK

⁴⁸ Zdroj: Konzultace s Magdou Kocandovou, průvodkyní a studentkou univerzity v Teheránu

⁴⁹ Zdroj: Konzultace s Mgr. Michaelem Beníškem z UJCA FF UK, jiný font byl užít z důvodu kompatibility s hindskou diakritikou

⁵⁰ Zdroj: [42]

⁵¹ Zdroj: [66], jiný font (Charis SIL) užít z důvodu kompatibility s fonetickým přepisem kašmírštiny do latinky

⁵² Zdroj: [52]

⁵³ Zdroj: Konzultace s rodilou mluvčí Selenge Damingrahou z Ulánbátaru, t.č. studentkou 3.LF UK

⁵⁴ Zdroj: [VI]

⁵⁵ Zdroj: [32]

⁵⁶ Zdroj: konzultace s PhDr. Lucií Hlavatou, PhD. z ÚDLV FF UK

⁵⁷ Zdroj: Konzultace s PhDr. Tomášem Dubědou, PhD. z ÚTRL FF UK

⁵⁸ Zdroj: [47]

⁵⁹ Zdroj: [47]

⁶⁰ Zdroj: [47]

⁶¹ Zdroj: Konzultace s Pedrem Joao Macaxim

⁶² Zdroj: [16]

Poznámky a vysvětlivky k Přílohám

1. Změna značení

Ve všech přílohách ve formě genealogického stromu je značení pohlaví \circ = muž, \blacktriangle = žena. Jedná se o úzus z [12], který jsem jako první použila do dotazníku předkládaného rodilým mluvčím. Liší se tak oproti některým obrázkům uvnitř textu práce, které mají úzus opačný. Zjevně neexistuje jednotné značení, protože se genealogické stromy mohou lišit i v rámci jedné knihy.

2. Legenda k popisu tabulkových příloh (čínština, korejština ad.)⁶³:

M = matka

O = otec

B = bratr

Z = sestra

U = manžel

Ž = manželka

Y = syn

D = dcera

St = starší než relevantní příbuzný v dané generaci (např. bratr starší než Ego, strýc starší než otec apod.)

Ml = mladší než relevantní příbuzný v dané generaci

R = sourozenec (obecně)

P = potomek (obecně)

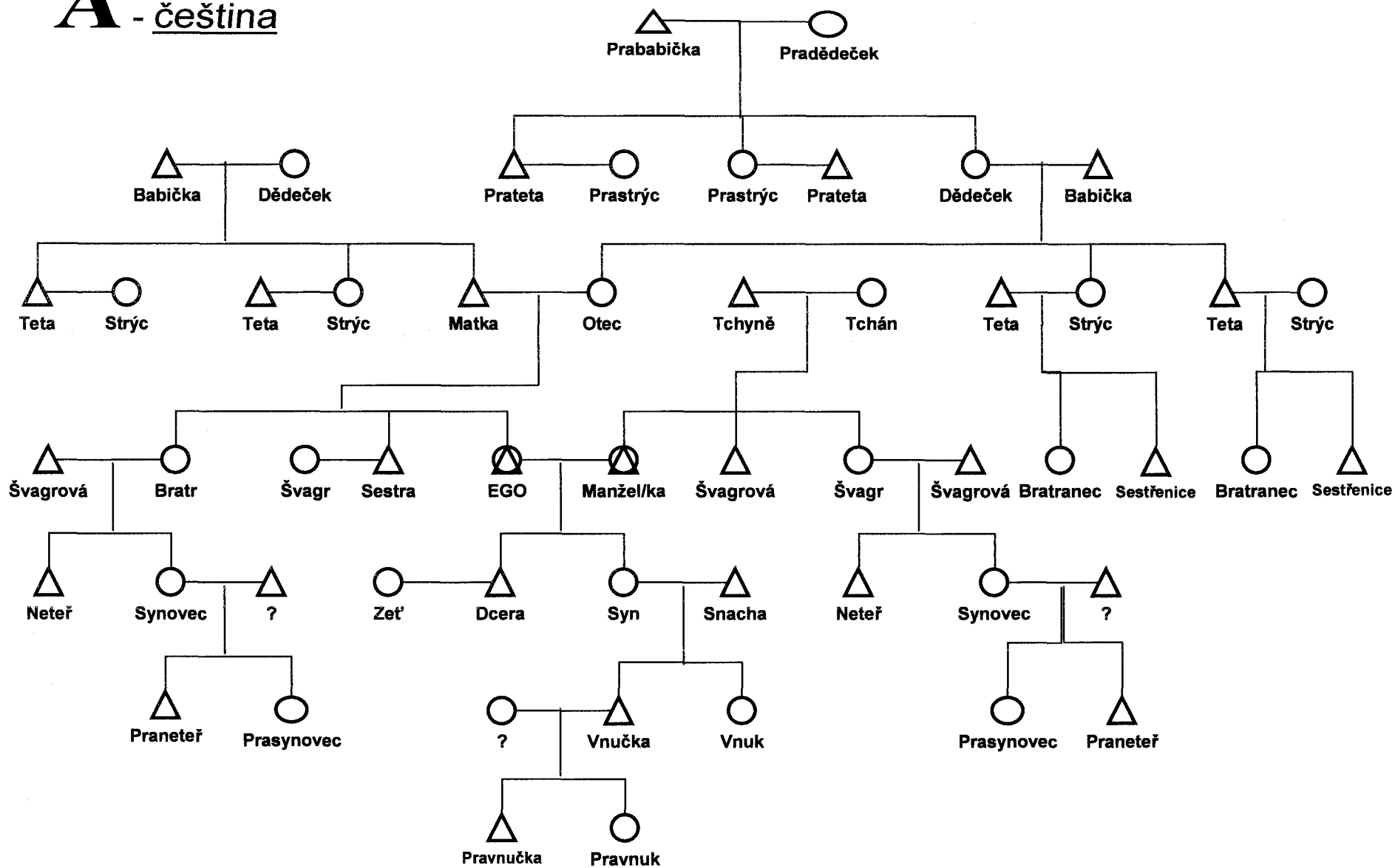
Delší popisy se čtou jako řada přivlastňovacích adjektiv zakončených substantivem. Konkrétní užití např. OOM = „otcova otce matka“ = prababička, PYŽ = „potomkova syna manželka“ = manželka vnuka atd.

3. Fonetické přepisy

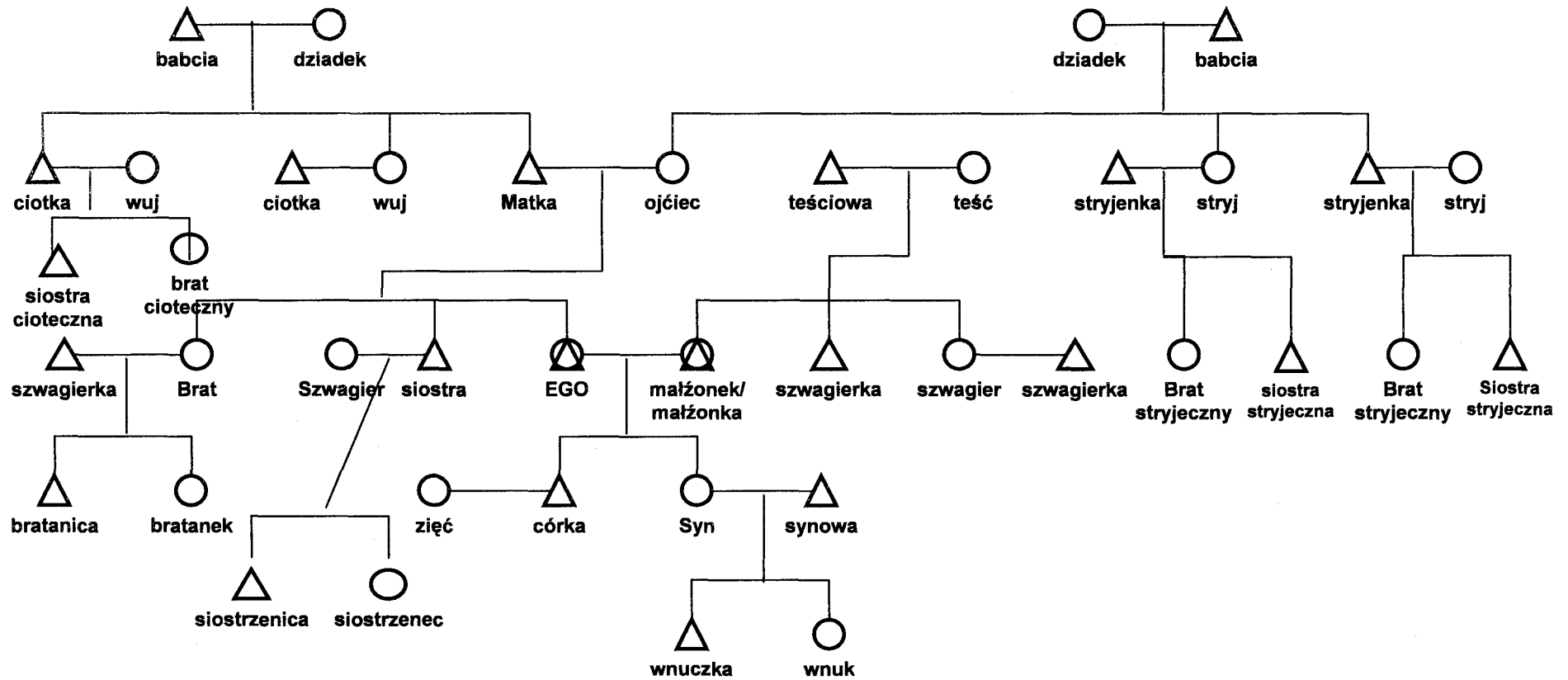
U většiny jazyků, které nepíší latinkou (čínština, korejština...), byl z literatury převzat anglický fonetický přepis. Pouze mongolština byla z azbuky přepsána dle českého úzu, převzatého z [64].

⁶³ Autorkou práce adaptováno na češtinu volně podle [33] a [49].

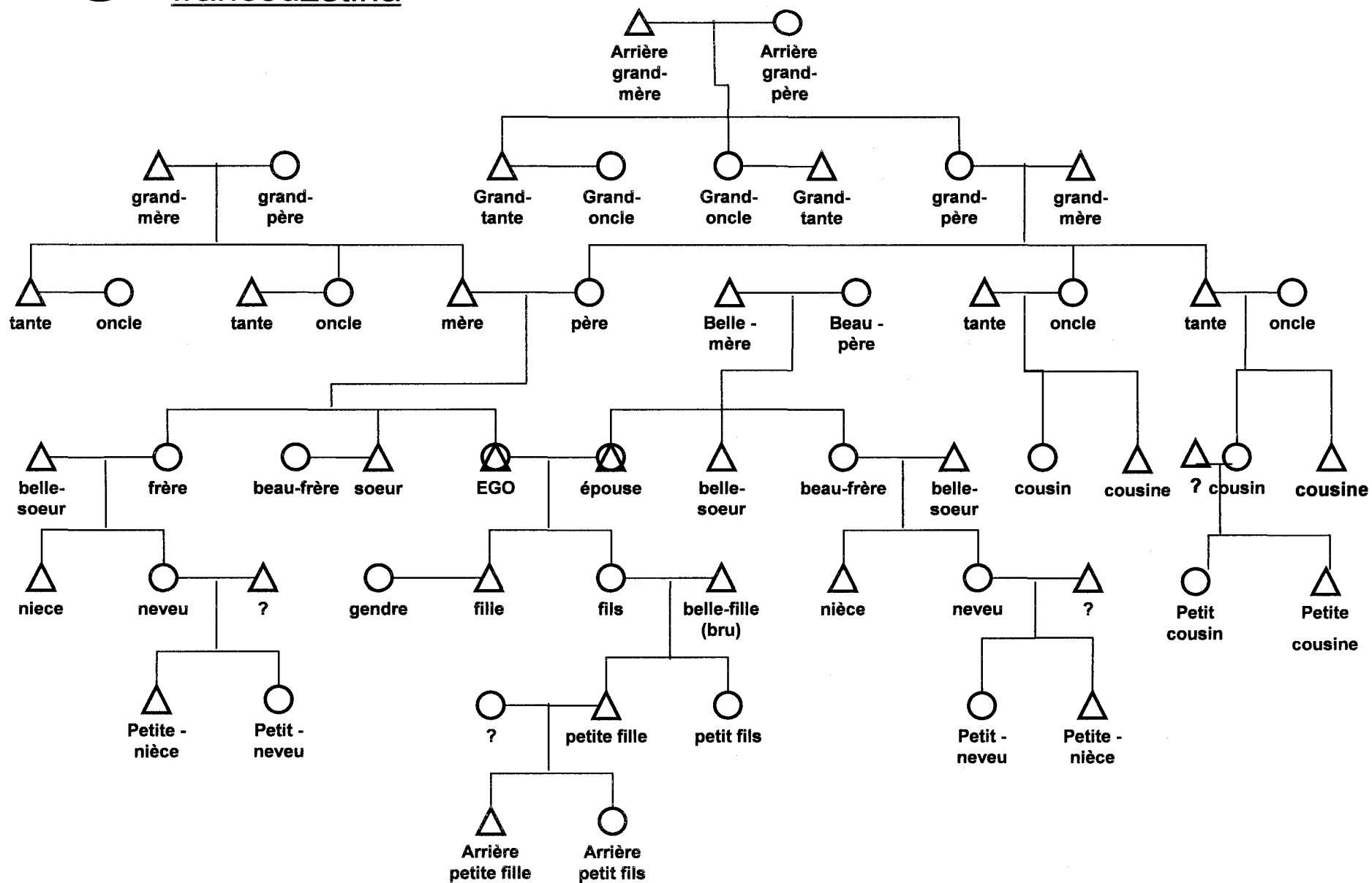
A - čeština

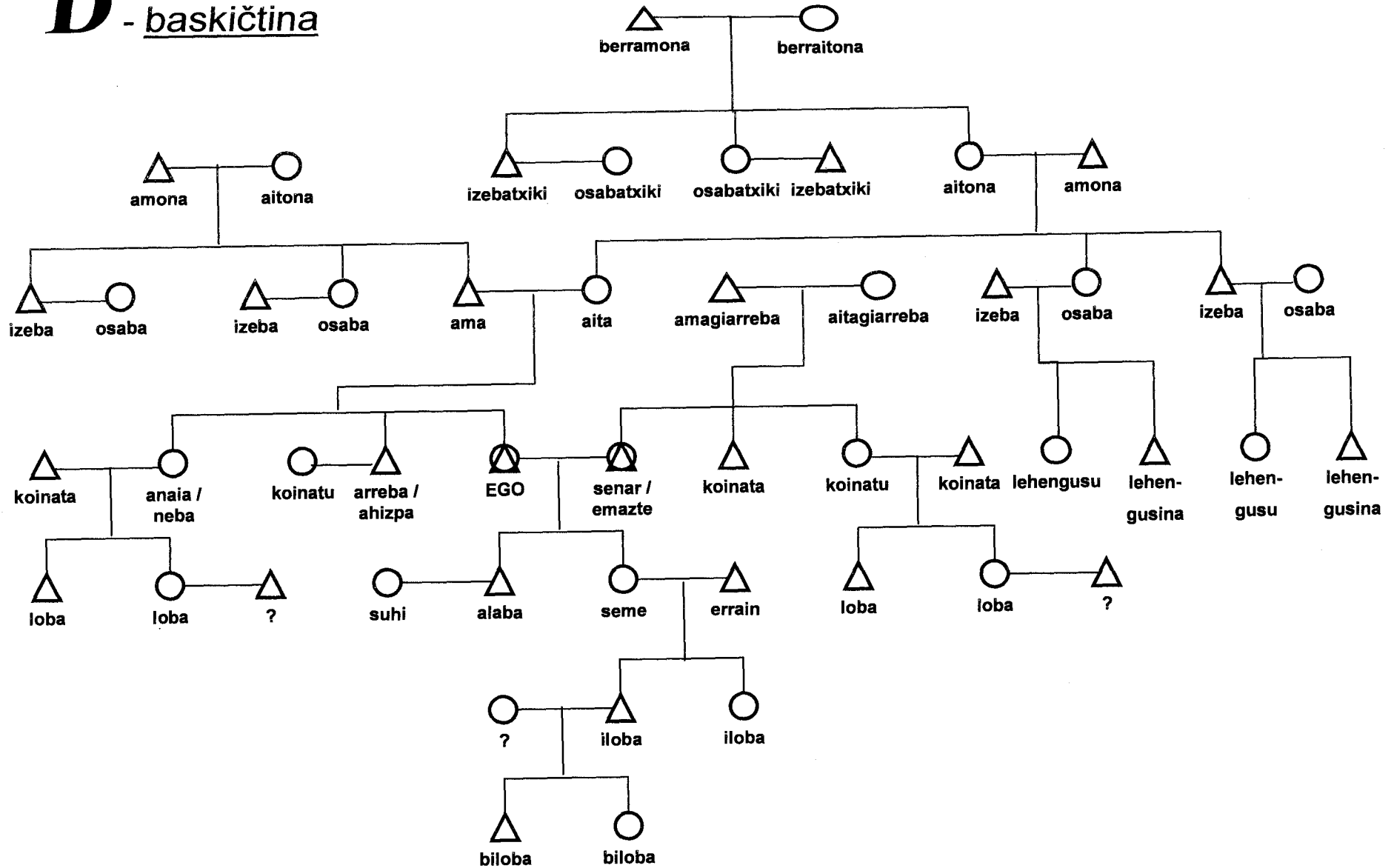
B - polština

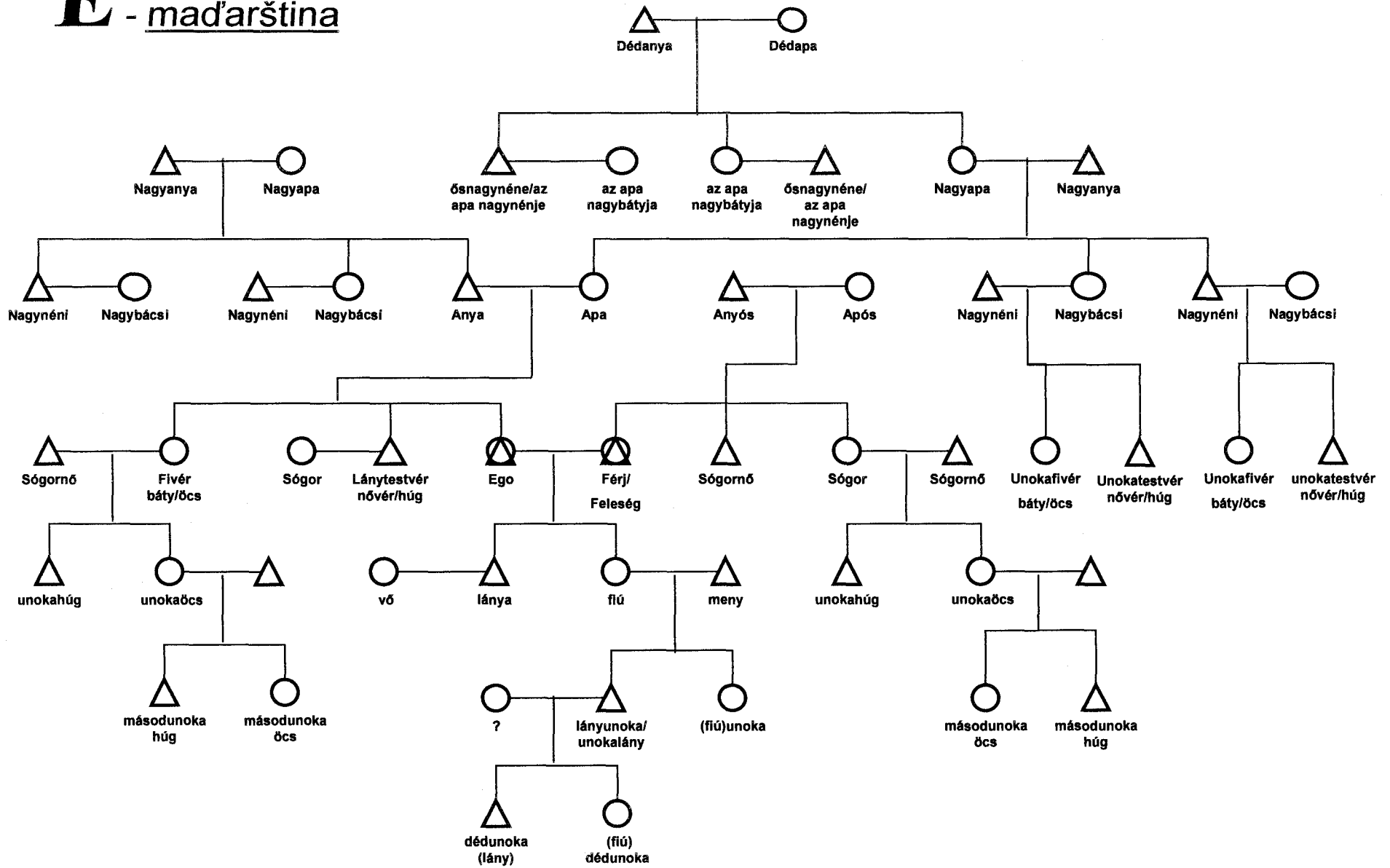
C - francouzština

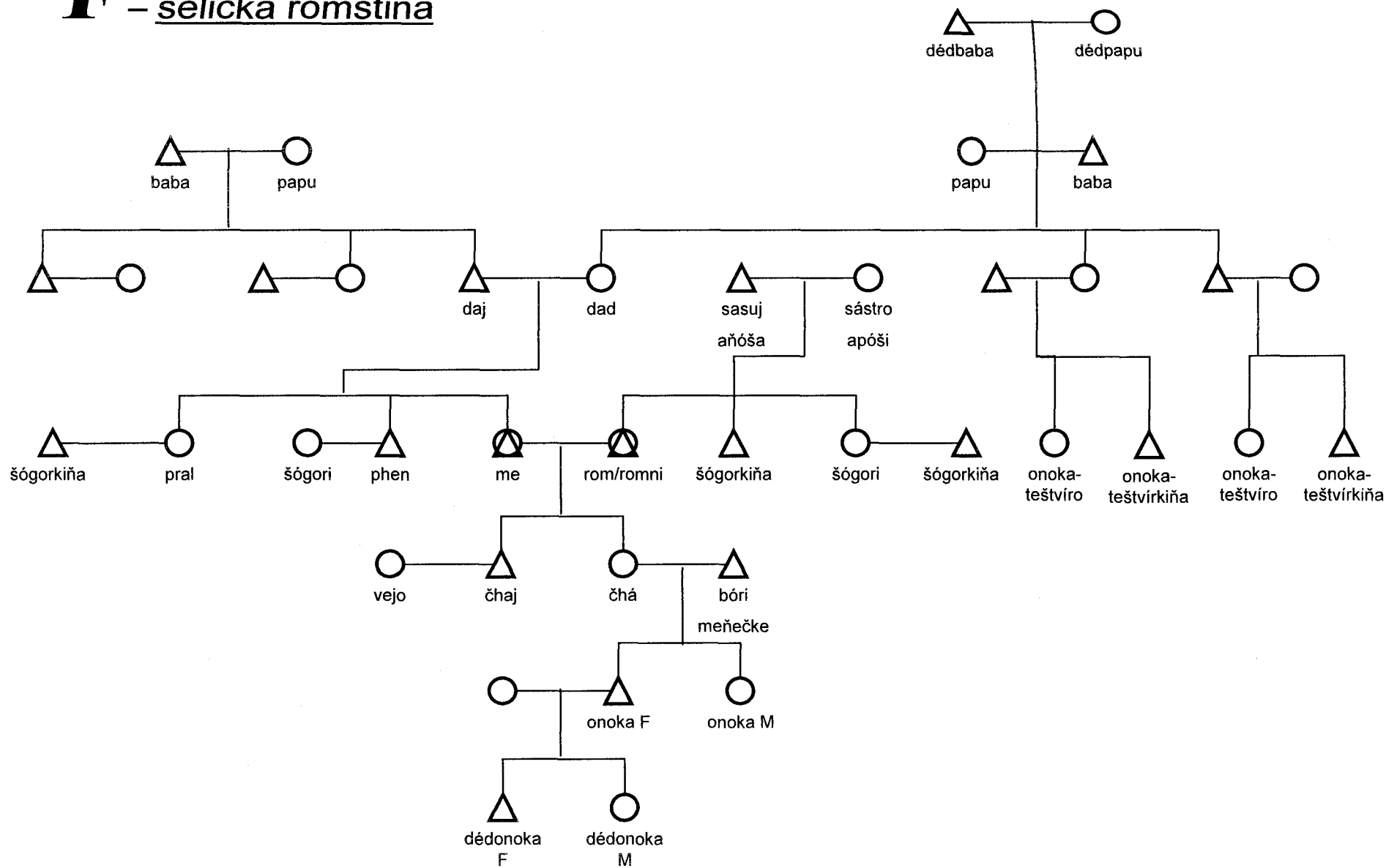
D - baskičtina

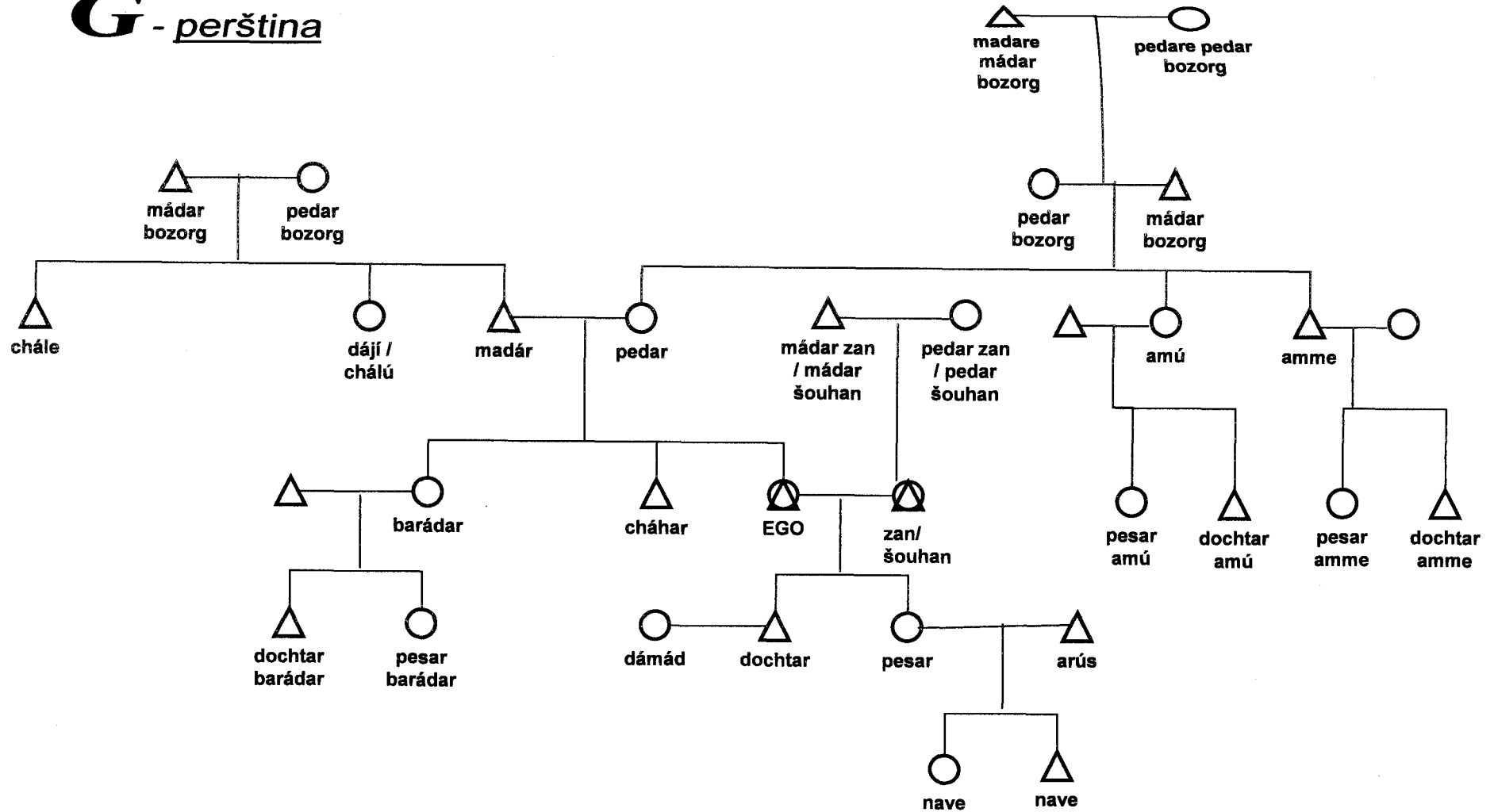
E - maďarština

F – selická romština

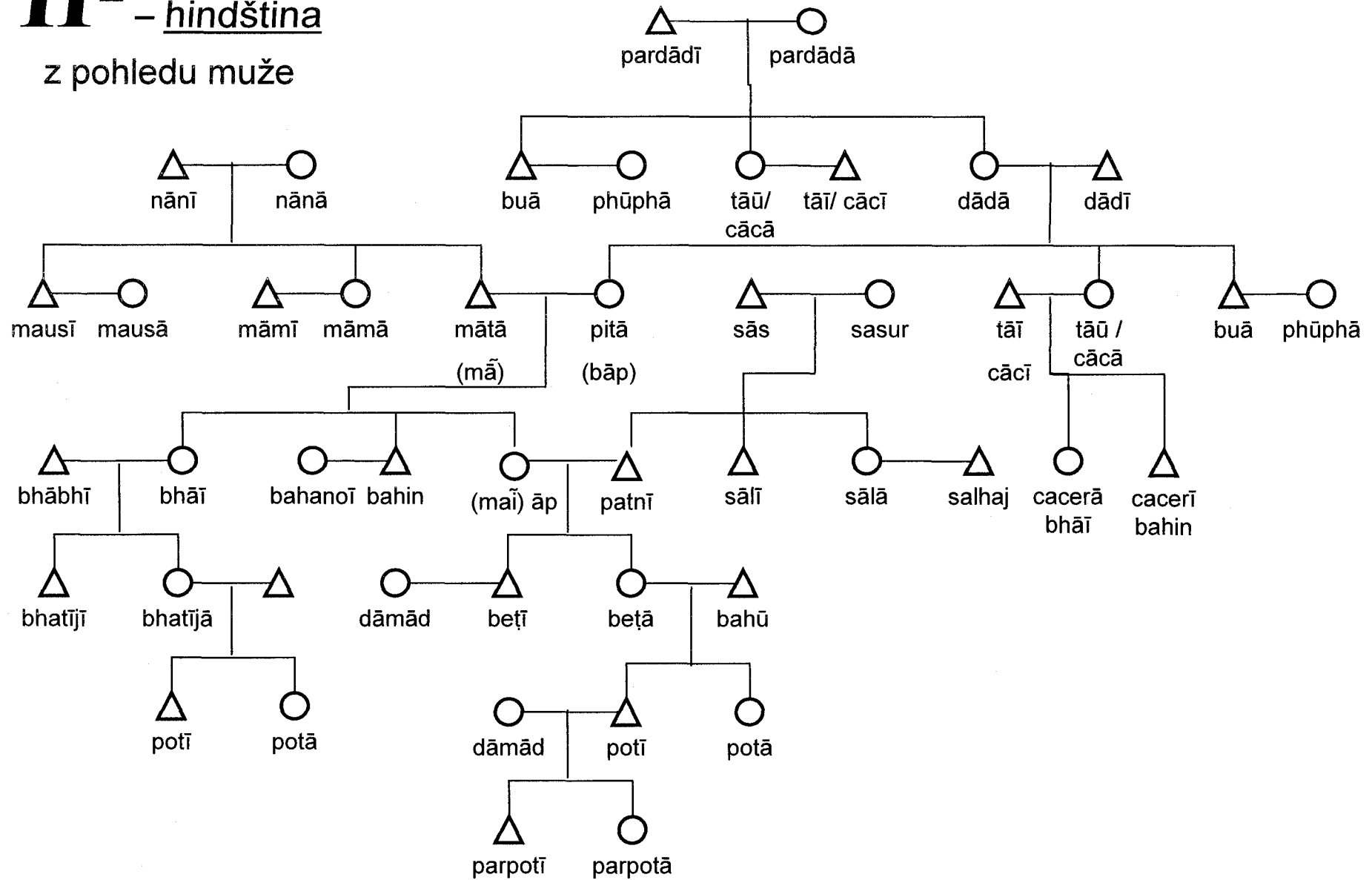

G - perština

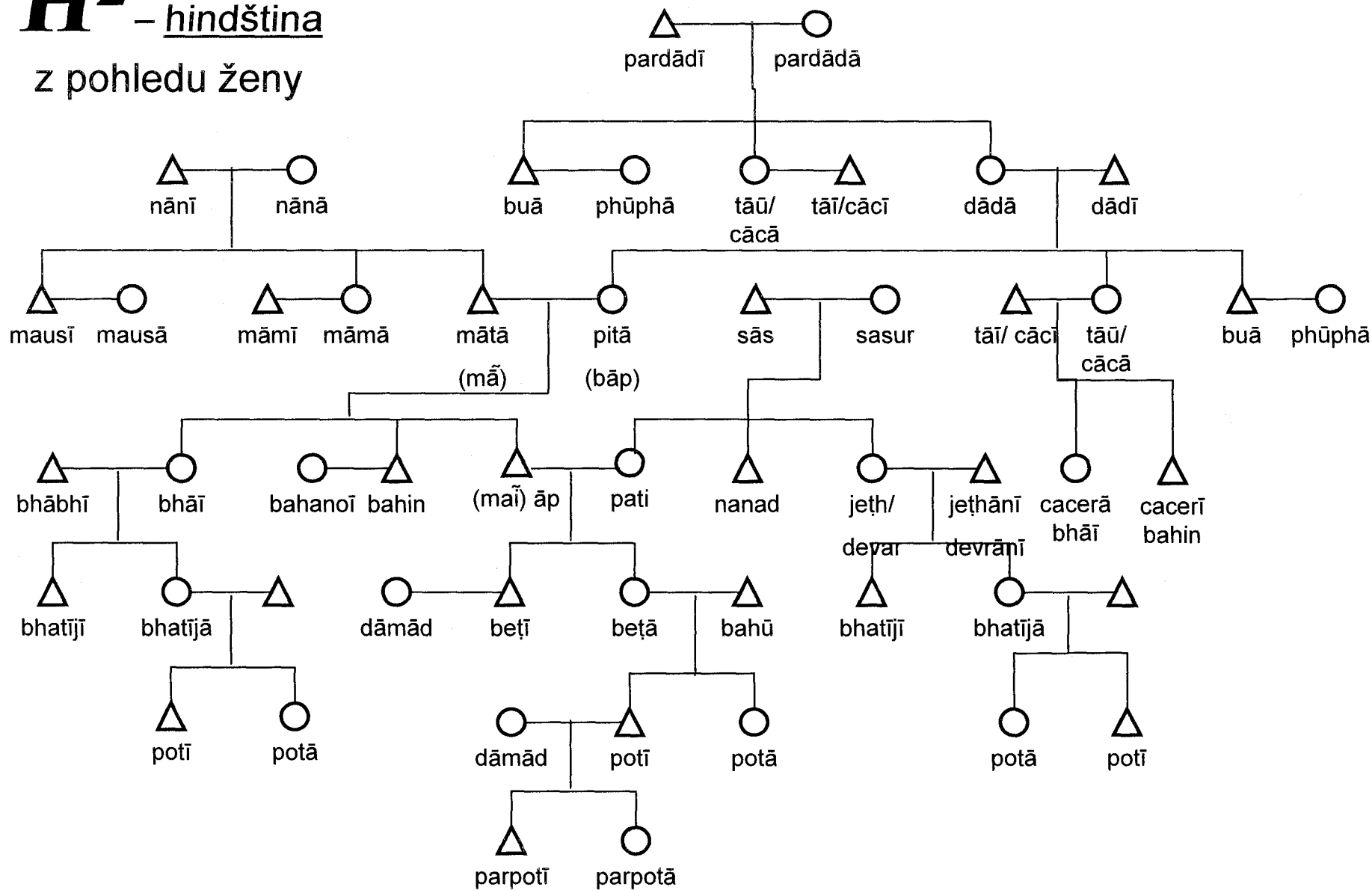
H¹ – hindština

z pohledu muže

H² – hindština

z pohledu ženy

I - nepálština

Generace pra-prarodičů		
Vztah	Detail	Nepálština
Pradědeček	OOO, MOO	barājyū
Prababička	OOM, MOM	jijyū āmā
Generace prarodičů		
Vztah	Detail	Nepálština
Dědeček	OO, MO	bāje
Babička	OM, MM	bajyai
Generace rodičů		
Vztah	Detail	Nepálština
Otec	O	bā
Starší strýc z otcovy strany	OStB	ṭhūlo bā
Žena staršího strýce z otcovy strany	OStBŽ	ṭhūlī āmā
Mladší strýc z otcovy strany	OMIB	kāhā
Žena mladšího strýce z otcovy strany	OMIBŽ	kākī
Teta z otcovy strany	OZ	phuphu
Muž tety z otcovy strany	OZU	phuphā
Matka	M	āmā
Strýc z matčiny strany	MB	māmā
Generace Ega		
Vztah	Detail	Nepálština
Starší bratr	StB	dāi
Mladší bratr	MIB	bhāi
Žena staršího bratra	StBŽ	bhāujyū

Žena mladšího bratra	MIMŽ	buhārī
Sestra bratrovy ženy	BŽZ	solṭī
Starší sestra	StZ	didī
Muž starší sestry	StZU	bhinā(-jyū)
Mladší sestra	MIZ	bahiuī
Muž mladší sestry	MIZU	juvāī

Generace potomků

Vztah	Detail	Nepálština
Syn	Y	chorā
Synova žena	YŽ	buhārī
Dcera	D	chorī
Bratrův syn	BY	bhatījo
Bratrova dcera	BD	bhatijī
Sestřin syn	ZY	bhānjo
Sestřina dcera	ZD	bhānjī

Generace vnoučat

Vztah	Detail	Nepálština
Vnuk	PY	nāti
Vnučka	PD	nātiuī

Nepokrevní příbuzní

Vztah	Detail	Nepálština
Manžel	U	logne
Manželka	Ž	svāsuī
Tchán	UO, ŽO	sasurā
Tchyně	UM, ŽM	sāsū
Manželův starší bratr	UStB	jeṭhān
Žena manželova staršího bratra	UStBŽ	jeṭhānī

Manželův mladší bratr	UMIB	devar
Žena manželova mladšího bratra	UMIBŽ	devarānī
Manželova starší sestra	UStZ	āwājyū
Manželova mladší sestra	UMIZ	nauda
Manželčín starší bratr	ŽStB	jethān
Manželčín mladší bratr	ŽMIB	sālo
Manželčina starší sestra	ŽStZ	jethī sāsū
Manželčina mladší sestra	ŽMIZ	sālī

Generace rodičů

		moj
		pat
		pacan
		goh
		g-phuv
		maj
		ma-ŋ
		ma-s
		ma-tov

J - kašmírština

Generace pra-prarodičů		
Vztah	Detail	Kašmírština
Pradědeček	OOO, MOO	baɖɖ buɖibab
Prababička	OOM, MOM	baɖɖ na:n´

Generace prarodičů		
Vztah	Detail	Kašmírština
Dědeček	OO, MO	buɖibab
Prastrýc	OOB, MOB	petɾɾ buɖibab
Žena prastrýce	OOBŽ, MOBŽ	petɾɾ na:n´
Babička	OM, MM	na:n´

Generace rodičů		
Vztah	Detail	Kašmírština
Otec	O	mo:l
Otcův bratr	OB	petɾɾ
Žena otcova bratra	OBŽ	pecan´
Otcova sestra	OZ	pɔph
Muž otcovy sestry	OZU	pɔphuv
Matka	M	mə:j
Matčin bratr	MB	ma:m
Matčina sestra	MZ	ma:s
Muž matčiny sestry	MZU	ma:suv

Generace Ega

Vztah	Detail	Kašmírština
Bratr	B	boy
Starší bratr	StB	boḍ bo:y
Mladší bratr	MIB	lokuṭ bo:y
Sestra	Z	beni
Starší sestra	StZ	beḍ beni
Mladší sestra	MIZ	lokoṭ beni
Bratranec od otcova bratra	OBY	p'utur bo:y
Bratranec od otcovy sestry	OZY	poḥtur bo:y
Sestřenice od otcova bratra	OBD	piṭir beni
Sestřenice od otcovy sestry	OZD	poḥoṭir beni
Bratranec od matčina bratra	MBY	ma:mtur bo:y
Bratranec od matčiny sestry	MZY	ma:stur bo:y
Sestřenice od matčina bratra	MBD	ma:mitir beni
Sestřenice od matčiny sestry	MZD	ma:sitir beni

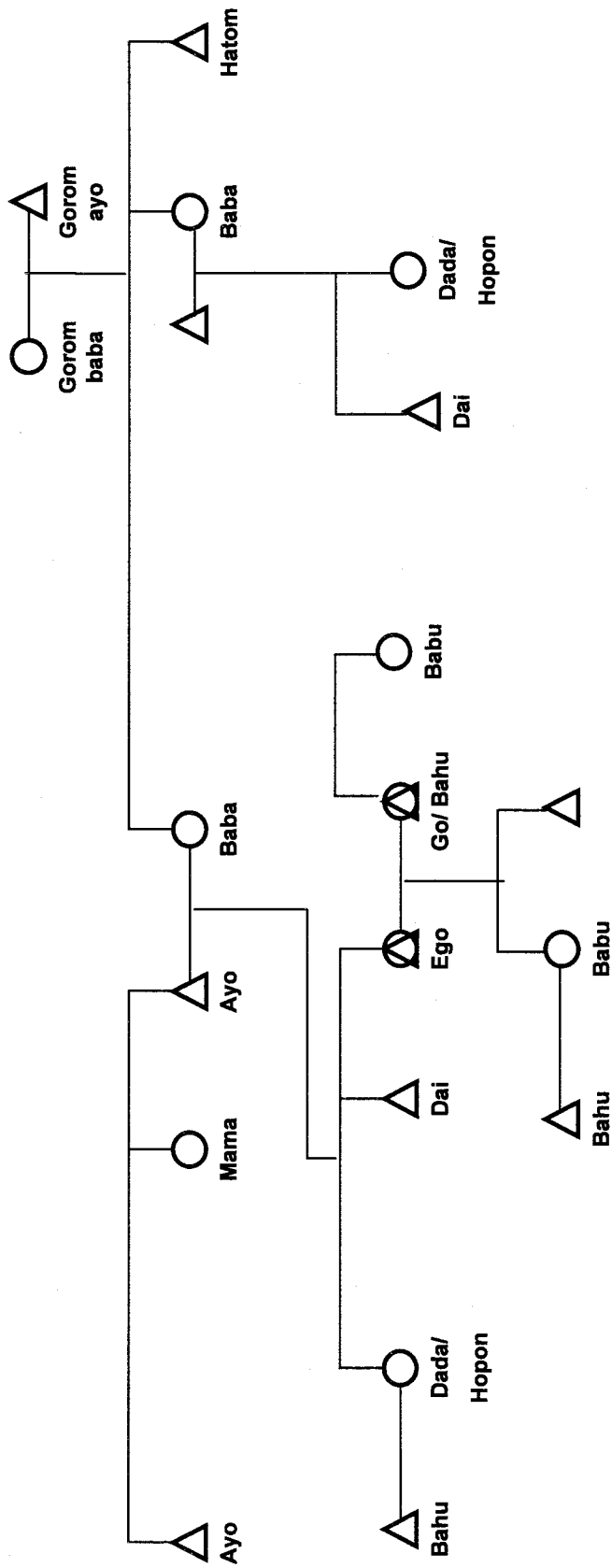
Generace potomků

Vztah	Detail	Kašmírština
Syn	Y	necuv
Synovec od bratra	BY	ba:pethir
Synovec od sestry	ZY	benthir
Dcera	D	ku:r
Neteř od bratra	BD	ba:vizɪ
Neteř od sestry	BZ	benɪ

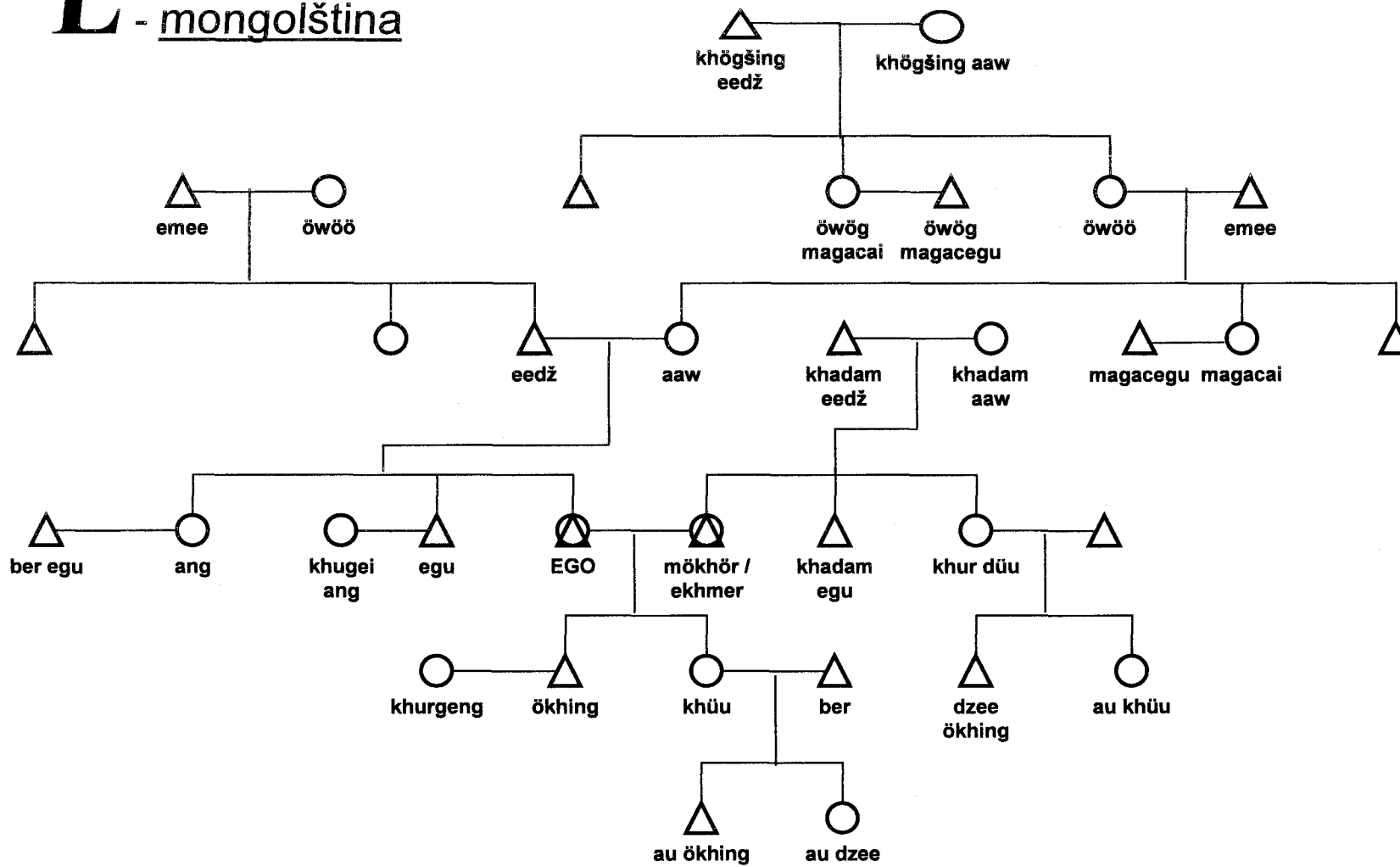
Generace vnoučat		
Vztah	Detail	Kašmírština
Vnuk od syna	YY	neciv´sund necuv
Vnučka od syna	YD	neciv´ sɪnz ku:r

Nepokrevní příbuzní		
Vztah	Detail	Kašmírština
Bratrova žena	BŽ	bəyaka:kan´
Zeť	DU	za:mɪtur
Manžel	U	ru:n
Manželův bratr	UB	druy
Žena manželova bratra	UBŽ	driyka:kan´
Manželův otec	UO	h´ohar
Manželova matka	UM	hash
Manželova sestra	UZ	za:m
Manželka	Ž	zana:n
Manželčín bratr	ŽB	həhar
Manželčín otec	ŽO	h´ohar
Manželčina matka	ŽM	hash
Manželčina sestra	ŽZ	sa:l
Snacha	YŽ	nɔsh
Sestřín manžel	ZU	be:mɪ

K - santali

L - mongolština

M - čínština

Generace pra-pra-prarodičů			
Vztah	Detail	Kantonština	Mandarinština
Prapradědeček z otcovy strany	OOOO	gou1 jou2 fu6	gao1 zu3 fu2
Praprababička z otcovy strany	OOOM	gou1 jou2 mou5	gao1 zu3 mu3
Prapradědeček z matčiny strany	MOOO	gou1 ngoi6 gung1	gao1 wai4 gong1
Praprababička z matčiny strany	MOOM	gou1 ngoi6 po4	gao1 wai4 po2
Generace pra-prarodičů			
Vztah	Detail	Kantonština	Mandarinština
Pradědeček z otcovy strany	OOO	jang1 jou2 fu6	zeng1 zu3 fu2
Prababička z otcovy strany	OOM	jang1 jou2 mou5	zeng1 zu3 mu3
Pradědeček z matčiny strany	MOO	jang1 ngoi6 gung1	zeng1 wai4 gong1
Prababička z matčiny strany	MOM	jang1 ngoi6 po4	zeng1 zu3 po2
Generace prarodičů			
Vztah	Detail	Kantonština	Mandarinština
Dědeček z otcovy strany	OO	jou2 fu6	zu3 fu2
Babička z otcovy strany	OM	jou2 mou5	zu3 mu3
Dědeček z matčiny strany	MO	ngoi6 jou2 fu6,	wai4 zu3 fu4,
		ngoi6 fu6	wai4 fu4
Babička z matčiny strany	MM	ngoi6 jou2 mou5,	wai4 zu3 mu3,
		ngoi6 po4	wai4 po2
Starší prastrýc z otcovy strany	OOSTB	baak3 jou2 fu6	bo2 zu3 fu2
Žena staršího prastrýce z otcovy strany	OOSTBŽ	baak3 jou2 mou5	bo2 zu3 mu3
Mladší prastrýc z otcovy strany	OOMIB	suk1 jou2 fu6	shu1 zu3 fu2
Žena mladšího prastrýce z otcovy strany	OOMIBŽ	suk1 jou2 mou5	shu1 zu3 mu3
Prateta z otcovy strany	OOZ	jou2 gu1 mou5	zu3 gu1 mu3

Muž prately z otcovy strany	OOZU	gu1 ye4	gu1 ye2
		jou2 gu1 jeung	
Generace rodičů			
Vztah	Detail	Kantonština	Mandarinština
Otec	O	fu6 chan1	fu4 qin1
Starší strýc z otcovy strany	OStB	baak3 fu6	bo2 fu4
Žena staršího strýce z otcovy strany	OStBŽ	baak3 mou5	bo2 mu3
Mladší strýc z otcovy strany	OMIB	suk1 fu6	shu1 fu6
Žena mladšího strýce z otcovy strany	OMIBŽ	sam2 mou5	shen3 mu3
Teta z otcovy strany	OZ	gu1 mou5	gu1 mu3
Muž tety z otcovy strany	OZU	gu1 fu1	gu1 fu1
		gu1 jeung6	gu1 zhang4
Starší teta z otcovy strany	OStZ	gu1 ma1,	gu1 ma1,
		gu1	gu1
Muž starší tety z otcovy strany	OStZU	gu1 jeung6,	gu1 zhang4,
		gu1 fu1	gu1 fu1
Mladší teta z otcovy strany	OMIZ	gu1 je2,	gu1 jie3,
		gu1	gu1
Muž mladší tety z otcovy strany	OMIZU	gu1 jeung6,	gu1 zhang4,
		gu1 fu1	gu1 fu1
Matka	M	mou5 chan1	mu3 qin1
Strýc z matčiny strany	MB	kau5 fu6	jiu4 fu4
Žena strýce z matčiny strany	MBŽ	kau5 mou5	jiu4 mu3
Starší teta z matčiny strany	MStZ	yi4 mou5	yi2 mu3
Muž starší tety z matčiny strany	MStZU	yi4 fu1	yi2 fu1
Mladší teta z matčiny strany	MMIZ	yi4	yi2
Muž mladší tety z matčiny strany	MMIZU	yi4 jeung6	yi2 zhang4

Generace Ega

Sourozenci	R	tung4 baau1 hing1 mui6	tong2 bao1 xiong1 mei4
Starší bratr	StB	jeung2 hing1	zhang3 xiong1
Žena staršího bratra	StBŽ	sou2	sou3
Mladší bratr	MIB	yau3 dai6	you4 di4
Žena mladšího bratra	MIMŽ	dai6 fu5	di4 fu4
Bratrova žena	BŽ	juk6 lei5	zhou2 li3
Starší sestra	StZ	jeung2 ji2	zhang3 zi3
Muž starší sestry	StZU	ji2 fu1	zi3 fu1
Mladší sestra	MIZ	yau3 mui6	you4 mei4
Muž mladší sestry	MIZU	mui6 fu1	mei4 fu1
Bratranec od otceva bratra	OBY	tong4 hing1 dai6	tang2 xiong1 di4
Starší bratranec od otceva bratra	OBStY	tong4 hing1	tang2 xiong1
Žena staršího bratrance od otceva bratra	OBStYŽ	tong4 sou2	tang2 sou3
Mladší bratranec od otceva bratra	OBMIY	tong4 dai6	tang2 di4
Žena mladšího bratrance od otceva bratra	OBMIYŽ	tong4 dai6 fu5	tang2 di4 fu4
Sestřenice od otceva bratra	OBD	tong4 ji2 mui6	tang2 zi3 mei4
Starší sestřenice od otceva bratra	OBStD	tong4 ga1 je2	tang2 jia1 jie3
Muž starší sestřenice od otceva bratra	OBStDU	tong4 je2 fu1	tang2 jia1 fu1
Mladší sestřenice od otceva bratra	OBMID	tong4 mui6	tang2 mei4
Muž mladší sestřenice od otceva bratra	OBMIDU	tong4 mui6 fu1	tang2 mei4 fu1
Bratranec od otcevy sestry	OZY		
NEBO		biu2 hing1 dai6	biao3 xiong1 di4
Bratranec od matčina sourozence	MRY		
Starší bratranec od otcevy sestry	OZStY		
NEBO		biu2 go1	biao3 ge1
Starší bratranec od matčina sourozence	MRStY		

Žena staršího bratrance od otcovy sestry NEBO	OZStYŽ	biu2 sou2	biao3 sao3
Žena staršího bratrance od matčina sourozence	MRStYŽ		
Mladší bratranec od otcovy sestry NEBO	OZMIY	biu2 dai6	biao3 di4
Mladší bratranec od matčina sourozence	MRMIY		
Žena mladšího bratrance od otcovy sestry NEBO	OZMIYŽ	biu2 fu5	biao3 fu4
Žena mladšího bratrance od matčina sourozence	MRMIYŽ		
Sestřenice od otcovy sestry NEBO	OZD	biu2 ji2 mui6	biao3 zi3 mei4
Sestřenice od matčina sourozence	MRD		
Starší sestřenice od otcovy sestry NEBO	OZStD	biu2 je2	biao3 jie3
Starší sestřenice od matčina sourozence	MRStD		
Muž starší sestřenice od otcovy sestry NEBO	OZStDU	biu2 je2 fu1	biao3 jie3 fu1
Muž starší sestřenice od matčina sourozence	MRStDU		
Mladší sestřenice od otcovy sestry NEBO	OZMID	biu2 mui6	biao3 mei4
Mladší sestřenice od matčina sourozence	MRMID		
Muž mladší sestřenice od otcovy sestry NEBO	OZMIDU	biu2 mui6 fu1	biao3 mei4 fu1
Muž mladší sestřenice od matčina sourozence	MRMIDU		

Generace potomků

Vztah	Detail	Kantonština	Mandarínština
Syn	Y	yi4	er2
Synova žena	YŽ	sik1 fu5	xi2 fu4
Dcera	D	neui5 yi4	nu3 er2
Muž dcery	DU	neui5 sai3	nu3 xu4
Synovec od bratra	BY	jat6 ji2	zhi2 zi3
Žena synovce od bratra	BYŽ	jat6 sik1 fu5	zhi2 xi2 fu4
Neteř od bratra	BD	jat6 neui5	zhi2 nu3
Muž neteře od bratra	BDU	jat6 neui5 sai3	zhi2 nu3 xu4
Synovec od sestry (mluvčí muž)	ZY	ngoi6 sang1	wai4 sheng1
Žena synovce od sestry (mluvčí muž)	ZYŽ	ngoi6 sang1 sik1 fu5	wai4 sheng1 xi2 fu4
Neteř od sestry (mluvčí muž)	ZD	ngoi6 sang1 neui5	wai4 sheng1 nu3
Muž neteře od sestry (mluvčí muž)	ZDU	ngoi6 sang1 neui5 sai3	wai4 sheng1 nu3 xu4
Synovec od sestry (mluvčí žena)	ZY	yi4 sang1	yi2 sheng1
Žena synovce od sestry (mluvčí žena)	ZYŽ	yi4 sang1 sik1 fu5	yi2 sheng1 xi2 fu4
Neteř od sestry (mluvčí žena)	ZD	yi4 sang1 neui5	yi2 sheng1 nu3
Muž neteře od sestry (mluvčí žena)	ZDU	yi4 sang1 neui5 sai3	yi2 sheng1 nu3 xu4

Generace vnoučat

Vztah	Detail	Kantonština	Mandarínština
Vnuk od syna	YY	syun1 ji2	sun1 zi3
Žena vnuka od syna	YYŽ	syun1 sik1 fu1	sun1 xi2 fu1
Vnučka od syna	YD	syun1 neui5	sun1 nu3
Muž vnučky od syna	YDU	syun1 neui5 sai3	sun1 nu3 xu4
Vnuk od dcery	DY	ngoi6 syun1	wai4 sun1
Vnučka od dcery	DD	ngoi6 syun1 neui5	wai4 sun1 nu3

Prasynovec od bratrova syna	BYY	jat6 syun1	zhi2 sun1
Praneteř od bratrova syna	BYD	jat6 syun1 neu15	zhi2 sun1 nu3

Přibuzní z otčovy strany

Generace pravnoučat

Vztah	Detail	Kantonština	Mandarínština
Pravnoučata	PPP	jang1 syun1	zeng1 sun1
Pravnuk	PPY	jang1 noi6 syun1 jai2	zeng1 nei4 sun1 zai3
Pravnučka	PPD	jang1 noi6 syun1 neu15	zeng1 nei4 sun1 nu3

Generace praprnoučat

Vztah	Detail	Kantonština	Mandarínština
Praprnoučata	PPPP	yun4 syun1	xuan2 sun1

N - korejština

Příbuzní z otcovy strany			
Vztah	Detail	Standardní korejština	Varianty
Dědeček z otcovy strany	OO	harabŏji	harabŏnim (hon.)
Babička z otcovy strany	OM	halmŏni	halmŏnim (hon.)
Starší prastrýc z otcovy strany	OOSTB	k'ŭn-harabŏji	
Žena staršího prastrýce z otcovy strany	OOSTBŽ	k'ŭn-halmŏni	
Mladší prastrýc z otcovy strany	OOMIB	chagŭn-harabŏji	
Žena mladšího prastrýce z otcovy strany	OOMIBŽ	chagŭn-halmŏni	
Prateta z otcovy strany	OOZ	tae-komo	komo-halmŏni
Muž pratety z otcovy strany	OOZU	tae-komobu	komo-harabŏji
Otec	O	abŏji	abŏnim (hon.), appa (dět.), abŏm (dem.)
Starší strýc z otcovy strany	OStB	k'ŭn-abŏji	k'ŭn-abŏnim (hon.)
Žena staršího strýce z otcovy strany	OStBŽ	k'ŭn-ŏmŏni	k'ŭn-ŏmŏnim (hon.)
Mladší strýc z otcovy strany	OMIB	chagŭn-abŏji	ajŏssi, samch'on (fam.)
Žena mladšího strýce z otcovy strany	OMIBŽ	chagŭn-ŏmŏni	chagŭn-ŏmma (fam.), ajumŏni
Teta z otcovy strany	OZ	komo	ajumŏni
Muž tety z otcovy strany	OZU	komobu	ajŏssi
Starší teta z otcovy strany	OStZ	k'ŭn-komo	
Muž starší tety z otcovy strany	OStZU	k'ŭn-komobu	
Mladší teta z otcovy strany	OMIZ	chagŭn-komo	
Muž mladší tety z otcovy strany	OMIZU	chagŭn-komobu	
Manželka	Ž	tangsin	yŏbo (fam.)
Starší bratr (mluvčí muž)	StB	hyŏng	hyŏngnim (hon.)
Starší bratr (mluvčí žena)	StB	oppa	orabŏnim (hon.)

Žena staršího bratra (mluvčí muž)	StBŽ	ajumõni	hyõngsu
Žena staršího bratra (mluvčí žena)	StBŽ	õnni	hyõngnim (hon.)
Mladší bratr	MIB	x	
Žena mladšího bratra (mluvčí muž)	MIMŽ	x	
Žena mladšího bratra (mluvčí žena)	MIMŽ	olk'e	
Starší sestra (mluvčí muž)	StZ	nuna	nunim (hon.), nui
Starší sestra (mluvčí žena)	StZ	õnni	
Muž starší sestry (mluvčí muž)	StZU	chahyõng	maehyõng
Muž starší sestry (mluvčí žena)	StZU	hyõngpu	
Mladší sestra	MIZ	x	
Muž mladší sestry (mluvčí muž)	MIZU	maebu	
Muž mladší sestry (mluvčí žena)	MIZU	x	
Bratranec od otcova bratra (mluvčí muž)	OBY	(sach'on) hyõng	hyõng, hyõngnim (hon.)
Bratranec od otcova bratra (mluvčí žena)	OBY	(sach'on) oppa	oppa, orabõnim (hon.)
Starší sestřenice od otcova bratra (mluvčí muž)	OBStD	(sach'on) nuna	nui, nunim (hon.)
Starší sestřenice od otcova bratra (mluvčí žena)	OBStD	(sach'on) õnni	
Starší bratranec od otcovy sestry (mluvčí muž)	OZStY	(sach'on) hyõng	
Starší bratranec od otcovy sestry (mluvčí žena)	OZStY	(sach'on) oppa	
Starší sestřenice od otcovy sestry (mluvčí muž)	OZStD	(sach'on) nuna	nui, nunim (hon.)
Starší sestřenice od otcovy sestry (mluvčí žena)	OZStD	(sach'on) õnni	

Příbuzní z matčiny strany

Vztah	Detail	Standardní korejšťina	Varianty
Matka	M	ömöni	ömönim (hon.), ömma (dět.), omöm (dem.)
Strýc z matčiny strany	MB	oesamch'on	ajössi
Starší strýc z matčiny strany	MStB	k'ün-oesamch'on	
Mladší strýc z matčiny strany	MMIB	chagün-oesamch'on	
Žena strýce z matčiny strany	MBŽ	oeajumöni	ajumöni
Teta z matčiny strany	MZ	imo	
Manžel tety z matčiny strany	MZU	imobu	ajössi
Starší teta z matčiny strany	MStZ	k'ün-imo	
Muž starší tety z matčiny strany	MStZU	k'ün-imobu	
Mladší teta z matčiny strany	MMIZ	chagün-imo	
Muž mladší tety z matčiny strany	MMIZU	chagün-imobu	
Dědeček z matčiny strany	MO	oeharaböji	
Babička z matčiny strany	MM	oehalmöni	

Nepokrevní příbuzní (ze strany partnera/ky)

Manželčin otec	ŽO	changin	abönim (fam.), changinörun (hon.)
Manželčina matka	ŽM	x	ömönim (fam.), changmonim (hon.)
Manželčin starší bratr	ŽStB	ch'öhyöng	chönam
Žena manželčina staršího bratra (mluvčí muž)	ŽStBŽ	x	ch'öajumöni (fam.)
Manželčin mladší bratr	ŽMIB	ch'önam	
Žena manželčina mladšího bratra	ŽMIBŽ	ajumöni	
Manželčina starší sestra	ŽStZ	x	

Muž manželčiny starší sestry	ŽStZU	x	hyöng-nim (fam.)
Manželčina mladší sestra	ŽMIZ	x	
Manžel manželčiny mladší sestry	ŽMIZU	x	
Manželův starší bratr	UStB	ajuböni	ajubonim (hon.), siajuboni
Žena manželova staršího bratra	UStBŽ	hyöngnim	tongsö
Manželův mladší bratr	UMIB	x	toryönim (hon.)
Žena manželova mladšího bratra	UMIBŽ	tongsö	siaunim (hon.)
Manželova starší sestra	UStZ	x	hyöngnim (hon.)
Manžel manželovy starší sestry	UStZU	x	ajubönim (hon.)
Manželova mladší sestra	UMIZ	agassi	chagün-assi
Manžel manželovy mladší sestry	UMIZU	x	

O - vietnamština

Generace pra-pra-prarodičů		
Vztah	Detail	Vietnamština
Prapradědeček z otcovy strany	OOOO	ong so noi
Praprababička z otcovy strany	OOOM	ba so noi
Prapradědeček z matčiny strany	MOOO	ong so ngoai
Praprababička z matčiny strany	MOOM	ba so ngoai

Generace pra-prarodičů		
Vztah	Detail	Vietnamština
Pradědeček z otcovy strany	OOO	cu noi trai
Prababička z otcovy strany	OOM	cu noi gai
Pradědeček z matčiny strany	MOO	cu ngoai trai
Prababička z matčiny strany	MOM	cu ngoai gai

Generace prarodičů		
Vztah	Detail	Vietnamština
Dědeček z otcovy strany	OO	ong noi
Babička z otcovy strany	OM	ba noi
Dědeček z matčiny strany	MO	ong ngoai
Babička z matčiny strany	MM	ba ngoai
Starší prastrýc z otcovy strany	OOS _t B	ong bac noi
Žena staršího prastrýce z otcovy strany	OOS _t BŽ	ba tre
Mladší prastrýc z otcovy strany	OOMIB	ong chu noi
Žena mladšího prastrýce z otcovy strany	OOMIBŽ	ba tre
Prateta z otcovy strany	OOZ	ba bac noi

Muž prately z otcovy strany	OOZU	ong tre
Generace rodičů		
Vztah	Detail	Vietnamština
Otec	O	bo
Starší strýc z otcovy strany	OStB	bac trai
Žena staršího strýce z otcovy strany	OStBŽ	bac dau
Mladší strýc z otcovy strany	OMIB	chu
Žena mladšího strýce z otcovy strany	OMIBŽ	thim
Starší teta z otcovy strany	OStZ	bac gai
Muž starší tety z otcovy strany	OStZU	bac re
Mladší teta z otcovy strany	OMIZ	co
Muž mladší tety z otcovy strany	OMIZU	chu re
Matka	M	me
Strýc z matčiny strany	MB	bac trai/cau
Žena strýce z matčiny strany	MBŽ	bac dau/mo
Starší teta z matčiny strany	MStZ	bac gai
Muž starší tety z matčiny strany	MStZU	bac duong
Mladší teta z matčiny strany	MMIZ	di
Muž mladší tety z matčiny strany	MMIZU	chu duong

Generace Ega		
Sourozenci	R	anh chi em
Starší bratr	StB	anh trai
Žena staršího bratra	StBŽ	chi dau
Mladší bratr	MIB	em trai
Žena mladšího bratra	MIMŽ	em dau
Starší sestra	StZ	chi gai

Muž starší sestry	StZU	anh re
Mladší sestra	MIZ	em gai
Muž mladší sestry	MIZU	em re
Starší bratranec od otcova bratra	OBStY	anh ho
Žena staršího bratrance od otcova bratra	OBStYŽ	em/chi ho, vo anh ho
Mladší bratranec od otcova bratra	OBMIY	em ho
Žena mladšího bratrance od otcova bratra	OBMIYŽ	em/chi ho / vo em ho
Starší sestřenice od otcova bratra	OBStD	chi ho
Muž starší sestřenice od otcova bratra	OBStDU	anh ho / chong chi ho
Mladší sestřenice od otcova bratra	OBMID	em ho gai
Muž mladší sestřenice od otcova bratra	OBMIDU	chong em ho
Bratranec od otcovy sestry NEBO Bratranec od matčina sourozence	OZY MRY	anh/em ho
Starší bratranec od otcovy sestry NEBO Starší bratranec od matčina sourozence	OZStY MRStY	anh ho
Žena staršího bratrance od otcovy sestry NEBO Žena staršího bratrance od matčina sourozence	OZStYŽ MRStYŽ	vo anh ho
Mladší bratranec od otcovy sestry NEBO Mladší bratranec od matčina sourozence	OZMIY MRMIY	em ho trai
Žena mladšího bratrance od otcovy sestry NEBO Žena mladšího bratrance od matčina sourozence	OZMIYŽ MRMIYŽ	vo em ho

Sestřenice od otcovy sestry	OZD	
NEBO		em/chi ho gai
Sestřenice od matčina sourozence	MRD	
Starší sestřenice od otcovy sestry	OZStD	
NEBO		chi ho
Starší sestřenice od matčina sourozence	MRStD	
Muž starší sestřenice od otcovy sestry	OZStDU	
NEBO		chong chi ho
Muž starší sestřenice od matčina sourozence	MRStDU	
Mladší sestřenice od otcovy sestry	OZMID	
NEBO		em ho gai
Mladší sestřenice od matčina sourozence	MRMID	
Muž mladší sestřenice od otcovy sestry	OZMIDU	
NEBO		chong chau
Muž mladší sestřenice od matčina sourozence	MRMIDU	

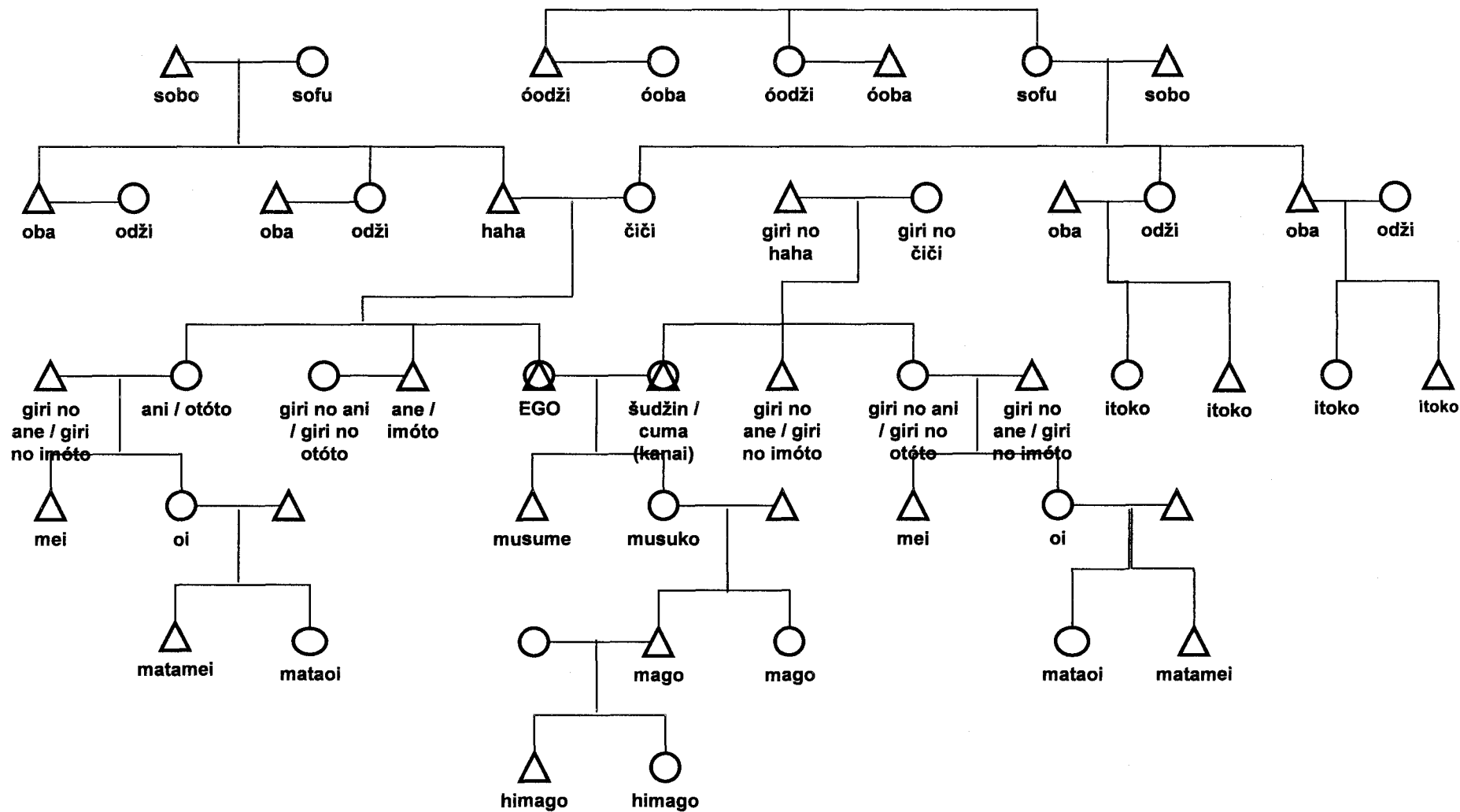
Generace potomků

Vztah	Detail	Vietnamština
Syn	Y	con trai
Synova žena	YŽ	con dau
Dcera	D	con gai
Muž dcery	DU	con re
Synovec od bratra	BY	chau ruot trai
Žena synovce od bratra	BYŽ	vo chau ruot
Neteř od bratra	BD	chau ruot gai
Muž neteře od bratra	BDU	chong chau ruot
Synovec od sestry	ZY	chau ruot trai
Žena synovce od sestry	ZYŽ	vo chau ruot

Neteř od sestry	ZD	chau ruot gai
Muř neteře od sestry	ZDU	chong chau ruot
Generace vnoučat		
Vztah	Detail	Vietnamština
Vnuk od syna	YY	chau noi trai
Žena vnuka od syna	YYŽ	chau dau
Vnučka od syna	YD	chau noi gai
Muř vnučky od syna	YDU	chau re
Vnuk od dcery	DY	chau ngoai trai
Vnučka od dcery	DD	chau ngoai gai
Prasynovec od bratrova syna	BYY	chat trai
Praneteř od bratrova syna	BYD	chat gai
Generace pravnoučat		
Vztah	Detail	Vietnamština
Pravnuk	PPY	chat trai
Pravnučka	PPD	chat gai
Generace praprnoučat		
Vztah	Detail	Vietnamština
Praprnoučata	PPPP	chut

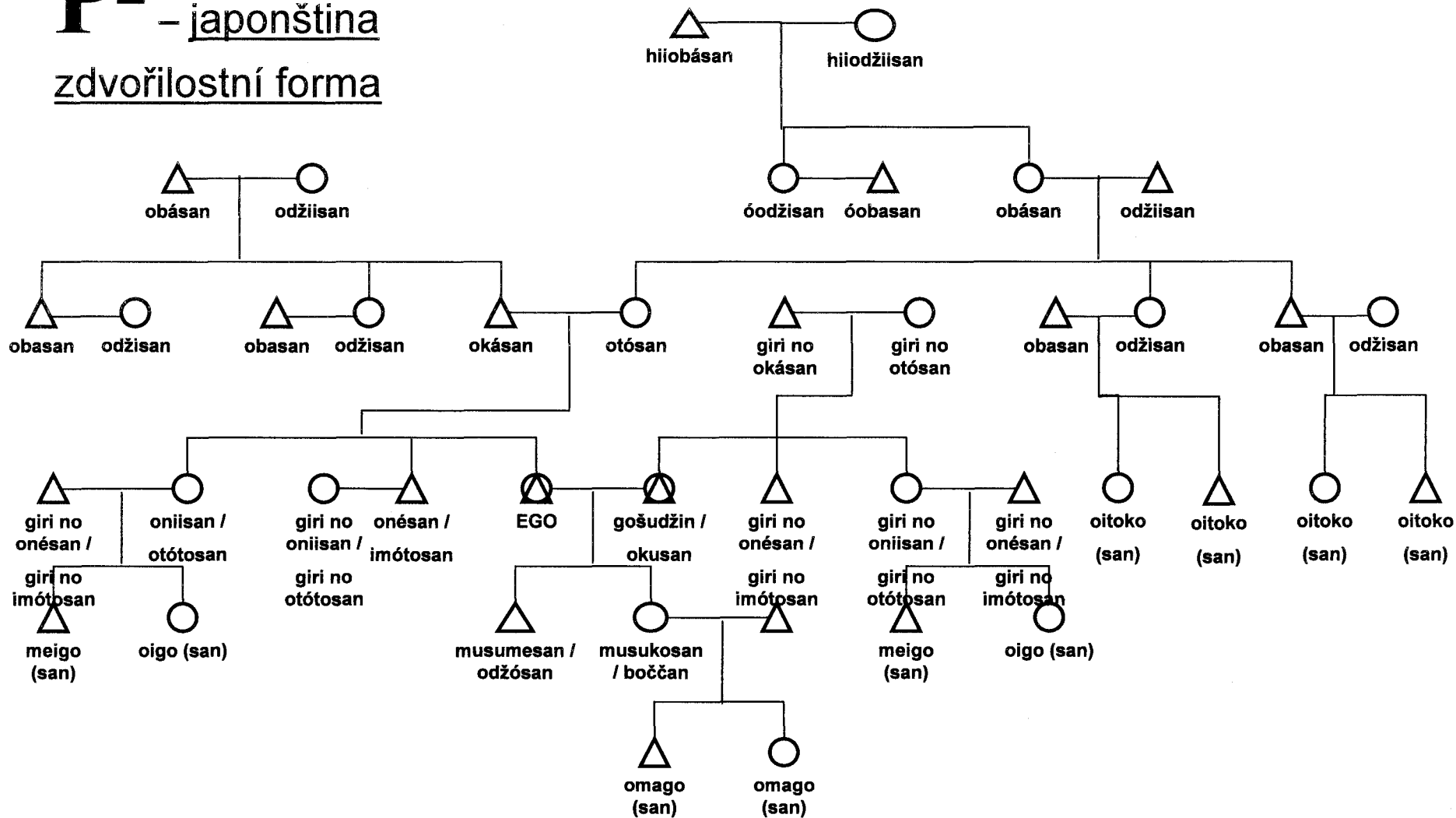
P¹ – japonština

skromné výrazy

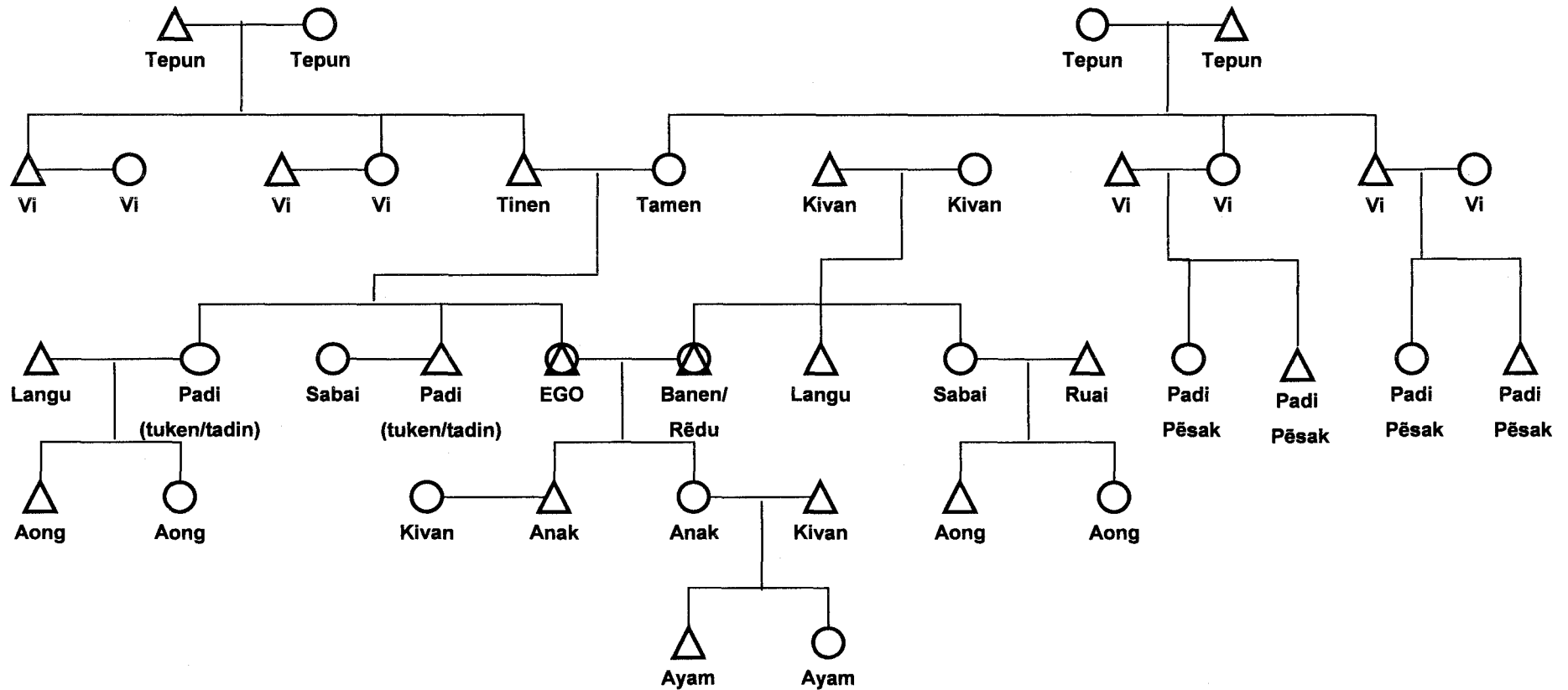

P² – japonština

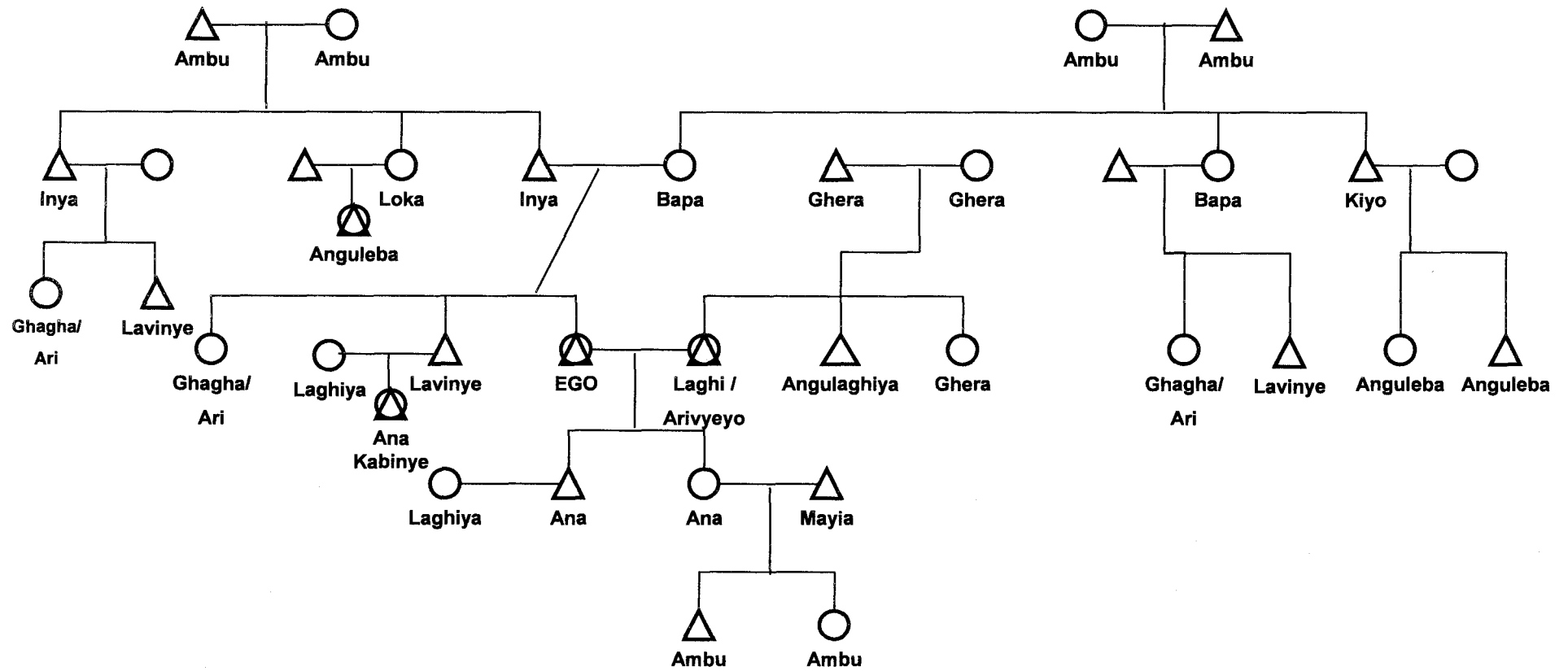
zdvořilostní forma

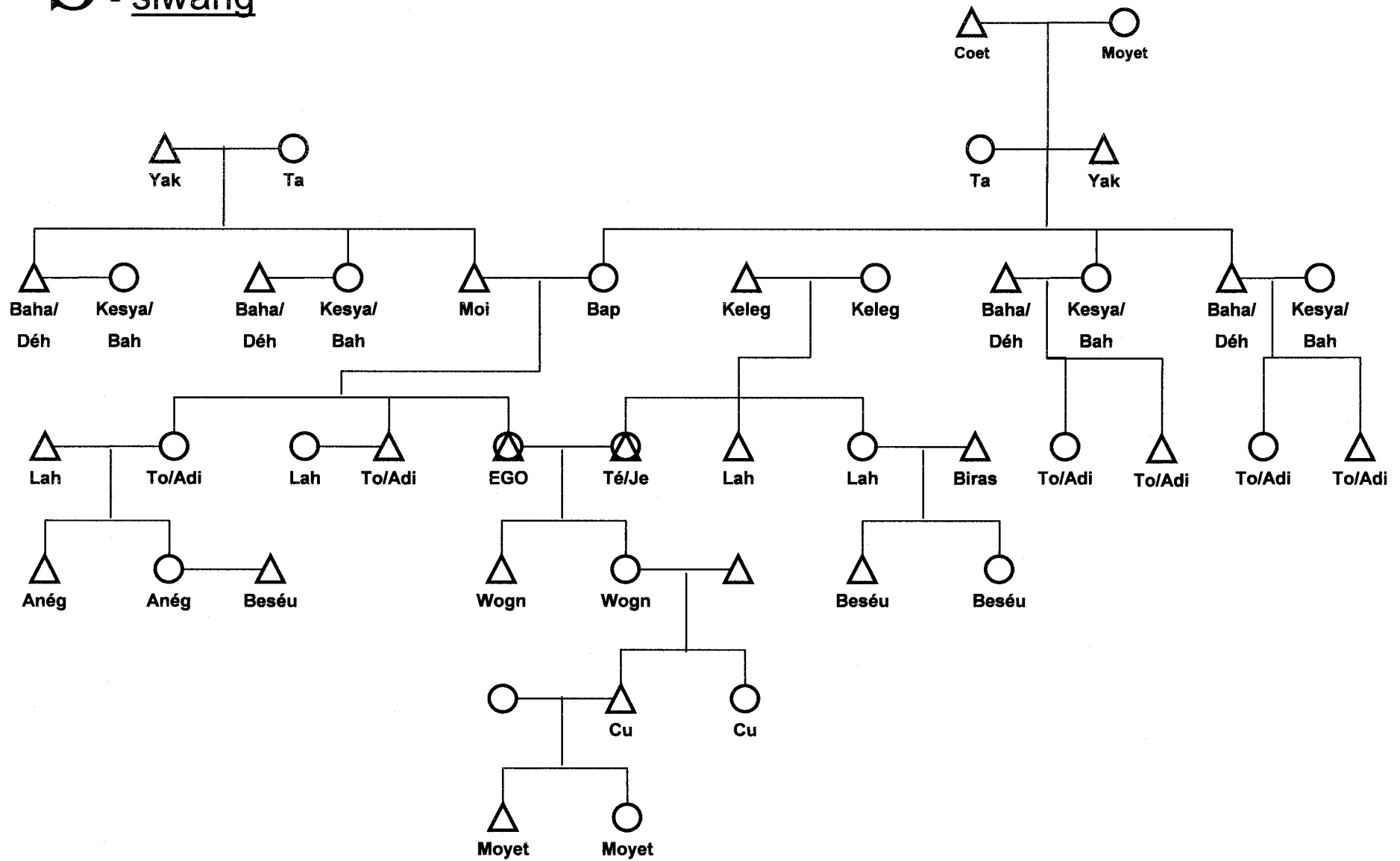
Q - penan

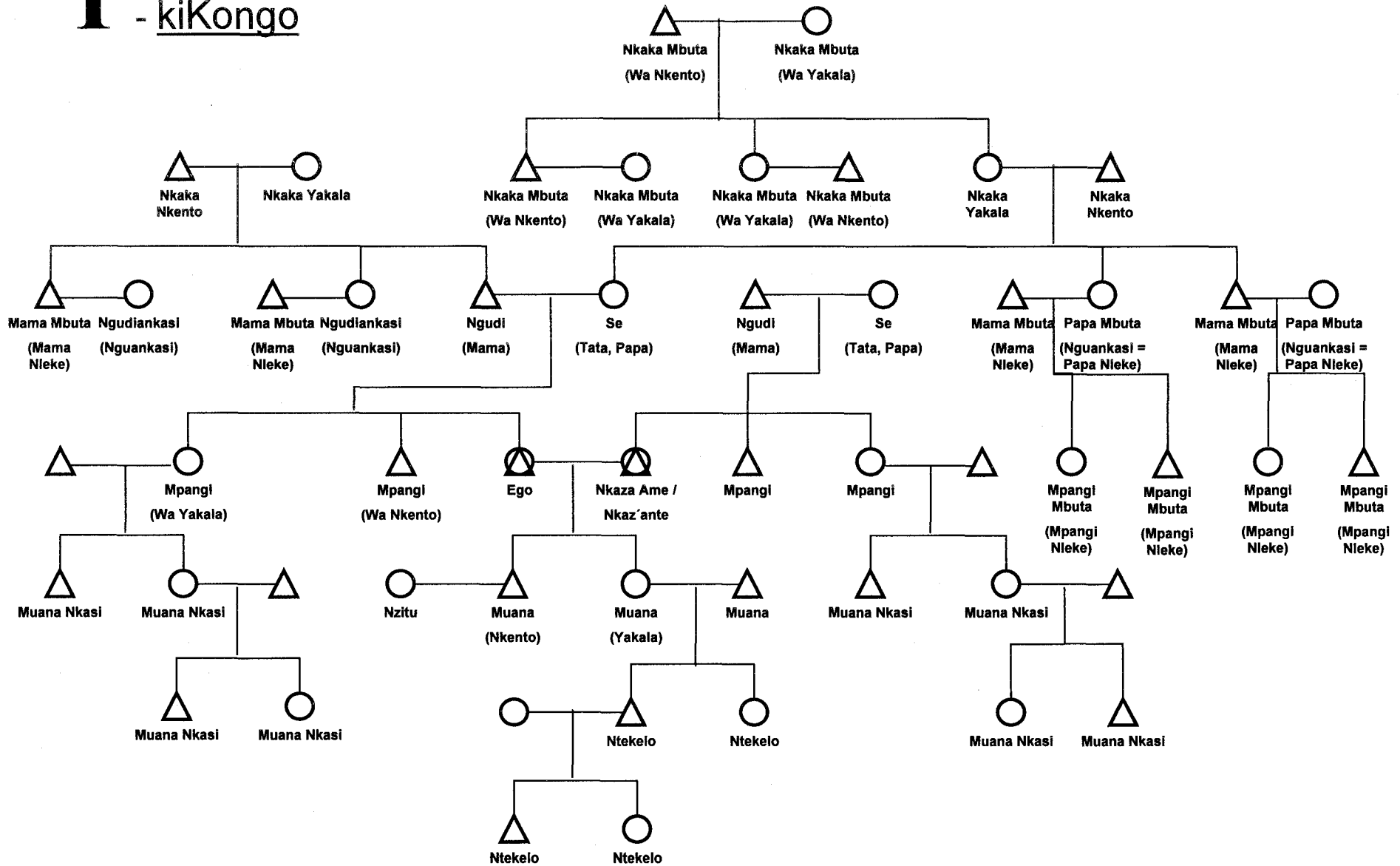
R - kodi

S - siwang

T - kiKongo

U - arapaho

Generace prarodičů		
Vztah	Detail	Arapaho
Dědeček	OO, MO	nĚbĚ'si'wa''
Babička	OM, MM	newa'; neíbe ^{xa'} a
Generace rodičů		
Vztah	Detail	Arapaho
Otec	O, OB	ne'sa'na; ne'xa'
Teta z otcovy strany	OZ	nĚhéha; nĚheí
Matka	M, MZ	na'a; néna'
Strýc z matčiny strany	MB	nesha'; nĚsi'
Generace Ega		
Vztah	Detail	Arapaho
Starší bratr	StB	nä''sä'hä'ä
Mladší bratr	MIB	nä''häbä'xä'ä
Starší sestra	StZ	nĚbiha''; nĚbi'
Mladší sestra	MIZ	nä''häbä'xä'ä
Generace potomků		
Vztah	Detail	Arapaho
Syn	Y, BY	ne''; ne'hä'
Dcera	D, BD	na'ta''; nata'nĚ
Synovec	ZY	nĚ'thĚ'; Ě'thĚ
Neteř	ZD	nä'sĚbi
Generace vnoučat		
Vztah	Detail	Arapaho
vnouče	PY, PD	nešĩa